ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΟΥΝΙΟΥ, 1857. ΤΟΜΟΣ Η'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 173.

ΠΕΡΙ ΚΟΜΗΤΩΝ.

Comètes, que l'on craint à l'égal du tonnerre,
Cessez d'épouvanter les peuples de la terre.

(Voltaire).

Οἱ κομῆται ἐθεωροῦντο ἐπὶ πολὺν χρόνον ὡς σώματα νεόπλαστα καὶ προσκαίρου ὑπάρξεως· τοιαύτην περὶ αὐτῶν δόξαν εἶχον καὶ σοφώτατοι ἄνδρες, οἷος ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Βάκων, ὁ Γαλιλαῖος, ὁ Τύχος, ὁ Κύπλερος, ὁ Ῥικιόλης, ὁ Λα-Χίρος, κλ. Ἄλλοι πάλιν ἐφρόνουν ὅτι εἰσὶν ἀτμοσφαιρικὰ μετέωρα, ἢ σώματα κείμενα μεταξὺ τῆς σελήνης καὶ τῆς γῆς. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ σοφὸς Κασίνης ἐδόξαζεν ὅτι συνεκροτοῦντο ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων τῶν λοιπῶν ἀστέρων. Ἑνὶ λόγῳ ἐκ τῶν ἀρχαίων μόνον ὁ Πυθαγόρας, Ἱπποκράτης ὁ Χῖος, ὁ αὐτοῦ μαθητὴς Αἰσχύλος, ὁ Ἀπολλώνιος καὶ ὁ Σενέκας ἐθεώρησαν τοὺς κομήτας ὡς εἶδος πλανητῶν· οἱ δὲ λοιποὶ πάντες μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Τυχο-Βράχου εἶχον πολὺ διάφορον περὶ αὐτῶν ἰδέαν, ἕως οὗ οὗτος παρατηρήσας μετ' ἐπιστασίας τὸν τοῦ 1577 ἔτους, συνέγραψε διεξοδικὴν περὶ αὐτοῦ διατριβὴν, ἐν ᾗ ἀποδεικνύει ὅτι οἱ κομῆται κινοῦνται ἐν μέρει περὶ τὸν ἥλιον. Ἀλλ' οὐδεμίαν σχεδὸν εἰς τὰς ἐπικρατούσας περὶ κομητῶν δοξασίας ἡ διατριβὴ αὕτη ἐπέφερεν ἀλλοίωσιν· καθότι μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ἔτι ἑκατονταετηρίδος οἱ ἐμφανισθέντες τὸ 1652, 1664, καὶ 1665 κομῆται, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς διαφόρους ἄλλας διατριβὰς καὶ διεξοδικὰ συγγράμματα εἰς ἃ ἀπαντῶνται ἐκ νέου αἱ τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Καρτεσίου, καὶ ἄλλων, τοιαῦται περὶ κομητῶν ἐσφαλμέναι θεωρίαι· μάλιστα ἐν τῇ πόλει τῶν Παρισίων συνεκροτήθη σύνοδος ἐκ τῶν γνωστοτέρων τῆς τότε ἐποχῆς ἀστρονόμων τῆς Γαλλίας, οἷον τοῦ Ἀρουΐου, Ῥοβερβάλου, Φιλιππαύου, Γρανδαμίου κλ. ἐπὶ σκοπῷ νὰ διασαφίσωσι τὸ περὶ κομητῶν ζήτημα· ἀλλὰ μὴ συμφωνήσαντες ἀπεχωρίσθησαν ἄπρακτοι. Ἐσφαλμέναι λοιπὸν θεωρίαι ἠκολούθουν ἐπικρατοῦσαι μέχρι τοῦ τέλους τῆς ΙΖ'. ἑκατονταετηρίδος, ὅτε ὁ περικλεὴς Νεύθων λαβὼν ἀφορμὴν

ἐκ τοῦ κατὰ τὸ 1682 ἐμφανισθέντος κομήτου, ἐξέδωκε τὴν λαμπρὰν περὶ τούτων θεωρίαν του, δι' ἧς ἀποδεικνύει ἐναργῶς ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν οἱ κομῆται, ἢ ἀστέρες ὅμοιοι τοῖς πλανήταις τοῦ ἡλιακοῦ ἡμῶν συστήματος, καὶ διαφέροντες αὐτῶν μόνον κατὰ τὴν μεγίστην ἐκκεντρότητα τῆς αὐτῶν τροχιᾶς· ἑπομένως οἱ κομῆται θεωροῦνται ὡς μέλη τρόπον τινὰ τοῦ πλανητικοῦ συστήματος, ἅτινα ἐξερχόμενα κατὰ τὴν ἀφήλιον αὐτῶν πορείαν τοῦ ζωδιακοῦ, καθίστανται ἐπὶ πολὺν ἀόρατοι, εἰς ἡμᾶς καὶ πιθανῶς ἐπὶ πολὺν χρόνον στεροῦνται μᾶλλον ἢ ἧττον τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, ἀναλόγως τῆς ἀπὸ τὸν ἥλιον ἀποστάσεως αὐτῶν. Ὡς ἐκ τῆς ἀποστάσεως δὲ ταύτης διαταράττεται ὡσαύτως καὶ ἡ πορεία αὐτῶν ἐκ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἑλκυστικῆς δυνάμεως τῶν διαφόρων τοῦ τε πλανητικοῦ ἡμῶν καὶ ἄλλων συστημάτων ἀστέρων· διὸ δὲν κινοῦνται πάντοτε μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος, ἀλλ' εἰς μὲν τὴν προσήλιον πορείαν των, ὅτε καὶ εἰς ἡμᾶς καθίστανται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁρατοί, κινοῦνται ταχύτερον, εἰς δὲ τὴν ἀφήλιον βραδύτερον. Τούτου ἕνεκα καθίσταται ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς διὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ ὁ χρόνος τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν, καθότι οὐδεὶς τῶν ἀστρονόμων δύναται νὰ προίδῃ ἢ μόνον κατὰ προσέγγισιν ποῖον θέλει εἶσθαι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἑλκυστικῆς δυνάμεως τῶν ἐπ' αὐτῶν ἐνεργούντων διαφόρων οὐρανίων σωμάτων κατὰ τὴν ἀφήλιον πορείαν των. Οὕτως ὁ περικλεὴς Ἀλέυος ὑπολογίσας τὴν πορείαν τοῦ κατὰ τὸ 1682 ἐμφανισθέντος κομήτου, ὅστις εἰς τὴν ἐπάνοδόν του ἔμελλε νὰ διέλθῃ παρὰ τοὺς πλανήτας τοῦ Κρόνου καὶ τοῦ Διός, προσδιώρισε κατὰ προσέγγισιν τὸ ἔτος 1768 ἢ 1759 ὡς ἐποχὴν τῆς ἐμφανίσεώς του. Ὁ Κλαιρῶτος ἐπαναλαβὼν τοὺς αὐτοὺς ὑπολογισμοὺς, καὶ ὑπολογίσας καὶ τὴν βραδύτητα ἣν κατὰ τὴν πορείαν ἤθελεν ὑποφέρει ἐκ μὲν τῆς ἐνεργείας τοῦ Κρόνου ἐπὶ 100, ἐκ δὲ τῆς τοῦ Διὸς ἐπὶ 511 ἡμέρας, ὥρισε τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς τοῦ 1759 ὡς ἐποχὴν τῆς ἐμφανίσεώς του, καὶ ὅμως ὁ κομήτης οὗτος ἐφάνη τὴν 13 Μαρτίου. Οὕτω καὶ ὁ κομήτης ὁ ἐμφανισθεὶς τὸ 1556, ἔπρεπε, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν ἀστρονόμων νὰ ἐμφανισθῇ τῷ 1553 καὶ βραδύτερον τῷ 1848 ἔτει· καὶ ἐντοσούτῳ ἐπὶ μὲν Καρόλου ἐνεφανίσθη τρία ἔτη μετὰ τὴν ὡρισμένην ἐποχὴν, σήμερον δὲ παρῆλθον ἱκανὰ ἔτη χωρὶς διόλου νὰ φανῇ· Ἑπομένως ἡ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἐμφανισίς του, ἢ καὶ ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἀστρονόμου μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας ταχθεῖσα, κατὰ τὴν 1/13 τοῦ ἐλευσομένου Ἰουνίου, πιθανὴ οὐχὶ ὅμως καὶ βεβαία ἕνεκα τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐνεργείας ἀστέρων ἀναμφιβόλως ἄλλων ἢ τῶν τοῦ ἡμετέρου πλανητικοῦ συστήματος. Οὕτω καὶ ἕτερος κομήτης οὗ ἡ πορεία ἐτελεῖτο ἀνὰ πεντηκονταετίαν, διελθὼν κατὰ τὸ 1767 ἔτος παρὰ τοὺς δορυφόρους τοῦ Διὸς τοσοῦτον διεταράχθη, ὥστε κατήντησε νὰ τελῇ τὴν περιοδείαν αὐτοῦ κατὰ πεντηετίαν μόνον· ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν πορείαν ἔλαβεν ἄλλην ὥθησιν, καὶ οὕτω νῦν τελεῖ τὴν περιοδείαν αὐτοῦ ἐν διαστήματι εἴκοσι καὶ ἑνὸς ἔτους.

Τὸ ἀνώμαλον δὲ τῆς τῶν κομητῶν κινήσεως εἶναι μᾶλλον κατὰ τὸ φαινόμενον ὡς ἐκ τῆς κινήσεως αὐτῆς τῆς γῆς, οὗ ἕνεκα φαίνεται ὅτι περιστρέφονται ὡς οἱ λοιποὶ ἀστέρες· ἀλλ' ἔχουσιν ἰδίαν τινὰ κίνησιν ποτὲ μὲν πρὸς ἀνατολὰς, ὡς οἱ πλανῆται, ποτὲ δὲ πρὸς δυσμὰς, ἐνίοτε παρὰ τὴν ἐκλειπτικὴν ἢ τὸν ζωδιακὸν, καὶ ἄλλοτε κατ' ἄλλην διεύθυνσιν, ἢ καθέτως τῆς ἐκλειπτικῆς. Οὕτως ὁ κομήτης τοῦ 1742 ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν προέβη 120 μοίρας ὀπισθοπορῶν ἐκ τῆς ἄκρας τοῦ σημείου τῆς Παρθένου μέχρι τοῦ σημείου τῶν Διδύμων· ὁ δὲ τοῦ ἔτους 1760 ἀπὸ τῆς 7 μέχρι τῆς 8 τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς ἤλλαξεν ἐπὶ 14° κατὰ μῆκος πορείαν Ἔχουσι δὲ οὗτοι ἀπείρους διευθύνσεις πορευόμενοι καθ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ οὐρανοῦ· τινὲς μὲν διαγράφοντες διὰ τῆς πορείας αὐτῶν ἐκλειπτικὰς ἐπιμήκεις, ἐπανερχόμενοι περιοδικῶς μετὰ παρέλευσιν μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμένου χρόνου· ἄλλοι δὲ διαγράφοντες ὑπερβολὰς ἐμφανίζονται καὶ ἀφανίζονται ἵνα μὴ ἐπανέλθωσι πλέον, εἴτε ἵνα ἐπανέλθωσιν εἰς ἐποχὴν ἀόριστον καὶ κατὰ συνέπειαν συγκεριῶν καὶ κινήσεων εἰς ἡμᾶς πάντη ἀγνώστων. Πασῶν δὲ τῶν ὑπ' αὐτῶν διαγραφομένων τούτων καμπυλῶν ἑστία πάντοτε εἶναι ὁ ἥλιος.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ κομῆται καθίστανται ὁρατοὶ ἐπί τινας μόνον ἡμέρας· ἐνίοτε ὅμως καὶ ἐπί τινας μῆνας· κατὰ δὲ Ἰωσὴφ τὸν Φλαύϊον ὁ κομήτης ὁ ἐμφανισθεὶς τὸ 70 μ. Χ. ὑπῆρξεν ὁρατὸς ἐπὶ ὁλόκληρον ἔτος. Τινῶν μὲν ἡ κίνησις εἶναι βραδυτάτη, ἀλλ' αὐξάνει ἀναλόγως τῆς πρὸς τὸν ἥλιον προσεγγίσεως αὐτῶν, καὶ πάλιν βαθμηδὸν ἐλαττοῦται ἀπομακρυνομένη τοῦ ἡλίου. Κινοῦνται καί τινες μετ' ἐκτάκτου ταχύτητος, ὡς ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι ἔχοντες ὡρισμένην περίοδον μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμένην. Οὕτω ὁ κομήτης ὁ ἐμφανισθεὶς ἐσχάτως τὸ 1835, φαίνεται ὅτι τελεῖ τακτικῶς τὴν περιοδείαν αὐτοῦ κατὰ 76 ἔτη. Ὁ δὲ λεγόμενος τοῦ Βιόλα ἢ Γαμβάρτου ἐν διαστήματι 2,417 ἡμερῶν· καὶ ἕτερός τις εἰς περίοδον τριῶν ἐτῶν καὶ ἡμίσεως. Καὶ ὁ ἀείδιμος Ἀλλέυος προσδιώρισε δι' ἀκριβοῦς ὅσον τὸ δυνατὸν ὑπολογισμοῦ διαφόρων κομητῶν τὰς τροχιάς. Τοῦτον δὲ ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι ἀστρονόμοι ὡς πρός τινας κομήτας, ἰδίως δὲ ὁ Κλαιρῶτος ὁ Εὔλερος, ὁ Λαγράγγιος, ὁ Λαπλάσιος ὁ Λεγένδρος, ὁ Γαῦσσος, ὁ Λαμβέρτος, ὁ Ὄλβερσος, ὁ Δελάμβριος, ὅ Ἔγκιος. κλ. Ἡ τῶν κομητῶν δὲ ἀπόστασις εἶναι ἀόριστος, καθότι τινὲς μὲν διέρχονται παρὰ τὴν ἐκλειπτικὴν ἡμῶν, ἄλλοι δὲ πλησιάζουσι τὰ μέγιστα τὸν ἥλιον. Οὕτως ὁ κομήτης τοῦ 1680 διῆλθε κατὰ τὸν Δεκέμβριον μῆνα ἑκατὸν ἑξήκοντα καὶ ἑξάκις πλησιέστερον τοῦ ἡλίου ἢ ὅσον κεῖται ἡ γῆ. Ὥστε κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Νεύθωνος, ὑπέφερε θερμότητα κατὰ 27, 500άκις ἰσχυροτέραν τῆς ὁποίας αἰσθανόμεθα διαρκοῦντος τοῦ θέρους, καὶ δισχιλιάκις πλειοτέραν τῆς τοῦ πεπυρακτωμένου σιδήρου. Στηρίζεται δὲ

ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος τοῦ κλεινοῦ τούτου φυσικοῦ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ ἔκτασις τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου ὑπάρχει ἐν ἀντιπεπονθότι λόγῳ τῶν τετραγώνων τῆς ἀποστάσεως τῶν σωμάτων ἐφ' ὧν ἐνεργοῦσιν αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες. Ἀπεναντίας ἀπομακρυνόμενοι οἱ κομῆται τοῦ ἡλίου ὑποφέρουσιν ὑπέρμετρον ψύχος καὶ τοιοῦτον ὥστε νὰ σχηματίζεται πάγος καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ κέντρου αὐτῶν (α)· διὸ ὁ περίφημος τῆς Ἀγγλίας ποιητὴς Μίλτων περιγράφει εὐφυῶς αὐτοὺς ὡς τόπους κολάσεως, ἐν οἷς οἱ ἐνοικοῦντες εἰσὶ καταδεδικασμένοι νὰ παγόνωσι καὶ νὰ καίωνται ἀλληλοδιαδόχως.

Οἱ κομῆται ἐξεταζόμενοι διὰ τοῦ τηλεσκοπίου παρουσιάζουσι συσσώρευσιν ἀτμῶν ἀποτελοῦσαν νεφελώδη μάζαν, περιέχουσαν συνήθως ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς δίσκον ἢ πυρῆνα μᾶλλον ἢ ἧττον ὡρισμένον. Ὁ πυρὴν οὗτος ἀποτελεῖ κυρίως τὸ σῶμα τοῦ κομήτου, καὶ εἶναι τὸ λαμπρότερον καὶ πυκνότερον συνάμα αὐτοῦ μέρος· τὸ δὲ περικαλύπτον τὸν πυρῆνα λαμπυρὸν νεφελῶδες μέρος καλεῖται *κόμη* ὅθεν καὶ οἱ *κομῆται*. Ἐὰν δὲ ἡ νεφελώδης αὕτη ὕλη προηγῆται τοῦ πυρῆνος λέγεται *πώγων*, διότι ἐν εἴδει γεννειάδος ἐπεκτείνεται πρὸς τὰ πρόσω· εἰ δὲ πάλιν ἕπεται τοῦ πυρῆνος, καλεῖται *οὐρά*. Ἡ νεφελώδης δὲ αὕτη ὕλη ἡ ἀποτελοῦσα τὴν κόμην, τὸν πώγωνα ἢ τὴν οὐρὰν τοῦ κομήτου εἶναι φύσει τοσοῦτον ἀραιὰ, ὥστε τὸ φῶς καὶ αὐτῶν τῶν ἐλαχίστων ἀστέρων οὐδεμίαν ἐλάττωσιν ὑποφέρει διερχόμενον δι' αὐτῆς, καὶ ἐγγύτατα ἀκόμη τοῦ πυρῆνος.

Οἱ κομῆται δὲν ἀποκτῶσιν οὐρὰν ἢ προσεγγίζοντες τὸν ἥλιον· ἄρχεται δὲ αὕτη σχηματιζομένη εἰς ἀπόστασιν ὡς ἔγγιστα πλησιάζουσαν κατὰ τὴν ἔκτασιν τὴν ἀκτῖνα ἢ ἡμιδιάμετρον τῆς τροχιᾶς τῆς γῆς· ὥστε, καθόσον ὁ κομήτης πλησιάζει, ἡ ἀτμοσφαῖρα ἢ περικυκλοῦσα τὸν αὐτοῦ πυρῆνα ἐλαττοῦται, ἡ δὲ οὐρὰ ἀπεναντίας ἀφ' ἡμέραν εἰς ἡμέραν ἐκτείνεται καὶ φθάνει τὸ μέγιστον αὐτῆς μῆκος καὶ τὴν λαμπρότητα, μικρὸν μετὰ τὴν κατὰ τὴν προσήλιον δίοδον αὐτοῦ. Τότε δὲ ἄρχεται νὰ παρουσιάζεται ἀντίθετον φαινόμενον, ὁ κομήτης δηλονότι ἀπομακρύνεται, ἡ οὐρὰ σμικρύνεται, ὁ ἀστὴρ δὲν φαίνεται ἢ ὡς νεφελῶδες τι σημεῖον, καὶ ἐπὶ τέλους καθίσταται πάντη ἀόρατος προχωρῶν εἰς τὰς ἀχανεῖς τοῦ οὐρανοῦ διαστάσεις.

Αἱ οὐραὶ αὗται κεῖνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς θέσιν ἀντίθετον τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ θέσις αὐτῶν οὐδεμίαν φαίνεται νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὴν διεύθυνσιν καθ' ἣν κινεῖται ὁ κομήτης· οὐδὲ ὁ ἄξων αὐτῶν κεῖται κατ' ἀκρίβειαν ἐν εὐθείᾳ γραμμῇ μετὰ τῆς ἐπιβατικῆς ἀκτῖνος τοῦ ἡλίου πρὸς τὸν κομήτην, ἀλλ' ἀποτελεῖ μετὰ τῆς παρεκτάσεως τῆς μνησθείσης ἀκτῖνος γωνίαν ἥτις κατὰ τὸ μέγεθος διαφέρει διὰ τὸν αὐτὸν κομήτην μετὰ τῆς θέσεώς του σχετικῶς ὡς πρὸς τὸν ἥλιον.

Αἱ οὐραὶ δὲν παρουσιάζουσι πάντοτε τὸ αὐτὸ σχῆμα. Συνήθως δὲ ἀποτελοῦσιν ἄθροισμα φωτεινῶν ἀκτίνων εἰς εἶδος σχεδὸν ἀνεστραμμένου κώνου διατεθειμένων, ὧν ἡ λαμπρότης ἐλαττοῦται βαθμηδὸν ἀπὸ τῆς πηγῆς μέχρι τῆς ἄκρας αὐτῶν. Ἐνίοτε ἡ οὐρὰ αὕτη διαχωρίζεται εἰς δύο μέρη ἕκαστον κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἐπεκτεινόμενον· ἄλλοτε πάλιν διαιρεῖται εἰς πλεῖστα μέρη ἐν εἴδει ῥιπίδος. Τοιαύτη τις ἦτο ἡ οὐρὰ τοῦ κατὰ τὸ 1744 ἐμφανισθέντος κομήτου, δηλονότι διηρημένη εἰς ἓξ ἄκρας ἀποτελούσας γωνίαν ἑξήκοντα μοιρῶν. Αἱ μακραὶ οὐραὶ παρουσιάζουσι μικράν τινα κατὰ τὴν ἄκραν αὐτῶν κυρτότητα, ἥτις καθ' ὅλας τὰς ἐσχατιὰς αὐτῆς κλίνει πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος ὅταν ἡ οὐρὰ λήγῃ εἰς πολλὰς ἄκρας. Ὁ τοῦ 1811 ἔτους ὅμως κομήτης παρουσιάζει ἐξαίρεσιν, καθότι αἱ δύο ἄκραι τῆς αὐτοῦ οὐρᾶς ἀπετέλουν καμπύλας ἀντιθέτως κεκλιμένας. Παρετηρήθη δὲ καὶ κομήτης οὗ ἡ οὐρὰ ἔκειτο ὁριοειδῶς, σχηματίζουσα εἶδος φωτεινῶν ἐπάλξεων ἐν τῇ οὐρανίᾳ διαστάσει. Ὁ δὲ τοῦ ἔτους 1823 κομήτης παρουσιάσθη φέρων οὐρὰν καὶ πώγωνα, ὧν ὁ ἄξων ἀπετέλει μετὰ τῶν δύο τούτων ἐπεκτάσεων γωνίαν 180 μοιρῶν.

Αἱ οὐραὶ αὗται ἔχουσιν ἐνίοτε ἀπεράντους ἐκτάσεις· οὕτως ἡ οὐρὰ τοῦ κατὰ τὸ 1680 ἐμφανισθέντος κομήτου εἶχε κατὰ τὴν προσήλιον αὐτοῦ 20 ἑκατομμυρίων λευγῶν ἔκτασιν καὶ ἀκολούθως ἐπεκτάθη μέχρι 41 ἑκατομμυρίων· ἡ τοῦ 1799, εἶχε 16 ἑκατομμυρίων λευγῶν· καὶ ἡ τοῦ 1843 εἶχεν 60 ἑκατομμυρίων λευγῶν, καὶ ἤθελε συναντήσει τὴν γῆν ἂν εἶχε πλάτος διπλάσιον. Αἱ οὐραὶ ὅμως αὗται φαίνονται πλέον ἐκτεταμέναι εἰς τὰ μεσημβρινὰ ἢ βόρεια μέρη. Οὕτως ἡ οὐρὰ τοῦ πρώτου τῶν κομητῶν τούτων ἐν Κωνσταντίᾳ ἐφαίνετο ἐπὶ 28 μοίρας μακροτέρα ἢ ἐν Παρισίοις· καὶ τοῦ δευτέρου ἐνῷ ἐν Παρισίοις ἐφαίνετο ἔχουσα 60 μοιρῶν ἔκτασιν, ὁ Πιγγρέος εὗρεν αὐτὴν 90° εἰς Τενερίφην καὶ Γάδειρα.

Ὁ Χλάνδης βεβαιοῖ ὅτι εἰς τὴν κόμην τοῦ κατὰ τὸ 1811 ἐπιφανέντος κομήτου, παρετήρησεν μέγαν τινα καὶ ἑξαίσιον ἀναβρασμόν. Ἡ κυμάτωσις μετέβαινεν ἀπὸ τοῦ πυρῆνος τοῦ κομήτου εἰς τὸ ἄκρον τῆς κόμης αὐτοῦ, ἐντὸς 23 δευτέρων λεπτῶν, ἤτοι εἰς 2—3, λ. διεδίδετο εἰς ἀπόστασιν 3 $^{1}/_{2}$ ἑκατομμυρίων λευγῶν, δηλονότι ταχύτερον καὶ αὐτοῦ τοῦ φωτός! Τὰ αὐτὰ φαινόμενα παρουσίασε καὶ ὁ ἐπιφανεὶς κομήτης κατὰ τὸ 1807 ἔτος.

Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ πολλοὶ κομῆται ὑπ' οὐδεμιᾶς τοιαύτης νεφελώδους λάμψεως συνοδευόμενοι· οὕτως ὁ κομήτης ὁ παρατηρηθεὶς κατὰ τὸ 1585 ὑπὸ τοῦ διασήμου ἀστρονόμου Τύχου ἦτο στρογγύλος ἄνευ ζύγους κόμης, πώγωνος ἢ οὐρᾶς. Φαεινὸς ὡσαύτως καὶ ἄνευ κόμης πώγωνος ἢ οὐρᾶς ἦτο καὶ ὁ κομήτης τοῦ 1665. Καὶ κατὰ τὰς παρατηρήσεις

(α) Ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κομήτης εἶχε τῆς γῆς τὸν ὄγκον, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ παρτλίου διαβαίνων προσέκτησε τοῦ πεπυρακτωμένου σιδήρου τὴν θερμότητα, διὰ νὰ ψυχρανθῇ, εἰς τὰς αὐτὰς τῆς γῆς φυσικὰς περιστάσεις ὑπάρχον, ἀπαιτοῦνται 50,000 ἔτη!

τοῦ περιβοήτου Κασίνου πάντη στρογγύλος καὶ φαεινός, ὡς ὁ πλανήτης τοῦ Διός, ἦτο καὶ ὁ κομήτης τοῦ 1682. Τὸ κατὰ φαινόμενον μέγεθος τῶν κομητῶν δὲν εἶναι πάντοτε τὸ αὐτό, διότι ἐνίοτε μὲν ἐράνησαν ὡς μικροὶ ἀπλανεῖς ἀστέρες, καὶ ἄλλοτε πολὺ μεγαλήτεροι καὶ λαμπρότεροι τούτων. Οὕτως ὁ κατὰ τὸ 1006 ἐμφανισθεὶς εἶχε διάμετρον ἴσην τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἦτο φαεινὸς ὡς φθίνουσα σελήνη· ὁ δὲ ἐπὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Μιθριδάτου ἐμφανισθεὶς ἦτο, κατὰ τὸν Ἰουστῖνον, φωτεινότερος τοῦ ἡλίου. Λέγεται ὅτι ὁ μετὰ θάνατον Δημητρίου τοῦ τῆς Συρίας βασιλέως, ἤτοι τὸ 146 Μ. Χ. εἶχε μέγεθος ἴσον τοῦ ἡλίου.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν κομητῶν εἶναι μέγιστος καὶ πλῆθος αὐτῶν ἀγνοεῖται παρ' ἡμῶν· τινὲς μάλιστα τῶν ἀστρονόμων ὑπολογίζουσιν εἰς 250 περίπου χιλιάδας τοὺς κομήτας τοὺς διερχομένους παρὰ τὸν ἥλιον πλησιέστερον καὶ αὐτοῦ τοῦ πλανήτου Οὐρανοῦ, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἰς ἡμᾶς καθισταμένους ἀοράτους. Ἐκ δὲ τῶν ὁρατῶν ὁ Πολωνὸς ἀστρονόμος Λοβιενίτσκης ἀριθμεῖ 415· ἀλλ' ὁ Γάλλος Δελαλάνδος περιορίζει εἰς 79 τὸν ἀριθμὸν τῶν κομητῶν ὧν τὰς τροχιὰς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον γνωρίζομεν.

Τὸν σχηματισμὸν δὲ τῶν οὐρῶν τῶν κομητῶν ἐξηγοῦσι τινὲς τῶν φυσικῶν διὰ τῆς ὑποθέσεως τῆς παραδεχομένης τὴν ὤθησιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων· ἀλλ' ἡ τοῦ κομήτου τοῦ 1811 διχότομος οὐρὰ ἧς αἱ ἄκραι ἦσαν ἀντιθέτως κεκλιμέναι, καὶ ὁ τοῦ 1823, ὁ φέρων οὐράν τε καὶ πώγωνα, παρουσιάζουσιν ἀνυπερβλήτους δυσκολίας εἰς τὴν διὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου.

Ἀλλ' ἐνταῦθα γεννᾶται καὶ τὸ ζήτημα, πόθεν οἱ κομῆται πορίζονται τὸ φῶς. Εἶναι ἄρα φύσει φωτεινὰ σώματα, ἢ ἀπεναντίας σκιερὰ καὶ ἑπομένως ἐστερημένα ἰδίου φωτός; Ἐπειδὴ οἱ πυρῆνες αὐτῶν εἰσὶ μικροτάτης διαμέτρου, δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διακρίνωσιν οἱ ἀστρονόμοι ἂν οἱ κομῆται παρουσιάζωσιν ἢ μὴ φάσεις· καὶ ἡ παρατήρησις τοῦ Ἑβελίου καὶ Λαχίρου τῶν διϊσχυριζομένων ὅτι ἐπέτυχον νὰ ἴδωσι τὰς φάσεις τοῦ κατὰ τὸ 1682 ἐμφανισθέντος κομήτου, δὲν ἐπεβεβαιώθη διὰ μεταγενεστέρων παρατηρήσεων. Οὕτω καὶ ὁ ἀστρονόμος ὁ διακηρύξας ὅτι παρετήρησε τὰς φάσεις τοῦ κατὰ τὸ 1819 ἔτος ἐμφανισθέντος κομήτου, φαίνεται ὅτι ἠπατήθη ἐκ τοῦ ἀνωμάλου σχήματος τοῦ πυρῆνος αὐτοῦ. Ἑπομένως μὴ γνωρίζοντες ἂν ἔχωσι φάσεις δὲν δυνάμεθα καὶ νὰ βεβαιώσωμεν ἂν ἦναι σκιερὰ ἢ μὴ σώματα. Καθότι, ἂν ἔχωσι φάσεις εἶναι ἀναμφιβόλως σκιερά, ἐνῷ ἂν δὲν ἔχωσι δύνανται νὰ ἦναι φαεινά, ἀλλ' ὡσαύτως ἐμποροῦσι καὶ νὰ μὴν ἔχωσιν ἴδιον φῶς· διότι ἂν σύγκεινται ἐκ λεπτῶν καὶ διαφανῶν ἀτμῶν, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων φρονοῦσιν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ἡλιακὸν φῶς διαπερῶν καθ' ὅλην τὴν μάζαν αὐτῶν ἀντανακλᾶται ὡσαύτως ἀφ' ὅλα τὰ μέρη αὐτῶν, καὶ οὕτω φαίνονται φαεινοί καί τοι μὴ ἔχοντες ἴδιον φῶς. Ἑπομένως πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος ἀπαιτεῖται νὰ παρατηρηθῇ ἡ διὰ τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου διάβασις μεγάλου τινὸς κομήτου, ὅτε ἐὰν ὁ κομήτης ἦναι σῶμα σκιερὸν θέλει σκιάσει τὸν φωτεινὸν τοῦ ἡλίου δίσκον κατὰ τὴν παρ' αὐτοῦ κεκαλυμμένην θέσιν, ἐνῷ ἀπεναντίας ἂν ἦναι φαεινὸν θέλει διέλθει χωρὶς διόλου νὰ διακριθῇ. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο σπανίως δύναται νὰ συμβῇ, καὶ ὅμως ὁ κομήτης τοῦ 1819· εὑρέθη εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ ἀστρονόμοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ κάμωσι τὴν οὐσιωδεστάτην ταύτην παρατήρησιν, διότι ἐνεφανίσθη ἀπροσδοκήτως εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν δὲν ἐπεριμένετο.

Ὁ Ἀραγῶ, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ὑμβόλδος, Βουβάρδος, Μαθίευος, καὶ Νικολλέτος ἐζήτησαν ν' ἀποδείξωσι διὰ τῆς πολώσεως (polarisation) τοῦ φωτός, ὅτι οἱ κομῆται δὲν ἔχουσιν ἴδιον φῶς, ἀλλ' ἀντανακλῶσι τὸ τοῦ ἡλίου· πλὴν τὰ πειράματα αὐτῶν δὲν εἶναι εἰσέτι ἀρκούντως ἀποδεικτικά. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι συγκεντρουμένων τῶν ἀκτίνων αὐτῶν διὰ κοίλου κατόπτρου, δὲν δεικνύουσι τὸ παραμικρὸν σημεῖον θερμότητος οὔτε ἐπὶ τῶν ἐντελεστέρων θερμομέτρων. Συμβαίνει δὲ ὥστε κομήτης καί τοι ἔχων οὐρὰν νὰ φαίνεται ὅτι στερεῖται οὐρᾶς· τοιοῦτον τι φαινόμενον παρουσιάζεται ὁσάκις ἡ οὐρὰ κεῖται ἀντιθέτως τοῦ ἡλίου, ὅτε δὲν διακρίνεται εἰμὴ μόνον κατὰ πλάτος καὶ οὐχὶ κατὰ μῆκος, διότι τοῦτο κρύπτεται ὄπισθεν τοῦ πυρῆνος. Ὅθεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ πλάτος συγχέεται μὲ τὴν περικυκλοῦσαν τὸν πυρῆνα νεφελώδη ὕλην, καὶ οὕτως ὁ κομήτης φαίνεται ἐστερημένος παντάπασιν οὐρᾶς.

Συμβαίνει ὡσαύτως νὰ ὑπάρχῃ κομήτης λαμπρότατος ἐν τῷ ὁρίζοντι χωρὶς διόλου νὰ διακρίνεται, καὶ τοῦτο ὅταν συγχρόνως μετὰ τοῦ ἡλίου ἀνατέλλῃ καὶ δύῃ, ὡς συνέβη εἰς τὸν κατὰ τὸ 1819 ἐμφανισθέντα.

Οἱ κομῆται δὴν παρουσιάζονται πάντοτε μὲ τοὺς αὐτοὺς χαρακτῆρας καθ' ὅλας αὐτῶν τὰς ἐμφανίσεις, διότι μὴ εὑρισκομένης ἑκάστοτε τῆς γῆς εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, οὐδ' αὐτοὶ οὗτοι εὑρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν σχετικῶς ὡς πρὸς τὴν γῆν, καὶ ἑπομένως δὲν φαίνονται ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀπολύτως μορφὴν καὶ μὲ τοὺς αὐτοὺς χαρακτῆρας. Φαίνεται ὡσαύτως ὅτι ἡ λαμπρότης αὐτῶν ἐλαττοῦται κατὰ πᾶσαν ἐμφάνισιν· τοιοῦτόν τι τοὐλάχιστον παρετηρήθη ἐξ τινας ἐξ αὐτῶν, καὶ ἰδίως εἰς τὸν τοῦ ἔτους 1456, κατὰ τὴν ἀκόλουθον ἐν 1682, καὶ ἔτι μᾶλλον τὴν ἐν 1759, ἐμφάνισίν του.

Οἱ κομῆται θεωρούμενοι τὸ πάλαι καὶ μάλιστα κατὰ τὴν τοῦ μεσαιῶνος ἐποχὴν ὡς πρόξενοι παντοίων κακῶν, οἷον λοιμῶν, σιτοδιῶν, πολέμων, κλ. ἐπλήρουν φόβου καὶ τρόμου τοὺς λαοὺς ὁσάκις ἐνεφανίζοντο· διὸ ὁ τοῦ 1456 παρεκίνησε τὸν τότε Πάπαν Κάλλιστον νὰ διατάξῃ δημοσίας ἀπαναταχοῦ τῆς Εὐρώπης λειτανίας, καί τινες μάλιστα ἀξιοῦσιν ὅτι ὁ Πάπας οὗτος κατελήφθη ὑπὸ τοιούτου πανικοῦ φόβου, ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἀπεβίωσεν. Ὁ δὲ ἐμφανισθεὶς ἐπὶ Καρόλου Ε', τῆς Ἱσπανίας, τοσοῦτο κατετρόμαξεν αὐτὸν ὥστε παραιτηθεὶς τοῦ θρόνου ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν ῥάσον. Ἂν ὅμως οἱ κομῆται ἀπὸ τῆς τοῦ Νεύθωνος ἐποχῆς οὐδόλως θεωροῦνται πλέον ὡς σημεῖα δυστυχημάτων, προξενοῦσιν ὅμως καὶ πάλιν φόβους μεγάλους ὁσάκις μέλλουσι νὰ διέλθωσι πλησίον τῆς γῆς· διότι τινὲς ὑποθέτουσιν ὅτι δύνανται νὰ συγκρουσθῶσι μετ' αὐτῆς, ἢ ὡς ἐκ τῆς ἑλκυστικῆς αὐτῶν δυνάμεως νὰ προξενήσωσι διαφόρους εἰς τὴν ὑφήλιον καταστροφάς, τουθόπερ φρονοῦσιν ὅτι συνέβη εἰς διαφόρους τῶν τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος πλανητῶν. Κατὰ δὲ τὸν Οὐΐστθωνα ὁ ὑπὸ τοῦ Γραφῆς μνημονευόμενος κατακλυσμὸς προῆλθεν ἐκ τῆς πρὸς τὴν γῆν προσεγγίσεως τοῦ κατὰ τὸ 2,365 ἔτος τοῦ Ἰουλιανοῦ κύκλου ἐμφανισθέντος κομήτου. Ὁ αὐτὸς πρεσβεύει προσέτι ὅτι κομήτης ἐρχόμενος ποτὲ ἐκ τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν γῆν, θέλει φέρει καυστικὰς ἀναθυμιάσεις, καὶ ἑπομένως προξενήσει ὅλα τὰ κατὰ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου προμηνυόμενα κακά.

Ἄλλος δέ τις διὰ μαθηματικοῦ ὑπολογισμοῦ διϊσχυρίζεται ὅτι ἂν κομήτης συγκρουσθῇ μετὰ τῆς γῆς εἰς διεύθυνσιν ἀντίθετον τῆς ἡμερησίου αὐτῆς κινήσεως, θέλει παύσει ἡ κίνησις αὐτῆς, καὶ ἡ τοῦ ἡλίου ὁλκὴ θέλει μᾶς σύρει ἐπὶ τοῦ περιλογισμένου τούτου ἀστέρος· ἐὰν δὲ ἡ σύγκρουσις γείνῃ ἐλαφρῶς καὶ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς χωρὶς νὰ διέλθῃ ἡ ὤθησις διὰ τοῦ κέντρου τῆς γῆς, θέλει τὸν βραδύνει ἡ κίνησις τῆς σφαίρας μας καὶ κατασταθήσονται αἱ ἡμέραι λίαν μακρότεραι. Λέγουσι πρὸς τούτοις ὅτι, ἂν κομήτης προσεγγίσῃ τὴν γῆν εἰς ἀπόστασιν 12,000, τοὐλάχιστον λευγῶν, δύναται διὰ τῆς ὁλκῆς αὐτοῦ νὰ ἀνυψώσῃ καὶ μεταφέρῃ εἰς ἄλλην θέσιν τὰ τῆς θαλάσσης ὕδατα. Ὁ Προυπερῖνος ὅμως διὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων καὶ μακρῶν ὑπολογισμῶν διϊσχυρίζεται ν' ἀποδείξῃ ἐναντίον τῆς τοῦ Οὐΐστθωνος δόξης, ὅτι οὐδεὶς κομήτης δύναται νὰ προσεγγίσῃ τοσοῦτον τὴν γῆν ὥστε νὰ ἐπιφέρῃ καταστροφήν. Ὁ δὲ Λαλάνδιος, καί τοι παραδεχόμενος ὅτι ἡ μετὰ τῆς γῆς σύγκρουσις τῶν κομητῶν καὶ ἡ προσέγγισις αὐτῶν δύνανται νὰ συμβῶσιν, ἀποδεικνύει τὸ δύσκολον τῆς πραγματοποιήσεως καὶ ἑπομένως τὸ παράλογον τοῦ ὡς ἐκ τούτου φόβου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς ἐκ τῆς προρρήσεως τοῦ Γερμανοῦ ἀστρονόμου περὶ τοῦ κατὰ τὸν προσεγγίζοντα Ἰούνιον ἐμφανισθησομένου κομήτου πανικὸς φόβος κατέλαβε πλείστους λαούς, ἃς ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον ἂν ὁ φόβος οὗτος ἦναι βάσιμος καὶ ἔλλογος. Οὐδόλως ἀρνοῦμαι ὅτι ἡ πρὸς τὴν γῆν προσέγγισις καὶ ἡ μετ' αὐτῆς σύγκρουσις τῶν κομητῶν εἶναι ἐκ τῶν ἐνδεχομένων καὶ μὴ ἀντικειμένων εἰς τοὺς τῆς φύσεως νόμους· μάλιστα γνωρίζομεν ὅτι ὁ κατὰ τὸ 1770 ἐφανισθεὶς προσήγγισεν ἱκανῶς τὴν σφαῖράν μας, καὶ ὅτι ὁ κομήτης Βιόλα ἢ Γαμβάρτου ὁ διατέμνων τὴν ἐκλειπτικὴν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡ τροχιά του κλίνει μόνον 12°. 34'. εἶναι εὔκολον νὰ συγκρουσθῇ μετὰ τῆς γῆς, ὅπερ ἤθελε συμβῆ κατὰ τὴν τὸ 1832 ἔτος ἐμφάνισίν του, ἂν ἐβράδυνεν ἐπὶ ἕνα μόλις μῆνα εἰσέτι τὴν πορείαν αὐτοῦ· καὶ ὅτε ἐπλησίασε κατὰ 7,000 ὡς ἔγγιστα μίλια τὴν τροχιὰν τῆς γῆς. Ἀλλὰ διότι εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῇ περιστατικόν τι, πρέπει ἄρα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι θέλει καὶ ἀφεύκτως συμβῆ, ἐνῷ ἀναρίθμητοι ὡς πρὸς τὴν πραγματοποίησίν του ὑπάρχουσι δυσκολίαι; Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι ἐνδεχόμενον, καὶ οὐχὶ μάλιστα τόσον δύσκολον ὡς τὸ περιστατικὸν τοῦ κομήτου, νὰ ἐνσκήψωσι θανατηφόροι ἐπιδημίαι, νὰ ἐπιτυμβῶσι σιτοδίαι, νὰ γείνωσι σεισμοί, ἡφαίστειαι ἐκρήξεις, πλημμύραι, κλ., πρέπει ἄρα νὰ περιμένωμεν ἀδιακόπως τὴν πραγματοποίησιν αὐτῶν, καὶ νὰ κατεχώμεθα δεινεκῶς ὑπὸ πανικοῦ φόβου; Καὶ τῷ ὄντι, ἂν ἀποβλέψωμεν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ ἀχανὲς τοῦ διαστήματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τοῦ χρόνου τὸ ἄπειρον, εὐκόλως κατανοοῦμεν ὅτι εἶναι πάντῃ δύσκολον καὶ σχεδὸν ἀδύνατον ὥστε δύω τοσοῦτον μικρὰ καὶ ἐλάχιστα ἀπέναντι τοῦ σύμπαντος ἄτομα, περιφερόμενα ἐντὸς τοιαύτης ἀπεράντου ἀβύσσου, νὰ συγκρουσθῶσι! Καὶ ὁ Ἀραγῶ εὗρε διὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν πιθανοτήτων ὅτε ἐκ 281,000,000 περιπτώσεων, κατὰ μίαν καὶ μόνην δύναται νὰ συμβῇ ἡ τῆς γῆς μετά τινος κομήτου σύγκρουσις! Ἀλλὰ μὴ τάχα πρέπει νὰ φοβώμεθα διότι ἀνήγγειλλεν αὐτὴν εἰδήμων ἀστρονόμος; Καὶ μήπως δὲν προανήγγειλεν ὅμοιόν τι ἕτερος οὐχ ἧττον δεινὸς ἀστρονόμος διὰ τὸν κομήτην τοῦ 1773, καὶ κατεθορύβησε τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης; ἢ μὴ δὲν εἶχον προειπεῖ διάφοροι ἀστρονόμοι διὰ τὸν κομήτην τοῦ 1832, ὅστις ὡς καὶ ὁ προῤῥηθεὶς ἔψευσαν τοὺς ἀστρονόμους καὶ ἀπέδειξεν αὐτούς, κατὰ τοῦτο, προφήτας μετὰ Χριστόν; Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον νὰ μὴ ἔχωμεν τὴν πεποίθησιν ὅτι καὶ ὁ περιμενόμενος κομήτης θέλει καταδείξει τὸν Γερμανὸν ἀστρονόμον ἐκ τοῦ χοροῦ τῶν μετὰ Χριστὸν προφητῶν· ἐνῷ εἰδήμων ὡσαύτως ἀστρονόμος, ὁ καὶ διευθυντὴς τοῦ ἐν Παρισίοις αὐτοκρατορικοῦ ἀστεροσκοπείου, ἐπιβεβαιοῖ ἐπισήμως τοὐναντίον; καὶ ἐνῷ μάλιστα, ἵνα συγκρουσθῇ κομήτης μετὰ τῆς γῆς, ἀπαιτεῖται οὐ μόνον νὰ διακόψῃ τὴν τροχιὰν αὐτῆς διερχόμενος διὰ τῆς ἐκλειπτικῆς, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ εὑρεθῇ καὶ ἡ γῆ εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ σημεῖον τῆς τροχιᾶς τὸ ὁποῖον θέλει διακοπεῖ παρὰ τοῦ κομήτου, καὶ ἔτι μᾶλλον κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν στιγμὴν καθ' ἣν θέλει γίνῃ ἡ διακοπὴ αὕτη; καὶ ἐνῷ ἠξεύρομεν ὅτι ὁ περιμενόμενος κομήτης εἶναι ὁ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καρόλου Ε'. ὅστις δὲν διέρχεται ἐκ τῆς ἐκλειπτικῆς; Ἀλλὰ καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ προκείμενος κομήτης θέλει διέλθη παρὰ τὸ σύνηθες αὐτοῦ διὰ τῆς ἐκλειπτικῆς, πάλιν γινώσκομεν ὅτι εἰς οὐδεμίαν τῶν ἐμφανίσεών του ἐφάνη καθ' ὡρισμένον χρόνον. Ἐνῷ λοιπὸν οὐδέποτε ἐνεφανίσθη τακτικῶς, καὶ οὐδὲ κατὰ τὸ 1848 ὅτε ἐπεριμένετο, πῶς πρέπει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι νῦν θέλει φανεῖ ἀκριβῶς, οὐ μόνον κατὰ τὸν μῆνα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν καθ' ἣν προσδιορίζει ὁ Γερμανὸς ἀστρονόμος, ὅστις μὴ δυνάμενος κατὰ τὰς τῆς ἐπιστήμης ἀρχὰς νὰ γνωρίζῃ ἀκριβῶς τὰ στοιχεῖα τῆς τροχιᾶς αὐτοῦ, οὐδὲ

νὰ ὑπολογίσῃ εἰμὴ κατὰ προσέγγισιν τὰς ὁποίας θέλει οὗτος ὑποφέρει κατὰ τὴν πορείαν του διαταράξεις, ἐπροφήτευσε τὴν ἡμέραν ταύτην ὡς ἄλλος μετὰ Χριστὸν προφήτης; Ἀλλ'ἔστω ἀκόμη ὅτι κατὰ συγκυρίαν οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ ἀστρονόμου τούτου εἰσὶν ἀκριβέστατοι, καὶ ὅτι ἡ προαγγελλομένη σύγκρουσις θέλει πραγματικῶς συμβῆ· ἕπεται ἄρα ἐκ τούτου αὐστηρῶς ὅτι ἡ σύγκρουσις αὕτη θέλει ἐπιφέρει καὶ τὴν τῆς γῆς καταστροφήν; Τοῦτο οὐ μόνον εἶναι ἀβέβαιον ἀλλὰ καὶ ἀπίθανον· καὶ ἐν ἔργῳ ἂν οἱ κομῆται εἶχον τὴν ὁποίαν συμπεραίνομεν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς γῆς, ἔπρεπεν οἱ τοῦ 1770 καὶ 1832, οἱ τοσοῦτον πλησίον τῆς γῆς διελθόντες, νὰ ἐπιφέρωσιν ἂν οὐχὶ μεγάλας τοὐλάχιστον μικράς τινας βλάβας, καὶ ἐν τοσούτῳ οὐδὲ ἐλάχιστον κἂν σημεῖον τῆς τοιαύτης προσεγγίσεώς των ἐφάνη. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τινὲς ἀναφέρουσιν ὅτι μετὰ τὴν δίοδον τοῦ 1783 κομήτου, πυκνοτάτη καὶ κατάξηρος ὁμίχλη περιεκαλύψεν ἐπὶ ἓξ ὁλοκλήρους ἑβδομάδας τὴν γῆν, ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Ἀφρικῆς μέχρι τῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς· ἀλλ' ἐκτὸς ὅτι δυνάμεθα νὰ ἀμφιβάλωμεν ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξιν τοῦ φαινομένου τούτου, δὲν ἕπεται πρὸς τούτοις κατ' αὐστηρὸν λόγον ὅτι τοῦτο προῆλθεν ὡς φυσικὸν ἀποτέλεσμα ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ κομήτου· διότι κατὰ τοὺς ὀρθοὺς τῆς λογικῆς κανόνας, πᾶν ἑπόμενον δὲν δύναται ὡς ἐκ τούτου καὶ μόνον νὰ θεωρηθῇ νόμιμον ἀποτέλεσμα προηγουμένου τινός· ἄλλως διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἠδυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν πυρπόλησιν τῆς Μόσχας ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ κομήτου τοῦ 1811. καὶ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἱερὸν ἡμῶν ἀγῶνα ὡς τοῦ κομήτου τοῦ ἔτους 1819, καὶ ἄλλα τούτοις ὅμοια! οὐδὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἂν οἱ κομῆται δὲν ἐνεργῶσιν ἐπὶ τῆς γῆς εἰς ἀπόστασιν, θέλουσιν ὅμως φέρει ἀποτέλεσμά τι συγκρουόμενοι μετ' αὐτῆς· διότι οἱ κομῆται ἂν πραγματικῶς ἦσαν, ὡς τινες τῶν ἀστρονόμων φρονοῦσι, στερεὰ σώματα, ἔπρεπε κατὰ τοὺς τῆς φύσεως νόμους νὰ ἐνεργῶσιν ἐπὶ τῆς σφαίρας μας καὶ μακρόθεν ἐν ὀρθῷ λόγῳ τῆς μάζης καὶ ἐν ἀντιπεπονθότι τῆς ἀποστάσεως αὐτῶν. Ἀλλὰ τὸ ἔτι μᾶλλον ἀποδεικνύον ὅτι οἱ κομῆται οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ συσσώρευσις νεφελώδους τινος ὕλης, ἐστὶ τὸ διαφανὲς τοῦ πυρῆνους αὐτῶν· καθότι εἶναι πασίγνωστον ὅτι τινὲς τῶν ἀστρονόμων παρατήρησεν τοὺς ὄπισθεν τοῦ κατὰ τὸ 1811 ἐμφανισθέντος κομήτου κειμένους ἀστέρας· ἐκτὸς τούτου ὁ κατὰ τὸ 1846 ἐμφανισθεὶς κομήτης μετὰ τὴν παρήλιον δίοδόν του διῃρέθη εἰς δύω τμήματα φέρον ἕκαστον ἰδιαίτερον πυρῆνα καὶ οὐρὰν, καὶ οὕτω προχωροῦντα παραλλήλως εἰς ἀπόστασιν τοὐλάχιστον 10! καθ'ὃν τρόπον περιῆλθον 70⁰ διάστημα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς διχοτομίας ταύτης ὁ εἷς τῶν πυρήνων ἐφαίνετο λαμπρότερος τοῦ ἑτέρου, ἀκολούθως ὅμως οὗτος κατέστη λαμπρότερος τοῦ ἄλλου. Τὸν μὲν ἐκ τῶν οὕτω γεννηθέντων δύω κομητῶν παρετήρει ἀκριβῶς ἐκ τοῦ ἀστεροσκοπείου τῆς Ῥώμης κατὰ τὴν 13 Αὐγούστου ὁ ἀστρονόμος Κ. Σέκης, ὅστις εὗρεν αὐτὸν 6⁰ εἰς ἀπόστασιν ἐκ τῆς θέσεως καθ' ἣν ἔπρεπε νὰ φανῇ κατὰ τοὺς προγενεστέρους ὑπολογισμοὺς τῶν ἀστρονόμων· τὸν δ' ἄλλον παρετήρησεν ὁ Κ. Στρύβος, ὁ ἐπιβεβαιώσας οὕτω τὴν ταὐτότητα τοῦ ἀστέρος τούτου, τοῦ καὶ εἰς πολλὰς ὡς φαίνεται ἀνωμαλίας ὑποκειμένου. Τουθόπερ δὲ ἤθελεν ἐπιβεβαιώσει πληρέστατα τὸ μὴ στερεὸν τῶν κομητῶν εἶναι ὁ διῆσχυρισμὸς τοῦ Ἑλβετοῦ ἀστρονόμου Πλανταμούρου, ὅτι δῆθεν ὁ κομήτης τοῦ ἔτους 1843 διῆλθε διὰ τοῦ σώματος τοῦ ἡλίου, ἂν ὑπεστηρίζετο καὶ ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῶν λοιπῶν ἀστρονόμων· ἀλλ' ὁ Ἀραγὼ καὶ λοιποὶ τῶν Παρισίων ἀστρονόμοι ἀξιοῦσιν ὅτι οὗτος ἐπλησίασε μὲν τὸν ἥλιον τοσοῦτον ὥστε ἔψαυσε σχεδὸν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ ὅτι διῆλθε διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ (α). Ὅπως δήποτε ὅμως οἱ κομῆται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν εἶναι σώματα στερεὰ, καὶ ἀφοῦ δὲν εἶναι τοιαῦτα, οὐδόλως δύνανται συγκρουόμενα νὰ φέρωσι τὴν καταστροφὴν τῆς γῆς. Πρὸς τί λοιπὸν οἱ πανικοὶ φόβοι; . . .

« Μακρὰν λοιπὸν φροντίδες ματαίων στεναγμῶν. »

Καὶ

Φάγε, πιέ 'στὴν γειτονιά σου,
Μὲ τὸν ἔρωτα κοιμήσου,
Νὰ φροντίδα μοναχή. »

Ι. ΔΕΚΙΓΑΛΛΑΣ.

(1) Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κομήτης διέτρεχε κατὰ τὸν Ἀραγὼ 104 λεύγας ἀνὰ πᾶν δεύτερον χρόνου λεπτόν.

ΠΕΡΙ ΣΤΕΝΟΓΡΑΦΙΑΣ.

(*Ἴδε φυλλάδ.* 170. *σελ.* 40)

—o—

Παραθέτομεν ἐπίγραμμα τοῦ Αὐσονίου πρὸς ταχυγράφον ἕνεκα τοῦ κάλλους αὐτοῦ. (ἐπίγρ. 138).

Puer notarum praepetum
Solers, minister advola,
Bipatens pugillar expedi
Cui multa fandi copia,
Punctis peractis singulis
Ut una vox absolvitur
Evolvo libros uberes,
Instarque densae grandinis
Torrente linqua perstrepo;
Tibi nec aures ambigunt
Nec occupatur pagina;
Et mota parce dextera
Volat per æquor cereum;
Cum maxime nunc proloquor

Circumloquentis ambitu,
Tu sensa nostri pectoris
Vixdicta jam ceris tenes,
Sentire tam velox mihi
Vellem dedisset mens mea
Quam præpetis dextræ fuga
Tu me loquentem prævenis,
Quid, quæso, quis me prodidit?
Quis ista jam dixit tibi?
Quæ cogitabam dicere?
Quæ furta corde in intimo
Exercet ales dextera!
Quis ordo rerum tam novus?
Ut veniat in aures tuas,
Quod linqua nondum absolverit?
Doctrina non hæc prestitit;
Nec ulla tam velox manus
Celeripedis compendii.
Natura munus hoc tibi
Deusque donum tradidit,
Quæ loquerem ut scires prius,
Idemque velles, quod volo.

Ὁ Μαρτιάλης βιβλ. 14 ἐπίγρ. 202 λέγει·

« Currant verba licet. manus est velecior illis
Nondum linqua suum, dextra peregit opus. » —

Καταστραφείσης ὅμως τῆς ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας ἔπεσε συγχρόνως μετὰ τῆς τροφοῦ αὐτῆς, τῆς πολιτικῆς δηλονότι ῥητορικῆς, καὶ ἡ στενογραφία, προσδοκῶσα τὴν ἀνέγερσίν της ἀπὸ τῆς φιλελευθερίας πεπολιτισμένων λαῶν.

Ἐπὶ τῆς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας ἐποχῆς ἔχομεν ἴχνη τῆς χρήσεως τῆς στενογραφίας καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν ἁγίων μαρτύρων, καθὼς π. χ. τοῦ Ἱερωνύμου (in consol. ad Inlianum)» et tamen ille apposito notario cogebat loqui quae velociter edicta velox consequeretur manus. »

Ἐσφαλμένως δὲ μετεχειρίζοντο τὴν στενογραφίαν ἐν ἐπισήμοις ἐγγράφοις, νόμοις καὶ διατάγμασιν, ὥστε ὄχι μόνον πολλαὶ πλάναι ἀλλὰ καὶ πρόδηλοι ἐκ τούτου προήρχοντο ἀπάται ὡς ἀναφέρει ὁ Σουητόνιος Δ'. § 41 περὶ τοῦ Καλλιγούλα: Proposuit quidem legem, sed minutissimis literis et angustissimo loco uti ne cui describere liceat.» Ὅθεν ὁ νομοθέτης αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (βιβλ. α. Κωδ. τίτλ, 17 § 13) διέταξε: Ne per scripturarum aliqua fiat in posterum dubitatio jubemus non per siglorum captiones et compendiosa aenigmata (quae multas per se et per suum vitium antinomias induxerunt) ejusdem Codicis textum conscribi. » καὶ ἐν § 22.

Eandem poenam falsitatis constituimus et adversus eos qui in posterum leges nostras per siglorum obscuritates ausi fuerint conscribere κ. τ. λ.

Γνωστὴ εἶνε καὶ ἡ περὶ ἐξηγήσεως ἀρχικῶν (λέξεων) γραμμάτων τὸ πάλαι χρησιμευόντων ὡς ταχυγραφικῶν σημείων διήγησις, ἐν τοῖς τῶν Αἰσωπείων μύθων ὑπὸ Μαξίμου τοῦ Πλανούδου προλεγομένοις. Ὁ Αἴσωπος ἰδὼν ἐπὶ λάρνακι κεχαραγμένα τὰ στοιχεῖα α, β, δ, ο, ε, θ, χ, ἐξήγησεν αὐτὰ τῷ δεσπότῃ αὐτοῦ οὕτως· « *ἀποδὰς βήματα τέσσαρα ὀρύξας εὑρήσεις θησαυρὸν χρυσίου.* » Καὶ ὄντως ὁ Ξάνθος εὗρε τὸν θησαυρόν· ἀλλ' ἐπειδὴ, δὲν ἠθέλησε νὰ ἀπελευθερώσῃ αὐτὸν ὡς ὑπεσχέθη, ἐξήγησεν ὁ Αἴσωπος πάλιν τὰ ἑπτὰ στοιχεῖα ὡς ἐφεξῆς· « *ἀπόδος βασιλεῖ Διονυσίῳ ὃν εἶχες θησαυρὸν χρυσίου* » καὶ αὖθις ἀνέγνωσεν ὧδε· « *ἀνελόμενοι βαδίσαντες διέλεσθε ὃν εὕρετε θησαυρὸν χρυσίου.* »

Ἐκ τῆς παραθέσεως ταύτης καὶ ἐξ ἄλλων ἐν τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι π. χ. Cicero de oratore lib. 2 cap. 69. εὑρισκομένων παραδειγμάτων, εἰκάζεται ἡ ἀφέλεια τῆς ἀρχαιοτάτης μεθόδου ἤτοι τῆς διὰ τῶν ἀρχικῶν μόνον στοιχείων παραστάσεως τῶν λέξεων, καὶ πιθανῶς ἕνεκα τοῦ εἴδους τούτου τῆς ταχυγραφίας ἀναφέρεται ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπαγόρευσις τῆς χρήσεως αὐτῆς, οὐχὶ δὲ, ὥς τινες νομίζουσιν, ἕνεκα τῶν σημείων τοῦ Τύρωνος, ἐπειδὴ ταῦτα σπανιώτατα ἐδύναντο νὰ παρεξηγηθῶσιν ἕνεκα τῆς θαυμασίας αὐτῶν ἀκριβείας.

Ἄλλως τε ἡ χρῆσις τῆς στενογραφίας τοῦ Τίρωνος διήρκεσε μέχρι τοῦ Θ'. αἰῶνος. Οἱ ἅγιοι πατέρες τῆς ἐκκλησίας Ἱερώνυμος καὶ Αὐγουστῖνος ἐγίνωσκον τὴν στενογραφίαν καὶ μετεχειρίσθησαν στενογράφους, περὶ ὧν ὁ πρῶτος λέγει (ἐν βιβλ. III Comment. in epistol. ad Galat).

« Notario dicto aut quidquid in buccam venerit, aut si paululum voluero cogitare, melius aliqnid prolaturus, tunc me tacitus ille reprehendit, frontem rugat, manum contrahit et se frustra adesse toto gestu corporis contestatur, καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος (ἐν ἐπιστ. 258). » erat strenuus in notis et in scribendo bene laboriosus. »

Κρίνομεν περιττὸν, νὰ ἀπαριθμήσωμεν καὶ πλεῖστα ἄλλα χωρία παλαιῶν συγγραφέων ἀποδεικνύοντα τὴν χρῆσιν τῆς στενογραφικῆς τέχνης ἐν ἁπάσαις σχεδὸν ταῖς περιστάσεσι τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ βίου· παρατηροῦμεν μόνον, ὅτι ὁ προμνημονευθεὶς Montfaucon de re diplom. Lutet. Parisiorum 1709 in supple) περιέσωσεν ἡμῖν ἐπιστολὴν Βυζαντινοῦ τινος αὐτοκράτορος τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος, στενογραφικῶς καὶ οὐχὶ διὰ μυστικῶν στοιχείων γεγραμμένην πρός τινα τῆς Γαλλίας βασιλέα. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἀριστούργημα καλλιγραφίας καὶ στενογραφίας.

Ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἐν τῷ μεσαιῶνι βαρβαρότητος οὐ μόνον παντελῶς σχεδὸν ἐξέλιπεν ἡ στενογραφικὴ τέχνη, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν λειψάνων τῆς παλαιᾶς στενογραφίας ἐφθάρησαν καὶ κατεστράφησαν ὑπὸ τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς δεισιδαιμονίας· πολλὰ τοιαύτης γραφῆς λείψανα ἀπεξέοντο ἀπὸ τοῦ περγαμηνοῦ ἐφ' οὗ ἦσαν γεγραμμένα, εἶτα

ἐξ ἀγνοίας, εἴτε θεωρούμενα ὡς ἔργα τοῦ διαβόλου καὶ ὁ περγαμηνὸς ἐχρησίμευεν εἰς ἀντιγραφὴν ἄλλων συγγραμμάτων· ὀλίγον δὲ πρὸ τοῦ πριακονταετοῦς πολέμου ὁ Ἐλέκτωρ Φριδερῖκος τοῦ Παλατινάτου προσέταξε νὰ καῶσιν ὑπὸ τοῦ δημίου ὡς μαγικὰ τὰ περὶ τῆς τοῦ Τύρωνος στενογραφίας συγγράμματα τοῦ σοφοῦ ἱερέως Τριτεμίου, πιστεύων εἰς τὰς ὑποβολὰς συμβούλων τινῶν ἀμαθεστάτων. Ἅμα ὅμως τῇ ἀνατολῇ τοῦ φωτὸς τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τοῦ κόσμου ἤρξατο καὶ ἡ παλιγγενεσία τῆς στενογραφικῆς τέχνης.

Μᾶλλον δὲ πάντων τῶν ἐθνῶν ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς ταχυγραφίας τὸ μέγα ἀγγλικὸν ἔθνος. Διὸ καὶ περὶ τὸ τέλος τῆς 16ης ἑκαποντατετηρίδος ἐφευρέθη τὸ πρῶτον στενογραφικὸν σύστημα διὰ τὴν Ἀγγλίαν ὑπὸ τοῦ ἐκ Πλυμούτης Βίλλ Ῥέδκλιφ. Κατὰ τὸ 1588 ἔτος ἐξεδόθη ἄλλο στενογραφικὸν σύστημα ὑπὸ τοῦ Τιμοθέου Βράϊτ φέρον τὸν τίτλον· **Characterie, or the Art of short secret and swift Writing by Characteres,** ἀφιερωθὲν εἰς τὴν βασίλισσαν Ἐλισάβετ, ἥτις ἔδωκε καὶ δίπλωμα προνομίου εἰς τὸν ἐφευρετήν. Περὶ τὰ 1659 ὁ Ἱερεμίας Ῥίτζ (Rich) ἐδημοσίευσε στενογραφικὴν μέθοδον φέρουσαν τὸν τίτλον· **Semigraphy, or the Worlds Rarity.** Τὸ σύγγραμμα τοῦτο καὶ ἡ πρακτικὴ ἐκτέλεσις τοῦ συστήματος ἐπὶ τοσοῦτον ἐνεθουσίασε τὸν φιλόσοφον Λόκ, ὥστε οὗτος ἐν τῷ περὶ ἐκπαιδεύσεως πονήματι αὐτοῦ ἐξέφρασε μετὰ μεγίστων ἐπαίνων τὰς ἐκ τῆς στενογραφίας ὠφελείας ὡς σπουδαιοτάτης καὶ χρησιμωτάτης οὔσης εἰς συμπλήρωσιν τῆς ὅλης παιδείας.

Ἐκτὸς τῶν προμνημονευθέντων πολλῶν ἄλλων, ἐν οἷς καὶ οἱ σοφοὶ Βίλαινς, Βίλλιαμ Μάσον, Ἀλούσιος Ῥάμπε καὶ ὁ Πέρρυ ὁ ἐπὶ 40 σχεδὸν ἔτη ἐκδότης τοῦ Πρωϊνοῦ Κήρυκος ἐγένοντο ἐφευρεταὶ διαφόρων συστημάτων καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς στενογραφίας ὥστε περὶ τὰ μέσα ἤδη τοῦ 17ου αἰῶνος βλέπομεν τὴν στενογραφίαν διδασκομένην ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Ὄξφορ, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐν ἅπασι τοῖς λοιποῖς τῆς Ἀγγλίας πανεπιστημίοις.

Τέλος δὲ δύο ἄνδρες ὁ Τάϊλορ καὶ ὁ Μάφορς ἐτελειοποίησαν τοσοῦτον τὴν ἀγγλικὴν στενογραφίαν, ὥστε αὕτη ἀπέκτησε στάδιον λαμπρότατον οὐ μόνον ἐν τῇ ἑαυτῆς πατρίδι, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς πλείσταις τῆς Εὐρώπης χώραις, ὡς ἐν Γαλλίᾳ Ἱσπανίᾳ κτλ. οὖσα ἐν μεγίστῃ χρήσει, καὶ ἐν γένει ἔνθα ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου καὶ ἡ περὶ τῶν δημοσίων τῆς πατρίδος συμφερόντων μέριμνα τῶν πολιτῶν, ἐνόμισεν ἀναγκαίαν τὴν γνῶσιν καὶ ἀκριβῆ καταγραφὴν τῶν ἐν ταῖς πολιτικαῖς συνεδριάσεσιν ἀγορευομένων.

Νῦν δὲ αἱ ἐν ταῖς βουλαῖς τῆς Ἀγγλίας ἀγορεύσεις ὅτε καὶ τὸ μεσονύκτιον γενόμεναι ἐκτυποῦνται ἐν ταῖς ἐφημερίσι καὶ διανέμονται ἐν Λονδίνῳ περὶ τὴν 7 ἢ 8 πρωϊνὴν ὥραν ἐν βραχεῖ τῷ διαστήματι διακοινοῦνται ταῖς ἐπαρχίαις καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ φροντίδι τῶν ἐκδοτῶν τῶν μεγάλων ἐφημερίδων μάλιστα τοῦ χρόνου (Times) καὶ τοῦ πρωϊνοῦ κήρυκος (Morning Chronicle) οἵτινες πληρόνουσι 400 λίρας κατ' ἔτος εἰς ἕκαστον τῶν 6 — 8 στενογράφων τὰ μάλιστα περὶ τὴν τέχνην ἐμπείρων καὶ ἐναλάξ ἐν ταῖς τῶν βουλῶν συνεδρίασεσι ἐργαζομένων.

Ἡ μὲν ἀρχαία ταχυγραφία συνίστατο μόνον ἐκ τῶν στοιχείων τῆς συνήθους γραφῆς καὶ ἡ βελτιωθεῖσα τοῦ Τίρωνος καὶ τοῦ Κεκέρωνος στενογραφία διετήρει τὰ στοιχεῖα ἢ τοὐλάχιστον μέρη αὐτῶν· αἱ τῶν νεωτέρων ὅμως μέθοδοι στηρίζονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ ἰδιαιτέρων σημείων παραδεχθέντων ἀντὶ τῶν δυσχερεστάτων στοιχείων τῆς συνήθους γραφῆς, τῳόντι δεσμῶν ὄντων τῶν ἰδεῶν τοῦ γράφοντος, καὶ παρ' ἅπασιν ἔτι ἐν χρήσει, διότι δυσχερὲς ὄντως εἶναι τὸ ν' ἀποβάλῃ κοινωνία τις διὰ μιᾶς ἕξεις ἐμπεφυκυίας καὶ διὰ τῆς ἀνατροφῆς κατεῤῥιζωμένας.

Ἡμεῖς ἀποροῦμεν διὰ τὴν δυσχέρειαν τῆς γραφικῆς τῶν Κινέζων τέχνης· οὐχ ἧττον ὅμως θέλουσι θαυμάσει οἱ ἔγκονοι ἡμῶν ὅτι βασανιζόμεθα τοσούτους αἰῶνας γράφοντες διὰ τῶν γωνιωδῶν δυσμόρφων καὶ πολὺν χρόνον πρὸς ἐκμάθησιν καὶ πρὸς καταγραφὴν ἀπαιτούντων, ἐμπειρικῶς δὲ μόνον παραδεδομένων στοιχείων τῆς σημερινῆς γραφικῆς τέχνης. Ἀλλ' ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ὅστις καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ προώδευσε γιγαντιαίως δὲν θέλει ὑποληφθῇ κατὰ τὴν γραφήν. Ἀπόδειξις δὲ τούτου ἡ βελτίωσις τῆς γραφικῆς ἀπὸ τὸν καιρὸν ὅτε ὁ ἄνθρωπος πρῶτον δι' εἰκόνος ἢ χαρακτῆρος ἔδωκε μορφὴν εἰς ἰδέαν ἢ φωνήν τινα· ἀπόδειξις προσέτι τούτου καὶ ἡ διάδοσις καὶ χρῆσις τῆς στενογραφίας παρ' ἅπασι τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν.

Ἐν Γαλλίᾳ ἐξεδόθη τὸ πρῶτον περὶ στενογραφίας σύγγραμμα κατὰ τὸ ἔτος 1651 ὑπὸ Jacques Cossard, ἕτερον δὲ τοιοῦτον ὑπὸ C. A. Ramsay κατὰ 1681 τὸ ὁποῖον ἔλαβε προνόμιον παρὰ τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου καὶ φέρει τὸν τίτλον, **Tachygraphie ou l'art d'écrire aussi vite, qu'on parle etc. Paris 1681 Avec privilége du Roi.** Δὲν εἶνε τοῦ παρόντος νὰ ἀπαριθμήσωμεν τοὺς περὶ στενογραφίας γράψαντας· ἀρκεῖ δὲ νὰ σημειώσωμεν τὸ κατὰ τὸ 1788 ἐκδοθὲν καὶ ὑποβληθὲν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Παρισίων σύγγραμμα τοῦ Γάλλου **Coulon de Thevenet** φέρον τὸν τίτλον· **Almanach tachygraphique on l'art d'écrire aussi vite, qu'on parle.** Αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἔρθασεν εἰς τοσοῦτον βαθμὸν ἐπιδεξιότητος, ὥστε ἔγραφε κατ' ὑπαγόρευσιν ἐντὸς 10 ὡρῶν 400 σελίδας, ἡ δὲ θυγάτηρ αὐτοῦ ὑπερέβαινεν ἔτι τὸν πατέρα.

Σημειοῦμεν δὲ καὶ τὸ κατὰ τὸ 1792 ἔτος ἐκδοθὲν σύγγραμμα τοῦ Γάλλου Θεοδώρου Μπερτὲν φέρον τὸν τίτλον· **Système universel et complet de stenographie etc. inventé par Sam. Taylor et adapté à la langne française par Théodore Rh. Bertin, Paris Didot 1792.** Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σύστημα ἔχει μεγάλην ἔλλειψιν, διότι τὰ φωνήεντα δὲν σημειοῦνται διόλου ἢ διὰ στιγμῶν ἐκτὸς τῆς γραμμῆς τιθεμένων, ἐκ δὲ τούτου προέρχεται δυσκολία περὶ τὴν γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν. Ἐπὶ πολὺ ἔμεινεν ἀναποφάσιστον, ποία τῶν δύο μεθόδων εἶναι προτιμητέα, ἀλλὰ τέλος ἐνίκησεν ἡ ταχύτης τῶν κατὰ τὸν Μπερτὲν γραφόντων, οἵτινες διὰ πολλῆς ἀσκήσεως καὶ τῇ συμπράξει τῆς διανοίας, τοῦ μνημονικοῦ καὶ τῆς ὀξυδερκείας ἐγίνωσκον νὰ ὑπεκφεύγωσι τὸν ἐπικίνδυνον σκόπελον τῆς μὴ σημειώσεως τῶν φωνηέντων.

Ἄλλη μέθοδος, ἡ τοῦ Κυρίου **Honoré Blanc, Paris, Bidault an IX (1801)** βασίζεται ἐπὶ τεσσάρων γραμμῶν, ὡς τὰ μουσικὰ σημεῖα γράφονται ἐπὶ πέντε· ἐντὸς τῶν γραμμῶν τούτων σημειοῦνται τὰ στοιχεῖα διὰ τριῶν μόνον σημείων, ἀλλ' ἕνεκα τῆς διὰ τὴν γραφὴν ἀναγκαιούσης προπαρασκευῆς, τῆς πολὺν χρόνον ἀπαιτούσης πρὸς τὰ ἄνω καὶ κάτω κινήσεως τοῦ καλάμου, τῆς δυσκολίας τοῦ εὑρίσκειν πάντοτε τὸ ἁρμόδιον διάστημα καὶ ἄλλων τινῶν ἐλλείψεων, ἡ μέθοδος αὕτη παρὰ τῶν Ἄγγλων Χέντεν καὶ Ῥίχαρθσον δανεισθεῖσα δὲν ἐπέτυχεν.

Μεγάλως εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς γαλλικῆς στενογραφίας συνετέλεσε περὶ τὸ 1832 ὁ Γάλλος **Fayet** διὰ τῶν ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ ἀξιωμάτων, ἡ παράβασις τῶν ὁποίων ἐμπόδιζε μᾶλλον ἢ ἧττον ἑκάστης μεθόδου πρόοδον. Οὕτω κατέκρινεν ὁ **Fayet** τὰς πρὸς δεξιὰν κλινούσας, τὰς πολλὰς καθέτους, τὰς ὁριζοντείους καὶ τὰς μεγάλην ἔκτασιν ἐχούσας γραμμάς.

Τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην δικαιολογεῖ διὰ τοῦ συγγράμματος τοῦ ἰατροῦ καὶ ἀνατόμου Μπενὸκ δὲ Σεντσὸρ, **la physiologie de l'écriture. Paris 1826 chez Compère.**

Καὶ ἐπὶ τῆς λογικῆς δὲ βασίζει ὁ **Gaget** τὸ σύστημα αὐτοῦ, συσταίνων πρὸ πάντων τὴν συμφωνίαν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς γλώσσης πρὸς τὸν τῆς γραφῆς καὶ τὰς διὰ τῆς φιλοσοφικῆς γραμματικῆς συντομὰς τῶν ἐν ἐκτάσει ἐκφερομένων ἰδεῶν τῶν ἀγορευόντων.

Ἡ στενογραφικὴ τέχνη ἀνεπτύχθη οὐχ ἧττον καὶ ἐν Γαλλίᾳ ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἄνδρες ἐξέχοντες διὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὰς γνώσεις προχειρίζονται μαθηταὶ τῆς τέχνης ταύτης ἀνταμειβόμενοι δι' ὑπολήψεως καὶ ἀδρῶν μισθῶν.

Καὶ εἰς τὰς πολιτείας δὲ τῆς νοτείας καὶ τῆς ἀρκτικῆς Ἀμερικῆς εἰσήχθη ἐκ τῆς Ἀγγλίας ἡ στενογραφία, καὶ εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς Γαλλίας.

Εἰς δὲ τὴν Σουηδίαν καὶ Νορβηγίαν εἰσήγαγεν ὁ ἀπόστολος τῆς ἄρκτου ἐπίσκοπος Ἀνσάριος κατὰ τὸν 8 αἰῶνα τὴν στενογραφίαν τοῦ Τύρωνος, καὶ ἔκτοτε ἡ ταχυγραφία ἤνθησεν ἐν ταῖς χώραις ταύταις,

Περίφημος στενογράφος ἦν ὁ γραμματεὺς τῆς γερουσίας Βουγγεκηρόνα, γεννηθεὶς τῷ 1747 καὶ ἀποθιώσας τῷ 1795, ὅστις δι' ἀπλουστάτων συντομῶν ἑκάστην ἐκφωνηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ῥήτορος λέξιν ἐγίνωσκε νὰ καταγράφῃ, προστεθεὶς καὶ τὸν τρόπον τῆς προφορᾶς τοῦ ἀγορεύοντος· ὥστε κατὰ τὸν ἀνάγνωσιν ἕκαστος ῥήτωρ ἐνόμιζεν ὅτι ἀκούει ἑαυτὸν κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ Ὀρατίου· **Legitimumque sonum digitis calemus et aure·** ἀλλὰ ἡ τέχνη τοῦ ἀνδρὸς ἐξέλιπε μετ' αὐτοῦ, καὶ ὀλίγιστοι μόνον εὐφυεῖς ἄνδρες ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ γράφωνται κατὰ λέξιν αἱ ἀγορεύσεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν φιλελευθέρων λαῶν τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας, ἀναπληροῦντες διὰ μιμήσεως τῆς τοῦ Τύρωνος μεθόδου τὴν ἔλλειψιν νεωτέρου στενογραφικοῦ συστήματος.

Τέλος δὲ κατὰ τὸ 1825 ἔτος δύο ἄνδρες, ὁ Ἱλαρχος Σιλφεροτόλσε καὶ ὁ συμβολαιογράφος Χιέρτα, ἔλαβον τὸ ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τεθὲν βραβεῖον, ἐκδόντες σύγγραμμα περὶ στενογραφίας ἐπιγραφόμενον **Utkast till Snabskrifnings-Methoder for Svenska Spræket begagnade vid anteckningar under Ridderskapots och Adelns æfverloeggningar.**

Καὶ πάλιν κατὰ τὸ ἔτος 1830—1831 οἱ ἀντιπρόσωποι προσεκάλεσαν τοὺς λογίους τῆς χώρας νὰ ὑποβάλωσιν εὔχρηστα στενογραφικὰ συστήματα, προστάξαντες νὰ ἐκπαιδεύωνται εἰς τὴν στενογραφίαν οἱ τὰς θέσεις τῶν ἐν ταῖς βουλαῖς γραμματέων ἐπιζητοῦντες.

(Ἕπεται συνέχεια).

ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΙ ΤΗΣ ΗΜΕΤΕΡΑΣ ΚΑΘΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ.

—ooo—

Κ. Ἐκδότα τῆς Ν. Πανδώρας!

Παρὰ τοῦ προσφιλοῦς καὶ πεπαιδευμένου φίλου μου Κ. Ι. Κιρκολώτη, διατρίβοντος ἔν τινι τερπνῇ τῆς Ἀπουλίας κωμοπόλει, καὶ κατ' ἐμὴν σύστασιν θησαυρίζοντος πᾶσαν εἴδησιν ἀφορῶσαν τὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν τῶν κατὰ τὴν Μεσημβρινὴν Ἰταλίαν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ἔλαβον πρό τινος τὴν ἑπομένην ἐπιστολήν, ἣν προθύμως σᾶς διαβιβάζω, ὡς διαφέρουσαν οὐ μόνον τὰς τύχας ὁμογενῶν καὶ ὁμοθρήσκων, πρὸ πολλοῦ ἀποσπασθέντων ἐκ τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος συμβιώσεως, ἀλλὰ καὶ τὰς περιπετείας αὐτὰς τῆς ἡμετέρας καθομιλουμένης, ἡ ἔρευνα τῆς ὁποίας ἀποβαίνει μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον περισπούδαστος. Καταχωρίσατέ την, παρακαλῶ, εἰς τὸ ἔντιμόν σας περιοδικόν, καὶ δέχθητε τοὺς φιλικοὺς ἀσπασμούς μου.

Ἐκ Πειραιῶς, τῇ 16 Μαΐου 1857.

Σ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ.

Ἀξιότιμε φίλε!

Ἀναντίῤῥητον, ὅτι εἰς τὰς ἐθνολογικὰς ἐρεύνας

μέγα φῶς διαῤῥιπίζει τῶν καθομιλουμένων γλωσσῶν ἡ διαζήτησις. Τὸ ῥητὸν « δεῖξόν μοι πῶς διαλέγεσαι, καὶ θέλω σοὶ εἰπεῖ τίς εἶ, » αἰνίττεται τὴν στενὴν σχέσιν ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς διαλέκτου λαοῦ τινος, καὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως αὐτοῦ.

Καὶ μολονοτοῦτο, ἐκ τῶν συγχρόνων περιηγητῶν, πολλοὶ ἐπεσκέφθησαν τὰς κατοικίας, τοὺς ναοὺς, τοὺς κήπους τῶν Γραικῶν τούτων, οὐδεὶς, ὅμως, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐπέστησε τὴν προσοχὴν καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν οἱ ἄποικοι λαλοῦσιν, ἵνα ἐκ τοιαύτης ἐκθέσεως πληροφορηθῇ ὁ περφωτισμένος κόσμος ἀκριβέστερον περὶ τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας αὐτῶν. Τούτου ἕνεκα, ἡ ἐθνολογικὴ τῶν Γραικῶν τούτων θέσις διέμεινεν εἰσέτι προβληματική. Καὶ πραγματικῶς· πῶς μέλλουσιν οὗτοι νὰ θεωρηθῶσιν, ὡς Ἕλληνες, ἢ ὡς Ἰταλοί; Εἶναι τῷ ὄντι Ἰταλοὶ πολῖται, καθὸ ὑπήκοοι τοῦ βασιλέως μας; Ἀλλ' οὗτοι προφέρουσιν ἔτι τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, οὐχὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον τρόπον, ἀλλὰ κατὰ τὴν δόξαν τοῦ Φωτίου, ἢ ἐὰν θέλῃς κατὰ τὴν δόξαν τῆς Νικαίας. Οὗτοι λαλοῦσιν ἔτι τὴν Νεοελληνικὴν, ἧς σοὶ ἐπισυνάπτω δείγματά τινα. Οὗτοι διασώζουσιν ἔτι τὰ ἤθη, τὰς παραδόσεις, τὰ ἔθιμα, τὴν ἐνδυμασίαν τῶν πατέρων των. Εἰς τίνα, λοιπὸν, ἐθνικότητα πρέπει νὰ ἀνάξωμεν αὐτούς; Ἡ γῆ, τὴν ὁποίαν καλλιεργοῦσι θαυμασίως, καὶ ἐξ ἧς πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων πορίζονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, εἶναι πρὸς αὐτοὺς πατρὶς, πάσας παρέχουσα τὰς γοητείας, καὶ τὰς ποιητικὰς ἡδονὰς, ὅσας τὸ γλυκύτατον τῆς πατρίδος αἴσθημα πρὸς πάντα ἄνθρωπον διεγείρει, ἢ μᾶλλον εἶναι τόπος προσωρινῆς καταφυγῆς, πρόσκαιρον ἄσυλον, ὅθεν τῶν προσφύγων τὰ ὄμματα περιπαθῶς ἐνατενίζονται πρὸς τὰ ὄρη τῆς ἀπέναντι Ἠπείρου; — Λύσον σὺ, φίλε, τὰ ζητήματα ταῦτα, εἰ δυνατόν. Τὸ κατ' ἐμὲ περιορίζομαι μόνον εἰς τὸ νὰ σοὶ καθυποβάλω τὰς ἀμφιβολίας μου. Θέλω δὲ νομίσει ἐμαυτὸν εὐτυχῆ, ἐὰν ἐκ τῶν ἑπομένων δειγμάτων τῆς παρὰ τῶν Γραικῶν τούτων καθομιλουμένης γλώσσης σχηματίσῃς κρίσιν τινὰ περὶ τῆς παραδόσεως τῆς διαλέκτου των, καὶ περὶ τῆς ἐνδεχομένης τύχης τῆς γλώσσης αὐτῶν, ὅπως ὑπὸ σοῦ ὁδηγούμενος συντάξω ἐπίτηδες πραγματείαν διὰ τὴν ἐνταῦθα Φιλολογικὴν Ἑταιρίαν μας.

Ἔχε, ὅμως, πρὸ ὀφθαλμῶν, κατά τε τὴν προφορὰν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν δειγμάτων τοὺς ἑξῆς κανόνας·

Ἐνίοτε ἡ προφορὰ τῆς Νεαπολιτικῆς διαλέκτου ἐπηρέασε τὴν εὔφωνον Ἑλληνικὴν προφοράν. Οὕτω, λ. χ. τὸ στοιχεῖον *l*, πολλάκις κατὰ τὸν δημώδη τῆς Σικελίας τρόπον μεταβάλλεται εἰς φθόγγον, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸν ἐκφραζόμενον ὑπὸ τῶν διπλασιαζομένων ἰταλικῶν *dd*. Καθὼς, λοιπὸν, ὁ ἡμέτερος ὄχλος λέγει συνήθως sadda ἀντ. salla, καὶ bedda ἀντ. bella, οὕτω καὶ οἱ κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως *Καλημέρας*, ἐξ ὧν ἐσύναξα τὰ τεκμήριά μου, λέγουσι *bóδος* ἀντὶ βόλος, καὶ *ἄδδος* ἄθρωπος, ἀντὶ ἄλλος ἄνθρωπος. Τὸν ἰδιωτισμὸν τοῦτον ἀναγκάζομαι νὰ γράψω διὰ τῶν ἀναλόγων στοιχείων τῆς γλώσσης μου, *dd*.

Μὴ ἀποδώσῃς δὲ εἰς ἔλλειψιν ἀκριβείας ἐκ μέρους μου τὴν ἀποβολὴν στοιχείων τινῶν ἐν μέσῳ ἢ ἐν τέλει τῶν λέξεων. Κατὰ τὸ ὕφος τῆς Ἰταλικῆς, ἥτις ἀπέκοψεν ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῆς τὰ πλεῖστα τῶν καταληκτικῶν συμφώνων τῆς Λατινίδος, ἡ ἰδιῶτις τῶν Γραικῶν τούτων ἀποβάλλει συχνάκις τὸ καταληκτικόν σας *σ*, καὶ ἐνίοτε τὸ *ν* αὐτό. Ἀλλὰ δὲν συμβαίνει τοῦτο, νομίζω, καὶ παρ' ὑμῖν τοῖς ἐν Ἑλληνικῇ χώρᾳ ζῶσιν, ὅτε ἕπεται σύμφωνον;

Ἐπὶ τέλους, πρόσεξε εἰς τὰς πολλὰς μεταθέσεις τῶν συλλαβῶν πρὸς κατάληψιν τῆς τῶν λέξεων σημασίας. Ὁ νόμος τῆς Ἰταλικῆς εὐφωνίας ἐπηρέασε καὶ κατὰ τοῦτο τὴν ἐνταῦθα λαλουμένην γλῶσσάν σας. Ἡ μετάθεσις γίνεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅταν ἡ γλῶσσα θέλῃ ν' ἀποφύγῃ φθόγγον τινὰ τραχὺν καὶ δυσπρόφερτον.

Ἄρχομαι ἀπό τινος διαλόγου μεταξὺ δύο χωρικῶν τὸν ὁποῖον γράφω μετὰ πάσης προσοχῆς, καὶ ἀκριβῶς καθὼς αὐτοὶ ἐπρόφερον.

« Ἐπού πάει; — Πάω ἐς τὴν Ἀκκλησία. — Τί πάει νὰ κάνῃ; — Πάω ν' ἀκούσω Λουτρεία. — Depoi τί κάνει; — Σιανόνομαι νὰ πάω ἔτ ὄψου, (εἰς τ' ὄζου, εἰς τὴν ἐξοχήν). — Τζὲ τί πάει νὰ κάνῃ ἔτ ὄψου; — Πάω ν' ἀνατσιτίσω ἐς τοὺς ἀργάται. Ἔσου (σὺ) μὲ ῥωτᾷ παρὰ *poddi* Τ' ἤσελε τίποτι; — Ἤσελα ν' ἄρτῃ μ' ἀμένα σήμερι, ἔσο νὰ κάμωμε, κἂι πράμματα *dικά* μου. — Σήμερι ἐ (δὲν) σότσο (δύναμαι) ἔρτη. Σέλει ν' ἄρτω αὔρι, ὅἳ (ἢ) μίαν ἄggιν ἐμέρα; — Deje (ὄχι), τὴ σήμερι μοὶ *dέσε* (ἔχω χρείαν σοῦ). = Τζ' ἐβὼ (ἐγὼ) σήμερι ἐ σότσο ἔρτη, τζὲ στάσου καλὸ (καὶ ὑγείαινε!). — Ἀποῦτεν ἔρχεται; — Ἔρχομαι ἀ τὴ μέση (ἀπὸ τῆς πλατείας). — Ἐτὶ πουλοῦνε ἰς τὴ μέση; — Ἀψάρι, κρέα, λάχανα, τσυνί (κυνήγιον), βούτυρο, τζὶ ὅ,τι σέλει. — Ἐς πὸ (εἰς πόσον) πουλοῦνε τ' ἀψάρι, τζὲ ὁ κρέα; — Τ' ἀψάρι ἐς ἑρτὸ rane (εἰς ἑπτὰ γράνας, ἤτοι ὀβολοὺς), τζὲ ὁ κρέα ἐ *δώδεκα*. — Ἐβὼ ἐ σέλω κρέα· πιάνω 'λίον (ὀλίγον) ἀψάρι. — Ἐβὼ ἄρτε (τούναντίον) τρῶ κάλλιο τὸ κρέα πί τ' ἀψάρι. — Ἐβὼ πούρου (pure, ὡσαύτως) κάνω τὸ φαΐ μου ἐς τ' ἀγουά. — Ἐβὼ ἄρτε ὁ κάνω κάλλιο ἐς ταῖς ὄρνισε (ὄρνιθαις). — Βοῦ! τί νοῖῶμαι ἄσκημο! — Ἐτὶ ἔχει; — Βαστῶ ὁ λαιμὸ πρικὸ τζὲ ψερό. — Ἠούη νύφτα (Ταύτην τὴν νύκτα) ἐ πλάωσα (δὲν ἐπλάγιασα) μακάτα (οὐδόλως). — Ὁ Ἰεὸ νὰ σὲ βησήσῃ (βοηθήσῃ) »

Παρέλειψα νὰ κάμω τὴν παρατήρησιν, ὅτι, ὑπερισχυούσης ὁσημέραι παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῆς Μεσημβρινῆς Ἰταλίας, τῆς Ἰταλικῆς προφορᾶς, ἐξέλιπον ἤδη ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν δύο στοιχεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, τὸ *δ*, καὶ τὸ *θ*, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἀναπληροῦται σταθερῶς ὑπὸ τοῦ λατινικοῦ *d*, τὸ δὲ, νῦν μὲν ὑπὸ τοῦ *t*, ἄλλοτε δὲ ὑπὸ τοῦ *σ* ἢ *sc*, ἢ ἁπλῶς ὑπὸ τοῦ *s*, κατὰ τὴν ἀρχαίαν Λακωνικὴν προφοράν. Καθ' ὅσον δ' ἐπληροφορήθην παρά τινος γέροντος ἱερέως τῆς Καλημέρας, ἡ μετατροπὴ αὕτη κατὰ τὴν προφορὰν εἰσήχθη μόλις πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν, ὅτε μαθηταί τινες γεννηθέντες μὲν εἰς τὰ Γραικικὰ τῆς Ἀπουλίας χωρία, ἀνατραφέντες δὲ καὶ παιδευθέντες εἰς τὰς πλησιοχώρους πόλεις, ἢ εἰς Νεάπολιν, ἐπέστρεψαν οἴκοι νεωτερίζοντες, καὶ ἐνασμενιζόμενοι εἰς τὴν Σικελικὴν τῶν ἰθαγενῶν προφοράν. Ἐκ τῶν ὀλίγων δὲ τούτων ὁ νεωτερισμὸς διεδόθη εἰς πολλοὺς, ὥστε ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγένετο ἕξις, γενικὸν τὸν χαρακτῆρα ἔχουσα σήμερον. Τοῦτ' αὐτὸ, νομίζω, συνέβη καὶ περὶ τοῦ στοιχείου *ξ*, ἀντὶ τοῦ ὁποίου καθίσταται συνήθως ἐν τῇ ὁμιλίᾳ τὸ *πσ*. Τοὐλάχιστον οὕτως εἰκάζω, ἐκ τοῦ ὅτι δὲν μοὶ ἔτυχε ν' ἀκροασθῶ καθαρὸν τὸν φθόγγον αὐτοῦ εἰς οὐδεμίαν τῶν γραικιστὶ λαλουσῶν κωμοπόλεων.

Ἰδοὺ δὲ καί τινες λέξεις ἐκ τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ Γλωσσαρίου των·

« Ὁ μοῦζο (muso, πρόσωπον). — Τὰ *μαδδία* (μαλία) — Τ' αὐτιά — Ἐ μύτη — Ὁ *bιrò* (τὸ στόμα) — Τὰ χέρια — Τὰ βραχιόνια (βραχίονες) — Ἐ τζοιλία — Τὰ πόδια — Τὰ δάφτυλα — Τὸ σῶμα — Τὰ γούνατα — Ὁ κόρφο — Ὁ ἄντρεπο — Ἐ *gineca* Τὸ φτηνὸ (ζῶον, κτῆνος) — Ὁ παντικὸ — Ἐ muscia (γαλῆ) — Ἐ παΐδα (παγίς) — Ὁ κροντὸ (τὸ χονδρὸν, ἤτοι ὁ χονδρὸς δαυλὸς) — Τὰ ψύλα (ξύλα) — Ἐ λουμέρα (πῦρ) — Ἐ ἀσβέστη — Τὸ κρατέddι — Τὸ φριὰ (φρέαρ, πηγάδιον) — Τὸ λισάρι (λιθάριον) — Ἐ τ' ὄψου (Τὄζου, τὸ ἔξω, ὁ ἀγρός) — Ὁ λύκο — Ὁ σκύddο — Τὰ πρόατα — Τὸ ποιμάνι (ποίμνιον) — Ὁ ἀλαὸς (λαγωός) — Ἐ ἀλιποῦνα (ἀλώπηξ) — Τὸ χωράρι — Ἐ ρεμία (ἡ ἐρημία) — Ὥριο (ὡραῖος) — Ἄsciμο (ἄσχημος) — Καϊδὸ (κακοειδὴς, ἤτοι ὁ λοξὰ βλέπων) — Τὸ μουττερὸ (μυχθηρὸν ὁ χοῖρος) — Ἐ γροῦνα (ἡ ὗς) — Ἐ ἀλὲ (τὰ ἐλαιόδενδρα) — Τ' ἀλάϊ (Τὸ ἔλαιον) — Τ' ἀμπέλι — Τὸ σταφύλι — Τὸ κρασὶ — Τὸ νερὸ — Τὸ σιτάρι — Τὸ μέλι — Τὸ κρισάρι — Ἐ μέλινα (κέγχρυς) — Ὁ πλαγιομάννο (τὰ χλωρὰ κουκκία) — Τὰ κουτζία (τὰ ξηρὰ κουκκία) Τὰ ῥουβίτια — Ὁ ἄκο — Τ' ἀγγοῦρι — Τὸ πιπῶνι — Τὸ σκρατζίνικο (χειμωνικὸν) — Τὸ φαΐ (φαγητὸν) Τὸ πλῶσι (ὁ ὕπνος) — Τ' ὄρνειο (τ' ὄνειρον) — Τὸ κλινάρι (κλίνη) — Ἐ φουντάνα (fontana πηγή) — Τὸ τάμνυο (δάκρυ) — Σφάτζο, φωνάτζω, κράτζω τινάτζω (σφάζω, φωνάζω, κράζω, κ.τ.λ.) — Ἐμέρα (ἡμέρα) — Ἐ νύφτα — Ὁ ἥλιο — Ὁ φέγγο (ἡ σελήνη) — Τ' ἀστέρι — Τὸ νέρι — Τὸ χαλάτζι — Τ' ἄλα (ἅλας) — Τὸ ψωμὶ — Τὸ τυρὶ — Ἐ μαΐδα (μαγίς, σκαρίδιον — Ὁ πουΐελο (ὁ πύελος) — Τ' ἀῶρι (ἀγώριον, παιδίον ἄῤῥεν) ».

Ἀκοῦσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ βραχέα ταῦτα, ὅσα ἐρανίσθην ἐκ στόματος τῶν ἐγκατοίκων τῆς Καλημέρας. Ἐφεξῆς δὲ καὶ πλείονα θέλω σοὶ πέμψει, ἐὰν μοὶ γράψῃς ὅτι σοὶ χρησιμεύουσιν. Ἐν τούτοις λάβε καὶ τὸ ἑπόμενον ᾆσμα εἰς τὴν αὐτὴν διάλεκτον συντεθειμένον παρά τινος φουσταναλλοφόρου ῥαψῳδοῦ τῆς κωμοπόλεως, ὅστις χαίρει φήμην ἐξόχου ἀοιδοῦ καὶ μουσουργοῦ καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν. Ἄσματα ἀναμιμνήσκοντα τοὺς χρόνους τῆς πρότερον πατρίδος δὲν ἐπέτυχον ἄχρι τοῦδε νὰ συνάξω, ὡς μοὶ παρήγγειλας, διότι ταῦτα, κατὰ τὴν γνώμην τῶν πολλῶν, ἐξέλιπον ἐκ τοῦ μνημονικοῦ τῶν προσφύγων. Κατ' ἐμὴν γνώμην ὅμως, ἀδύνατον ἡ πατροπαράδοτος ποίησις νὰ μὴ ἄφησεν εἰς τὰ ἔθιμα αὐτῶν ἴχνη τινὰ ἀξιοζήτητα, περὶ ὧν θέλω ἐρευνήσει εὐθέτως, πρὸ πάντων εἰς δημώδεις πανηγύρεις, εἰς γάμους, ἢ παρομοίας τελετάς. Πρέπει δ' ἐπὶ τούτου νὰ μὴ παραλείψω τὸ ὡραῖον ᾆσμα, ἰδίως τὰς γραίας, ἐκ τοῦ μνημονικοῦ τῶν ὁποίων δυσκολώτερον οἱ πάτριοι ἰδιωτισμοὶ ἐξαλείφονται. Ἐννοῶ κἀγὼ, ὅτι ἡ εὕρεσις ἑνὸς καὶ μόνου ᾄσματος ἀρχαιοφανοῦς, διατωθέντος κατὰ παράδοσιν εἰς ταῦτα τὰ μέρη, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς γνώμων ἀλάνθαστος εἰς τὰς συγκριτικὰς περὶ γλωττικῶν περιπετειῶν ἐρεύνας σου. Ἀλλ' ἔχε ὑπομονὴν, καὶ θέλομεν τὸ ἐπιτύχει.

Ἰδοὺ, ἐν τοσούτῳ, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ᾄσμάτιον. Τὸ θέμα εἶναι θρησκευτικὸν, καὶ δύνασαι νὰ τὸ ἐπιγράψῃς « Ἡ Παρθένος εἰς τοὺς πόδας τοῦ Σταυροῦ. » Ἡ φράσις, ἡ σύνταξις, ὁ ῥυθμὸς καὶ ἡ ὁμοιοκαταληξία δίδουσιν ὅμως εἰς τὸ στιχούργημα φυσιογνωμίαν τινὰ Ἰταλικὴν μᾶλλον ἢ Ἑλληνικήν.

1

Βρέσει ἡ Μάρα ποκημένη
Στὸ Σταυρὸν ἀτζηκωμένη
Ποῦ κρεμάτζα τὸ παιδί.

2

Τὴ ψυχή τη μαραμένη
Πρικὴ τόσο τζὲ καμμένη
Τὴ τραπάνεψε ὁ σπασί.

3

Πόσου πόνου τζὲ φωτία
Ἤκουε ἐ Μάρα ἐς τὴν καρδία
Τὸ παιδάτζι μονεγκό!

4

Πόσα τάμνυα ἐ σβερτουράτα
Π' ἤρτε ῥίφτωντα ἐς τὴ στράτα
Ῥίζα κάτου ἐς τὸ Σταυρό!

5

Ἐς τὸ κόσμο πέα καρδια
Στέει ψερὴ donda *ἐ Μαρία*
Ἔσσου τόσα κλάματα! (1)

6

Ἐς τὰ μάτια μία φουντάνα
Τῆς ε κάνει donda *ἐ Μάρα*
Ποῦ τζ' ἐσφάτζαν τὸ Χριστό. (2)

(1) Ποία ψυχὴ εἰς τὸν κόσμον στέκει ξηρὰ βλέπουσα τὴν μητέρα ἐν μέσῳ τοσούτου θρήνου; — Σημ. Πανδ. Ἡ στροφὴ αὕτη ἀναμιμνήσκει ἡμῖν τὸ τοῦ Χοροῦ πρὸς τὴν Ἑκάβην.

« Τίς οὕτω στερρὸς ἀνθρώπου φύσις,
» Ἥτις γόων σῶν καὶ μακρῶν ὀδυρμάτων,
» Κλύουσα θρήνους οὐκ ἂν ἐκβάλοι δάκρυ;

(2) Ὀρῶσα ἡ μήτηρ σφαγιαζόμενον τὸν Χριστὸν πηγὴν δακρύων ἀπολύει ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν της.

7

Γιὰ τοῦ κόσμου αἷς ἁμαρτίαι
Τὸ παιδί τζη ἀς μίαι ἀς μίαι
Εἶδε αἷς πιάγαι (3) *τζὲ ὁ Σταυρό.*

8

Ἀφημένος εἶδε ἀπ' σ' ὅλου
Τὸ παιδάτζι τη ἐς τοῦ πόνου,
Ῥᾶψου γϑῆκε του ἡ ψυχή. (4)

9

Ἄρτι κάμε σὺ γὲ Μάνα,
Ἀ τὰ μάτια σου ἐ φουντάνα
Μὰ ἐντική μου νὰ μιφτῆ!

10

Ἀνάψε σὺ ἐς τὴν καρδία
Μία ἀφύρατη φωτία
Τὰ μηνύσου τοῦ Ἰεοῦ!

Ἐρῶσο, φίλτατε, καὶ εὐτύχει.

Ὁ φίλος σου

Ι. ΚΙΡΚΟΛΩΝΗΣ.

Η ΑΠΟΒΙΩΣΙΣ

ΤΟΥ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΒΑΡΒΑΚΗ.

Ὅτε τὸ κυανόλευκον τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνεγερσίας Λάβαρον ἤρχισε νὰ κυματίζῃ ἐπὶ τῶν μαρτυρικῶν ὀστέων τῶν ἤδη ἀπαθανατισϑέντων Ἡρώων μας, καὶ τὰ γνήσια τέκνα τῆς πολυπαϑοῦς Μητρός, μετὰ τὸν παγετὸν τῆς δουλείας, ἠλεκτριζόμενα ὑπὸ ζωϊκῆς ἰσχύος, πτεριγύζοντα ἔτρεχον ἵνα ϑερμανϑῶσιν εἰς τὸν ὁλοκλήρους αἰῶνας κατακαλυφϑέντα ὑπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς πατρίδος ἥλιον· τότε καὶ ὁ Ἰωάννης Βαρβάκης, καταλιπὼν τὰ πάντα τρέχει εἰς Ἑλβετίαν, ἵνα, συνεντευχϑεὶς μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Ι. Καποδιστρίου, μεταβῇ ἀκολούϑως εἰς τὴν ἀγαπητὴν αὐτοῦ Ἑλλάδα, ἥτις, ἠτονισμένη εἰσέτι, ἐπετίϑετο τὰ ὑπὸ τῶν τέκνων της προσφερόμενα βάλσαμα ἐπὶ τῶν οὐλῶν τῶν πληγῶν της.

Σχέσεις ὅμως ἐμπορικαὶ ἐλλιμενίζουσιν εἰς Ζάκυνϑον τὸν βαϑύπλουτον μὲν, ἀλλὰ καὶ φιλοπάτριδα τοῦτον Ψαριανόν, ὅστις κατὰ τὴν ἐνταῦϑα διάμονήν αὐτοῦ διαμανὴν, οὐδόλως φείδεται τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων του, ἀλλὰ συνδυάζεται ἀδελφικῶς μετὰ τῶν δοσάντων λόγῳ τε καὶ ἔργῳ χεῖρα βοηϑείας τῇ χαριτοβρύτῳ Ἑλλάδι.

Συμφιλιοῦται οὖν μετὰ τοῦ ἐξοχωτέρου τῆς Νέας Ἑλλάδος ποιητοῦ Σολομοῦ, τοῦ κολυμβῶντος ἔκτοτε εἰς τοῦ ἐϑνισμοῦ τὰ πελάγη — ἀσπάζεται τὴν δεξιὰν τοῦ Ἱερομονάχου Α. Ἀργυροπούλου, τὴν δοῦσαν ἐν Ἐρημοεκκλησίῳ πλείστοις ἀγωνοϑέταις Ζακυνϑίοις ἐπὶ τὸν ζῶντα λόγον τοῦ Σωτῆρος τὸν ὅρκον τοῦ ἱερωτέρου τῶν ἀγώνων — γνωρίζεται μετὰ τοῦ Ἱερέως Δ. Ἀνίνου, τοῦ εἰς Μεσολόγγιον εὐλογήσαντος τὰ τουρκοφάγα ὅπλα τῶν Σουλιωτῶν, καὶ μεταξὺ πλείστων ἄλλων ἐπισφραγίζει φιλίαν ἀδιάῤῥηκτον μετὰ τοῦ ἤδη γεγηρακότος Κωνσταντίνου Δραγόνα, τοῦ καϑ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τὸ λοιμοκαϑαρτήριον διευϑύναντος, καὶ ἕνεκα τῶν ἀπείρων τῇ Πατρίδι ἐκδουλεύσεων αὐτοῦ, ὑπὸ μὲν τῆς ἐν Τροιζῆνι Συνελεύσεως υἱοϑετηϑέντος (α), ὑπὸ δὲ τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων τῷ χρυσοῦ Σταυρῷ τοῦ Σωτῆρος διακοσμηϑέντος.

Μελετᾷ οὖν ὁ γέρων οὗτος, ἐν τῇ φιλέᾳ, τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Βαρβάκη, προβλέπει τὴν ἐξ αὐτοῦ πηγάσουσαν εἰς τὸ ἔϑνος ὠφέλειαν, καὶ ἐπιϑυμεῖ διὰ μέσου τῆς τέχνης τοῦ Ἀπελλοῦς καὶ τοῦ Ῥαφαήλου νὰ διαιωνίσῃ τὸν ἀϑάνατον τοῦτον εὐεργέτην τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς· ὥστε ἱκετεύει ἀφ' ἑνὸς τὸν φίλον του, προσκαλεῖ δὲ ἀφ' ἑτέρου τὸν Ἱερέα Ν. Κανδούνην, καὶ διὰ τοῦ ἀξίου τούτου καλλιτέχνου κτᾶται τῆς λίαν ἐπιτυχούσης εἰκόνος τοῦ Βαρβάκη, τῆς εὑρισκομένης εἰσέτι εἰς χεῖρας τοῦ φιλογενεστάτου τούτου γέροντος. Μεταβάντος ὅμως τοῦ Βαρβάκη εἰς Ναύπλιον, βάσκανος ὀφϑαλμὸς σμικρύνει τὸ νῆμα τῆς πολυτίμου ζωῆς του, καὶ νόσος δεινὴ βιάζει αὐτὸν ἐπανακάμψαι πρὸς ἰατρείαν εἰς Ζάκυνϑον, ὅπου ἔμεινε καϑαριζόμενος εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ φίλου του διευϑυνόμενον λοιμοκαϑαρτήριον. Ἡ τέχνη τοῦ Ἱπποκράτους καὶ τοῦ Γαληνοῦ ἀδυνατεῖ ἀπέναντι τῆς ἀποφάσεως τῆς ϑείας Προνοίας· ὥστε ὁ Βαρβάκης, συναισϑανόμενος τὴν ὅσον οὔπω μετάβασιν αὐτοῦ εἰς τὴν αἰωνίαν ζωὴν, προσκαλεῖ τὸν ὑπουργὸν τῆς ἐϑνοσώου ϑρησκείας τῶν πατέρων του, καὶ μὲ ἀπαραδειγμάτιστον κατάνυξιν ἐξομολογηϑεὶς μεταλαμβάνει τῶν ϑείων Μυστηρίων.

Ἡ κατὰ τὰς τελευταίας ἐκείνας ἡμέρας συλλαλιὰ αὐτοῦ, ὑπάρχει ἀντικείμενον Ἑλληνικῶν ἀναμνήσεων, καὶ μόνη ἡ ἀναπόλησις τῆς Ἐϑνικῆς ἀπελευϑερώτεως ἐπιγλυκαίνει τὰς ἀλγηδόνας τῆς ἀσϑενείας καὶ τοῦ ϑανάτου. Ζητεῖ ἐπὶ τέλους τὸν πιστὸν Γραμματέα αὐτοῦ Ι. Δροσινὸν, πρὸς ὃν ὑπαγορεύει τὴν ἔκϑεσιν τῆς τελευταίας βουλήσεώς του, τὴν 10|22 Ἰανουαρίου 1825, καὶ αὐτὴν ταύτην ἐγχειρίζει τῷ Συμβολαιογράφῳ Δ. Ζαβραδυνῷ· ἡ διαϑήκη αὕτη ὁμοῦ μετὰ τῆς γενομένης ἐν Ῥωσίᾳ τῷ 1824, συνεργείᾳ τῶν ἐκτελεστῶν καὶ συμπράξει ἤδη τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, προάγει ὁσημέραι τὴν, ὡς ἄμπελον εὐκληματοῦσαν, οἰκοδόμη-

(3) Τὸ τέκνον της ἐδοκίμασε μίαν κατὰ μίαν ὅλας τὰς πληγὰς καὶ τὸν Σταυρὸν διὰ τὰς ἁμαρτίας τοῦ Κόσμου.

(4) Ἐωσοῦ ἐξέλϑεν ἡ ψυχή.

(α) Ὁ ἀξιότιμος οὗτος ἀνὴρ υἱοϑετήϑη, δι' ἐπισήμου τῆς ἐν Τροιζῆνι Συνελεύσεως, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Σισίνη, τὴν 5 Μαΐου 1827.

Ἰωάννης Ἀνδρεάδης Βαρβάκης. (*)

σιν τῆς ἐν Ἀϑήναις Ναυτικῆς Σχολῆς, ἧς τινος καὶ ὁ ϑεμέλιος λίϑος πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐτέϑη.

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ὑπάρχει ἀληϑῶς ἀπαύγασμα ὀρϑοδόξου ψυχῆς, ἅμα δὲ καὶ καρδίας φιλογενοῦς καὶ φιλοπάτριδος· διότι ἐκτὸς τῶν τοσούτων χιλιάδων ῥουβλίων, τὰ ὁποῖα ἀφῆκεν ὁ ἀείμνηστος πρὸς ἐκπαίδευσιν τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, ἐκτὸς τῶν οὐκ ὀλίγων ὑπ' αὐτοῦ διωρισμένων πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων Ἑλλήνων, φροντίζει εἰσέτι καὶ διὰ τοὺς τοσαῦτα ἐνδόξως παϑόντας ἐν τῇ Ἐπαναστάσει Ψαριανούς, ὥστε καὶ ῥητῶς διαϑέτει· «ϑέλει δίδουν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τὴν παριστάνουσαν

(*) Ἡ εἰκὼν αὕτη ἀντιγράφη ἐκ πρωτοτύπου σχεδιασϑέντος τὸ 1822 ὑπὸ Κ. Καραμανλῆ, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀναγινώσκονται τὰ ἑξῆς· « Ἰωάννης Ἀνδρεάδης Βαρβάκης Σύμβολος τοῦ Ῥωσσικοῦ Κολλεγίου καὶ Ἱππεύς. Γεννηϑεὶς ἐν τῇ νήσῳ Ψαρᾷ κατὰ τὸ 1750 ἔτος.

» Ἑλλὰς μὰ ἀγαλλίασιν βλέπει τὴν Σὴν εἰκόνα,
» καὶ ἀϑάνατον τὴν μνήμην σου ϑὰ ἔχῃ εἰς αἰῶνα.

» Παρὰ τῶν ἀδελφῶν Κομηζωπούλων.»

» τὸ κοινὸν τῶν Ψαρῶν δέκα χιλιάδας δίστηλα πρὸς
» βοήθειαν τῆς ἀνακτίσεως τῆς νέας αὐτῶν πολιτείας
» εἰς τὸν Πειραιᾶ τῶν Ἀθηνῶν, ἢ ὅπου ἀλλοῦ ἀπο-
» καταστήσουν τὸ οἴκημά των κ. τ. λ.»

Δὲν λησμονεῖ λοιπὸν τοὺς ἀγαπητοὺς Συμπολίτας του, ἡ γῆ τῶν ὁποίων κατερημωθεῖσα τοσοῦτον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος ἔδωκεν αἰτίαν εἰς τὸν νέον τῆς Ἑλλάδος Τυρταῖον τὸν Σολομόν, διὰ τοῦ ἀνεκδότου περὶ Ψαρῶν ποιήματος αὐτοῦ καλλικελάδως νὰ ἐκφέρῃ·

« Σ' τῶν Ψαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ῥάχη
Περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη
Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
Καὶ εἰς τὴν κόμην στεφάνι φορεῖ,
Γεναμένο ἀπὸ 'λίγα χορτάρια
'Ποῦ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ. »

Ἐν τῷ μέσῳ λοιπὸν τοιούτων θρησκευτικῶν καὶ πατριωτικῶν ἀναμνήσεων μετὰ εἰκοσαήμερον περίπου ἐν Ζακύνθῳ διαμονήν, τῇ 13 Ἰαννουαρίου 1825, παραδίδει τὴν ψυχὴν ὁ ἀείμνηστος καθαρὰν καὶ ἁγνὴν διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς θρησκείας εἰς χεῖρας τοῦ Πλάστου· ὁ δὲ νεκρὸς αὐτοῦ διαμένει κατασπαζόμενος ὑπὸ τῶν περιστοιχιζόντων φίλων.— Προσφέρονται αἱ προσήκουσαι αὐτῷ τιμαί, καὶ θάπτεται ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐν τῷ λοιμοκαθαρτηρίῳ. — Μεθ' ἡμέρας τελεῖται μεγαλοπρεπὲς μνημόσυνον, ἔνθα ὁ μὲν τότε Ἀρχιερεύς, ἐνώπιον τοῦ φιλοξένου Ζακυνθίου λαοῦ, ὑψώνει χεῖρας ἱκέτιδας ὑπὲρ τῆς ἀναπαύσεως τοῦ μεγάλου τούτου εὐεργέτου τοῦ ἔθνους, ὁ δὲ λοιπὸς κλῆρος αὐθημερὸν συνενώνει ἐν ἐκκλησίαις τὰς εὐχὰς αὐτοῦ μὲ τὰς τοῦ Ποιμενάρχου.

Ὁ ἐκ διαθήκης ὅμως διορισθεὶς ἐπίτροπος Δραγόνας, ὁ φυλάσσων εἰσέτι, ὡς ἱερὸν κειμήλιον, τὴν σφραγῖδα τοῦ ἀοιδίμου, προβλέπει, ὡς φαίνεται τὸ ἤδη ἀνεγειρόμενον λύκειον, καὶ μετὰ τοῦ ἑτέρου συνεπιτροπεύοντος Ἰατροδιδάκτορος Ἱππότου Παναγιώτου Στεφάνου, ἐκτελοῦσι μετὰ ἑπτὰ ἔτη τὴν δι' ἱεροτελεστίας ἀνακομιδὴν τῶν ὀστέων τοῦ ἀποβιώσαντος, ἅτινα βληθέντα ἐν μολυβδίνῃ λάρνακι, ὑπάρχουσι νῦν εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, φέροντος τοῦ Δραγόνα τὴν κλεῖδα τοῦ κιβωτίου.

Ἀναντίῤῥητον οὖν ὅτι ἡ Ζάκυνθος σεμνύνεται καὶ διὰ τὴν τιμὴν ἣν ἔσχε τοῦ νὰ περικλείσῃ εἰς τοὺς παρθενικοὺς κόλπους της τὰ λείψανα τοῦ ἐνδόξου Βαρβάκη. Εἴθε ὅμως ὁ κραταιὸς τῶν Ἑλλήνων Βασιλεὺς εὐδοκήσοι, μετὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς ἀθανάτου ταύτης Σχολῆς, ἐξ ἧς ἡ Ἑλληνικὴ νεολαία θέλει ἀρύεσθαι ἐθνωφελῆ νάματα, ἵνα ἡ μὲν εἰκών, καθὸ πανομοιότυπος, μετὰ τῆς ἀξίας λόγου σφραγῖδος (α) φερθῶσιν εἰς τὸν πυρῆνα τοῦ ἔθνους καὶ καθιερωθῶσιν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ μέλλοντος Καταστήματος, ἐπὶ δὲ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐγερθῇ μετὰ τῆς προσηκούσης ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς τιμῆς μνημεῖον ἀνάλογον, (ἔνθα νόες ἱκανώτεροι τοῦ γράφοντος ἁρμοδιωτέρως κρίνωσι) πρὸς δόξαν τοῦ ἀποθανόντος, καὶ πρὸς κατηρτισμὸν καὶ παραδειγμάτισιν τῶν εὐεργετούντων τὴν κοινὴν πατρίδα.

Ζάκυνθος κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1857.

Ὁ Ἱερεὺς
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΤΡΑΜΗΣ.

(α) Ἡ σφραγὶς αὕτη καλῶς ἐπεξειργασμένη ἐπὶ σκληροῦ λίθου, φέρει, ὡς φαίνεται εἰς τὸ ὄπισθεν ἀντίτυπον, σύμβολα χεῖρα βαστάζουσαν μάχαιραν, δεῖγμα ἴσως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡρωϊσμοῦ, δύο ἰχθύας ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν Ψαρῶν, καὶ ἓν πλοῖον εἴτε διότι ἦν ἔμπορος, εἴτε διότι ἡ πατρὶς αὐτοῦ νῆσος ἦν ναυτική· κάτωθεν δὲ τὰ παράσημα τῆς Ἁγίας Ἄννης καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ὁποῖα ὁ ἀείμνηστος ἔφερε.

ΕΟΡΤΗ

ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ 20 ΜΑΪΟΥ.

Τὴν 20 *τοῦ παρελθόντος Μαΐου καθ' ἥν, ὡς ἔθος, ἐτελέσθη ἡ ἐπέτειος ἀνάμνησις τῶν τε γενεθλίων τοῦ Μεγαλ. Βασιλέως καὶ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἀνωτάτου τῆς Ἑλλάδος ἐκπαιδευτηρίου, ὁ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας Κ. Κ. Παπαῤῥηγόπουλος, λαβὼν ἐντολὴν παρὰ τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συνόδου, ἀπήγγειλε λόγον ὑπόθεσιν ἔχοντα τὴν διὰ βραχέων ἀνασκευὴν τῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις θρυλληθέντων περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων.*

Τὴν παράβολον ἢ μᾶλλον τὴν παράλογον ταύτην ἰδέαν τοῦ Γερμανοῦ Φαλμεράγερ, ἥτις ἔδωκεν ἀφορμὴν καταχρίσεων, κατὰ τὰ τελευταῖα πολιτικὰ συμβεβηκότα, εἰς τοὺς ἐμπαθεῖς κατηγόρους ἡμῶν, οὐδέποτε ἐθεωρήσαμεν σπουδαίαν, καθόσον μάλιστα πεπείσμεθα ὅτι οὔτε αὐτὸς ὁ δυστοκήσας αὐτὴν πιστεύει ὅσα διισχυρίζεται· ἡ ἐπιθυμία τοῦ ν' ἀπαθανατίσῃ τις τὸ ἴδιον ὄνομα διὰ δοξασιῶν ἢ διὰ πράξεων ἰδιοῤῥύθμων, δὲν ἐγεννήθη πρῶτον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Καὶ ὅμως σήμερον εὐγνωμονοῦμεν πρὸς τὴν παραδοξολογίαν τοῦ ἀγαθοῦ τούτου Γερμανοῦ, καθὸ προκαλέσασαν τὸν πλήρη δεινῶν ἐπιχειρημάτων λόγον, ὃν μετὰ μεγίστης εὐχερείας, ἄνευ προσκόμματος, ἄνευ δισσολογίας καὶ ἄνευ δισταγμοῦ ἐξεφώνησεν ὁλόκληρον ἀπὸ στήθους ὁ καθηγητὴς καὶ συνεργάτης ἡμῶν, καὶ τὸν ὁποῖον μετὰ συντόνου προσοχῆς ἠκροάσατο καὶ μετὰ σπανίας προθυμίας ἐπευφήμησε τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον.

Ἰδοὺ ὁ λόγος τοῦ Κ. Παπαῤῥηγοπούλου.

Ἐντιμοτάτη ὁμήγυρις !

Αἱρεθεὶς ὑπὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἡμῶν συγκλήτου, ἵνα ἀγορεύσω κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, καθ' ἣν τελοῦμεν τὴν ἐπ' αἰσίοις ταυτιζομένην μνήμην τῶν γενεθλίων τοῦ τε ὑπερτάτου τῆς πολιτείας ἄρχοντος, καὶ τοῦ ἀνωτάτου τούτου τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἐκπαιδευτηρίου, πρόσφορον ἐνόμισα νὰ εἴπω

τινά, ὅσα τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου ἐπιτρέψῃ, πρὸς ἀνασκευὴν τῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις θρυλληθέντων περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ τῶν Ἑλλήνων γένους. Ἐξελεξάμην δὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο οὐχὶ διότι, κατὰ Ἰσοκράτην, οἱ λόγοι οἵτινες περὶ μεγίστων τυγχάνουσιν ὄντες, τοὺς λέγοντας μάλιστα ἐπιδεικνύουσιν, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι, τῆς ὑποθέσεως ἐκείνης χάριν, προσφιλοῦς οὔσης τοῖς ἀκροωμένοις, ἐπιεικῶς πως ἴσως οὗτοι διατεθῶσι πρὸς τὸν λέγοντα.

Ἡ ἑνότης τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος διεφιλονεικήθη τὸ πρῶτον παραδόξως ἐπὶ τῆς τελευταίας μεγάλης ἡμῶν ἐπαναστάσεως· καθ' ἣν δηλαδὴ ἐποχὴν ἀριδήλως μὲν διετρανοῦτο ὑπὸ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, ὁμοψήφως δὲ ὑπὸ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἀνεκηρύσσετο. Ἐπὶ δισχίλια ἔτη πολλὰ ἐῤῥέθησαν καθ' ἡμῶν τὰ μὴ εὔφημα, τὰ μὴ δίκαια· ἀλλ' εἰ καὶ πικρότατοι ὑπῆρξαν οἱ κατὰ τῆς ἠθικῆς ἡμῶν ἀλλοιώσεως ἔλεγχοι, οὐδεὶς ὅμως ποτὲ πρότερον ἠμφισβήτησε καὶ αὐτὴν τὴν ὑλικὴν ἡμῶν ὕπαρξιν, ἀξιώσας ὅτι τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων ἠφανίσθη ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. (1) Μήπως τὴν σήμερον ἀνεκαλύφθησαν περὶ τῆς καταστροφῆς ταύτης μαρτυρίαι μέχρι τοῦδε ἄγνωστοι, ἢ παρετηρήθησαν τεκμήρια ἄλλοτε ἀπαρατήρητα διατελέσαντα ; Μηδαμῶς. Ἅπασαι αἱ περὶ τούτου παρατιθέμεναι μαρτυρίαι, ἅπαντα τὰ προσαγόμενα τεκμήρια, ἐβασανίσθησαν ἐπιμελῶς καὶ ὑπ' ἄλλων μέν, μάλιστα δὲ ὑπὸ τοῦ περιωνύμου Ἄγγλου Λῃκίου, τῷ 1814 ἔτει, οὐδενὸς περιελθόντος εἰς τὸ ἀνατρεπτικὸν ἐκεῖνο συμπέρασμα. Πρῶτος δὲ ἔῤῥιψεν αὐτὸ εἰς μέσον Γερμανός τις ἱστορικός, τῷ 1830 ἔτει (!) ὅτε ἡ Εὐρώπη ἐβουλεύετο περὶ τῆς πολιτικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσεως, πολλὰς μὲν ἀποβαλοῦσα τῶν προτέρων προλήψεων ἕνεκα τῶν κατορθωθέντων ἐν τῷ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνι, ἀξίους δὲ ἡμᾶς προσαγορεύουσα τοῦ περιφανοῦς ὀνόματος τὸ ὁποῖον ἐφέρομεν. Ἡ δὲ σύμπτωσις αὕτη ὅτι ἡ καταγωγὴ ἡμῶν ἠμφισβητεῖτο καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν ἡ καταγωγὴ αὕτη ἦν μία τῶν κυρίων αἰτιῶν τῆς πρὸς ἡμᾶς εὐνοίας τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἡ σύμπτωσις λέγω αὕτη ἤθελεν ἴσως ἀρκέσει ἵνα καταστήσῃ πρόδηλον ὅτι τὸ ζήτημα προὐτέθη ὡς πολιτικὸν μᾶλλον ἢ ὡς ἐπιστημονικόν, καὶ ἂν ὁ αἱρεσιάρχης τοῦ δόγματος ἐκείνου δὲν ἐξήγει ἀπροκαλύπτως τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ πρόθεσιν· ἔλαβε δὲ τὴν πρόνοιαν ταύτην, διότι δὲν ἰσχυρίσθη μόνον ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος κατεστράφη ὑπὸ τῶν Σλαύων ἔτι ἀπὸ τῆς 7. μ. χ. ἑκατονταετηρίδος, καὶ ὅτι οἱ σημερινοὶ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν κάτοικοι εἰσὶν ὄχλος παντοδαπῶν φύλων, καὶ κυρίως Σλαυικῶν, μηδεμίαν ἔχων συγγένειαν πρὸς τοὺς πάλαι κατοίκους τῶν χωρῶν τούτων, ἀλλά, ὡς ἀπαραίτητον τοῦ θεωρήματος τούτου συμπέρασμα ἐπήγαγεν, ὅτι ὁ συρφετὸς οὗτος οὐδὲν ἔχει ἴδιον πνεῦμα, οὐδὲν στοιχεῖον ζωῆς καὶ ἐνεργείας, οὐδεμίαν ἐκπροσωπεῖ αὐτοτελῆ ἰδέαν, καί, ἁπλῶς εἰπεῖν, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὁ ἀπώτατος πλανήτης τοῦ Σαρματικοῦ ἡλιακοῦ συστήματος, μὴ λαμβάνων τὸ φῶς καὶ τὸ θάλπος αὐτοῦ εἰμὴ ἀπὸ Κιοβίας καὶ τῶν περιχρύσων αὐτῆς θόλων, ὡς ἀπὸ κοινοῦ κέντρου τοῦ Σλαυικοῦ κόσμου. Τὰ δ' αἱρετικὰ ταῦτα περὶ τὴν ἱστορίαν ἡμῶν δόγματα, πεισματωδῶς μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος ἐπαναληφθέντα, καὶ ἐν διδακτικοῖς βιβλίοις παρεισέδυσαν (2), καὶ ἐν πολιτικαῖς πραγματείαις ἐπρεσβεύθησαν (3), καὶ τὴν κοινὴν γνώμην ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, ἐν περιστάσεσι κρισιμωτάταις, ἀθρόαν καθ' ἡμῶν ἐπί τινα χρόνον συνήγειραν· ὥστε μὴ φανῇ παράδοξον ὅτι ταῦτα ἐλάβομεν τοῦ ἡμετέρου λόγου ὑπόθεσιν ἐν μιᾷ τῶν μεγάλων τοῦ τῶν Ἑλλήνων ἔθνους πανηγύρεων· διότι, κατὰ τοὺς ἀντιπάλους ἡμῶν, περὶ αὐτοῦ δὴ τούτου πρόκειται, εἰ εἴμεθα Ἕλληνες καὶ εἰ ἀποτελοῦμεν ἔθνος.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι πάντοτε εὐπόριστος ἡ τοῦ Ἡροστράτου φήμη. Ὁ θέλων νὰ καταστρέψῃ τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν διὰ τῶν Σλαύων ἔτι ἀπὸ τῆς 7 μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἔπρεπε πρὸ πάντων νὰ ἀνατρέψῃ ἄρδην ἅπασαν τὴν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἱστορίαν τῶν χριστιανῶν κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς· διότι, καθ' ὅσον ἡ ἱστορία τῶν κατοίκων τούτων, ἢ τοὐλάχιστον τῆς μείζονος αὐτῶν μερίδος, ἦτο ἄχρι τοῦδε γνωστή, τὰ πάντα, καθ' ὅλον ἐκεῖνο τὸ χρονικὸν διάστημα, ἦσαν παρ' αὐτοῖς Ἑλληνικά· καὶ γλῶσσα, καὶ θρησκεία, καὶ νομοθεσία, καὶ φιλολογία, καὶ ἐθνικὴ ποίησις. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ ἀποδειχθῇ, ἢ ὅτι ἅπαντα ταῦτα τὰ συστατικὰ τῆς ἐθνικότητος αὐτῶν στοιχεῖα δὲν ἦσαν ἑλληνικά, ὅπερ ἀδύνατον· ἢ ὅτι οἱ ἀλλόφυλοι, οἱ καταλαβόντες μὲν τὴν χώραν, ἐξολοθρεύσαντες δὲ τοὺς προτέρους κατοίκους, ἔπειτα ἐξελληνίσθησαν οἴκοθεν, ὅπερ οὐδὲν ἧττον ἀπίθανον. Ὅθεν ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν οὐδετέραν τῶν δύο τούτων ἀδιεξιτήτων ὁδῶν προείλετο. Ἀλλ' ἀποφηνάμενος ἐν προοιμίῳ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἐξεῤῥιζώθη ἀπὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἐδά-

(1) Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters, von prof. J. Phil. Fallmerayer. Ὁ πρῶτος τόμος ἐξεδόθη τῷ 1830, ὁ δὲ δεύτερος τῷ 1826. — Welchen Einfluss hatte die Besetzung Griechenlands durch die Slaven auf das Schicksal der Stadt Athen und der Landschaft Attika? 1835. — Διάφοροι ἄλλαι τοῦ αὐτοῦ πραγματεῖαι ἐκδοθεῖσαι ὁμοῦ τῷ 1845, εἰς δύο τόμους ἐπιγεγραμμένους Fragmente aus dem Orient.

(2) Ἴδε λ. χ. τῆς Γενικῆς Ἱστορίας τοῦ Λέοντος, τόμου 2 σελ. 128 — 129.

(3) Ἐκ τῶν πολλῶν πολιτικῶν συγγραφῶν ἐν αἷς παρεισέφρησε τὸ ἱστορικὸν τοῦτο δόγμα, ἀναφέρω ἐνταῦθα τὴν πασῶν σπουδαιοτέραν καὶ μετριοπαθεστέραν· La Turquie d'Europe etc. par Ami Boué, τόμου 4 σελ. 137, 138, 140, 150 κλπ. Ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς δὲν φαίνεται ἀποδεξάμενος εἰμὴ τὸ πρῶτον τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου δόγματος μέρος, τὸ περὶ τοῦ ἀφανισμοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φυλῆς, ὁμολογῶν οὐδὲν ἧττον, ἐν σελ. 173 καὶ ἐπ. τοῦ αὐτοῦ τόμου, ὅτι ἡ σημερινὴ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης ἔχει προτερήματα οὐκ ὀλίγα, καὶ ἀγαθὰ περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς οἰωνιζόμενος.

φους, δὲν ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀπόφανσιν ταύτην εἰμὴ ὡς πρὸς μικράν τινα τοῦ ἐδάφους τούτου γωνίαν, ὡς πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἐνταῦθα κυρίως ἀγωνισθεὶς νὰ βεβαιώσῃ τὴν ὑπὸ τῶν Σλαύων ἐξολόθρευσιν τοῦ ἀρχαίου τῶν κατοίκων γένους· ὥστε περιέστειλε τὸ ζήτημα ἐκεῖνο, τὸ περιλαμβάνον ὅλην τὴν ἀνατολὴν, εἰς ζήτημα δύο καὶ μόνων αὐτῆς χωρῶν. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ περιορίσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ κατ' ἀρχὰς τὴν ἔρευναν ἐντὸς τοῦ στενοῦ κύκλου, ἐν ᾧ οὗτος ἔστησε τὰ καταστρεπτικὰ αὐτοῦ μηχανήματα. Ἐπιφυλατόμεθα μὲν νὰ θεωρήσωμεν ἐπὶ τέλους τὸ ζήτημα ὑπὸ γενικωτέραν καὶ τῆς ἀληθείας ἀποδεικτικωτέραν ἔποψιν· πρὸ πάντων ὅμως ἀκολουθήσωμεν κατὰ πόδας τὸν ἀντίπαλον, μὴ πτοούμενοι νὰ καταβῶμεν εἰς τὰς λεπτομερείας εἰς ἃς οὗτος συμπεριεπλάκη ὡς πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Πελοπόννησον, μονονοῦ τῆς χώρας αὐτῆς ἐφ' ἧς ἵδρυται τὸ βῆμα τοῦτο, φωνὴν ἀπὸ αὐτοῦ ἀφιείσης, ὅτι ἦν ἀείποτε Ἑλληνική.

Ἐντὸς πύργου τινὸς τῶν Ἀθηνῶν εὑρέθησαν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐγγράφοις, τέσσαρα φύλλα χάρτου Ἐνετικοῦ, ἀσυνάρτητα μὲν πρὸς ἄλληλα καὶ καθ' ἑαυτὰ σφόδρα συγκεχυμένα, περιέχοντα δὲ διαφόρους παραδόσεις περὶ τῆς πόλεως ταύτης, συντεταγμένας ὑπὸ μοναχῶν τῆς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων μονῆς. Ἐκ τῶν χειρογράφων τούτων τὸ μὲν ἀναφέρει Ἀλβανικάς τινας καὶ Τουρκικὰς ἐπιδρομάς. Ἕτερον δὲ, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν λέξεων « Κατ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἑκατονταετηρίδα ἡ Ἑλλὰς κατήντησε τόπος τῶν καταδρομῶν, ἡ δ' Ἀττικὴ ἔρημος διὰ τρεῖς σχεδὸν χρόνους, » ἱστορεῖ συμφορὰς ἃς ἐπήγαγον τῇ πόλει « *Κλέπται* τοὺς ὁποίους » οἱ κάτοικοι ἐκάλουν *φούστας*. » Τρίτον δὲ ἄλλο περιγράφει τὰ ἐνδύματα τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀναγγέλλει τήν τε ἐμφάνισιν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς ἐχθρικῶν τινων πλοίων καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἱερομονάχου Ἀρσενίου· τελευταῖον τὸ τέταρτον μνημονεύει τῆς ἐπὶ τοῦ βασιλέως Γαλλιηνοῦ γνωστῆς Γοτθικῆς ἐφόδου καὶ λεηλασίας (4).

Ταῦτα λοιπὸν τὰ φύλλα, ὡς ἔρμαιον ὑπολαβὼν ὁ ἱστορικὸς, πολύτιμον δὲ μάλιστα θεωρήσας τὸ διαλαμβάνον ὅτι « κατ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἑκατον- « ταετηρίδα ἡ Ἑλλὰς κατήντησε τόπος τῶν κατα- « δρομῶν, ἡ δ' Ἀττικὴ ἔρημος διὰ τρεῖς σχεδὸν » χρόνους, » καὶ ἀναμφισβήτητον μὲν νομίσας ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἕκτης μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, μεταβαλὼν δὲ τοὺς *τρεῖς* χρόνους τοῦ χειρογράφου προχείρως εἰς *τετρακοσίους*, μεταμφιεσάμενος δὲ εἰς *Σλαύους* τοὺς *Κλέπτας* οὓς οἱ κάτοικοι ἐκάλουν *φούστας* (5), ὁ ἑστὶ τοὺς φουστανελοφόρους Ἀλβανοὺς, περιῆλθεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αὕτη ἡ περὶ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐν γένει εἴδησις παρέχει ἡμῖν τὴν πιστὴν τῆς τύχης αὐτῶν εἰκόνα ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἕκτης καὶ τῆς δεκάτης μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδος. Ἡ χώρα, ἀνακράζει, ἐγένετο ἀνάστατος ὑπὸ τῆς ἀπὸ βορρᾶ ἐνσκηψάσης καταιγίδος· ἅπαντες οἱ κάτοικοι ὅσοι δὲν κατέφυγον εἰς τὰς νήσους, κατεκρεουργήθησαν, αἱ πόλεις ἠρημώθησαν καὶ κατήντησαν δάση ἐλεεινά· ἡ δ' Ἑλλὰς σύμπασα κατελήφθη ὑπὸ νέας γεωργῶν γενεᾶς Σλαυικῆς καταγωγῆς· ἐφ' ᾧ μακρὸς καὶ τραγικώτατος ψάλλεται ἐπικήδειος τοῦ ἐκλιπόντος Ἑλληνικοῦ φύλου.

Τὸ χειρόγραφον ὅμως διαμαρτύρεται κατὰ τῆς ἀλλοκότου ταύτης ἑρμηνείας οὐ μόνον διὰ τῶν φουστανελοφόρων ἐκείνων Ἀλβανῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρας τινὸς περιστάσεως. Διότι, διαλαβόν τινα περὶ τῶν παθημάτων τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν κλεπτῶν, καὶ περὶ τῆς ἀποδημίας τῶν Ἀθηναίων εἰς Σαλαμῖνα, καὶ περὶ τῆς καθόδου αὐτῶν, ἐπιφέρει· « Τότε πρῶτον καὶ ὁ ἱερεὺς Δημήτριος Κολοκύνθης, Ἀθηναῖος, πορευθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰωαννίκιον, ἔλαβε πατριαρχικὴν ἄδειαν νὰ κατασκευάσῃ εἰς Ἀθήνας μοναστήριον τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπροίκισε μὲ πολλὰ κτήματα, ὡς ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος φαίνεται. » Κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ, ἐπειδὴ αἱ ἐπιδρομαὶ ἤρξαντο ἀπὸ τῆς 6 ἑκατονταετηρίδος, ἡ δ' ἐρήμωσις διήρκεσεν ἔτη 400, ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἱερεὺς ἐπορεύθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰωαννίκιον, ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι. Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι πατριάρχης Ἰωαννίκιος δὲν ὑπῆρξε· τὸ δὲ δεινότερον, κάλλιστα εἶναι γνωστὸν πότε ἱδρύθη ἡ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων μονὴ, διότι τὸ περὶ τούτου σιγγίλιον τοῦ Πατριάρχου Ἰωαννικίου σώζεται ὁλόκληρον καὶ χρονολογεῖται ἐν ἔτει τῷ σωτηρίῳ 1651 (6)· ὥστε πρόκειται περὶ τῆς δευτέρας πατριαρχείας τοῦ κατὰ τὴν 14 ἑκατονταετηρίδα τρὶς πατριαρχεύσαντος Ἰωαννικίου Β'. (7), καὶ περὶ πραγμάτων κατὰ 800 ἢ 1000 ἔτη μεταγενεστέρων τῶν σλαυικῶν ἐπιδρομῶν.

(4) Τὰ χειρόγραφα ταῦτα ἐδημοσιεύθησαν ὁλόκληρα ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ τῶν Ἀθηνῶν ἐφημερίδι, τῷ 1853, φυλλαδίῳ 31, σελ. 942 — 945.

(5) Βραδύτερον, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ λόγος ἦν ἐνταῦθα περὶ Ἀλβανῶν, ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Ἀθηναίων πραγματείᾳ, ἀγωνιζόμενος νὰ συνδυάσῃ τοὺς φούστας αὐτοὺς μετὰ τῶν Σλαύων, προσεπήγαγε τὴν ἑξῆς περινουστάτην ὡς πρὸς τὴν λέξιν φούστας εἰκασίαν· ὅτι δηλαδὴ soll heissen Vroustae, ein Slaven-Gau in Morea ! σελ. 22.

(6) Ἴδε τὸ κείμενον τοῦ πατριαρχικοῦ τούτου γράμματος ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι, σελ. 945—946. Τὸ μοναστήριον περὶ οὗ γίνεται ἐν αὐτῷ λόγος εἶναι, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, ἡ ὡς μετόχιον Ἁγιοταφιτικὸν σωζομένη ἔτι μονὴ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, ἡ κειμένη εἰς τὰς ἀρκτικὰς ὑπωρείας τῆς ἀκροπόλεως, πλησίον τῆς οἰκίας τοῦ Κ. Μιχαὴλ Καλλιφρονᾶ. Ἦν δὲ κατ' ἀρχὰς, ὡς καὶ ἀπὸ τοῦ σιγγιλίου δηλοῦται, γυναικεῖον μονύδριον, μετέπειτα δὲ κατέστη ἀνδρῷον. Ἀλλ' εἰ καὶ ἄγνωστον πότε ἐγένετο ἡ μεταβολὴ αὕτη, ἐπειδὴ βέβαιον ὑπάρχει ὅτι ἱδρύθη τῷ 1651, πρόδηλον ὅτι αἱ ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῷ μοναχῶν συνταχθεῖσαι σημειώσεις δὲν ἀνατρέχουσιν εἰς ἐποχὴν ἀρχαιοτέραν τῆς 17 ἑκατονταετηρίδος· ἴσως δὲ καὶ ταύτης εἶναι νεώτεραι.

(7) Γενικῆς ἱστορίας Κούμα, τόμ. 8, σελ. 539.

Παρατίθεται δὲ ἡμῖν καὶ ἑτέρα τις, οὐδὲν ἧττον ἀκαταγώνιστος, μαρτυρία, περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Σλαύων, ἐν τῷ μεταξὺ τῆς 6 καὶ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος, ἐξολοθρεύσεως τοῦ τῶν Ἑλλήνων γένους καὶ ἰδίως τοῦ τῶν Ἀθηναίων. Ὑπάρχει ἐνταῦθα χειρόγραφός τις ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν, περιέχουσα πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπιστολὴν τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην, ἐκτραγῳδοῦσαν συμφορὰς τῆς πόλεως, λοιμὸν, καὶ λιμὸν, καὶ πειρατικὰς ἐπιδρομὰς, καὶ πυρκαϊὰν μεγάλην, ὧν ἕνεκα οἱ κάτοικοι ἀπεδήμησαν εἰς Σαλαμῖνα, καὶ εἰς Αἴγιναν, καὶ εἰς τὴν τῆς Πελοποννήσου παραλίαν· ἀποδίδοντες δὲ τὰς θεηλάτους ἐκείνας πληγὰς εἰς τὴν κατάραν τοῦ ὑπ' αὐτῶν παροργισθέντος πατριαρχικοῦ Θρόνου, αἰτοῦνται διὰ τῆς εἰρημένης ἐπιστολῆς συγγνώμην παρ' αὐτοῦ. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην εἶπεν ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν γραφεῖσαν ἐν τῇ 8 ἑκατονταετηρίδι· ἀλλ' ἥτε ἀφορμὴ τῆς τοῦ ἐγγράφου ἐκείνου συντάξεως, καὶ, ἂν ὄχι τὸ ἔτος, ἡ ἑκατονταετηρὶς τοὐλάχιστον καθ' ἣν συνετάχθη, εἶναι ἀκριβῶς γνωσταὶ ἀπό τε τῆς χειρογράφου ἱστορίας καὶ ἀπὸ τῆς πρὸ 42 ἐτῶν ἐκδοθείσης ὑπὸ Περβαιβοῦ ἐπιτομῆς τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας. Ἔχουσι δὲ τὰ περὶ τούτου ὡς ἑξῆς (8).

Μητροπολίτης Ἀθηνῶν καθηρέθη ποτὲ ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου. Ἄδηλον τὸ ὄνομα τοῦ μητροπολίτου καὶ τὸ τῆς καθαιρέσεως αἴτιον· γνωστὸν εἶναι μόνον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ἀγαπῶντες τὸν ἀρχιερέα αὐτῶν, ἐνόμισαν ὅτι δύνανται νὰ καταφρονήσωσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν καθαίρεσιν καὶ ὑπεχρέωσαν αὐτὸν, ἑκόντα ἄκοντα, νὰ ἐξακολουθῇ ἐκτελῶν τὰ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ καθήκοντα. Μετ' ὀλίγον δὲ, πέμψαντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιτροπὴν, πρὸς τὴν προστατίδα τῆς πόλεως Τουρκικὴν ἀρχὴν, ἀνέφερον αὐτῇ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ περὶ τοῦ μητροπολίτου. Ἡ δὲ ἀπῄτησεν ἀμέσως παρὰ τοῦ πατριάρχου τὴν ἀθώωσιν τοῦ καθαιρεθέντος, καὶ ὁ πατριάρχης ἠναγκάσθη τότε νὰ ἐκδώσῃ τὴν ἀθώωσιν, προσθεὶς ὅμως ὅτι πράττει τοῦτο « ἐκ προστάγματος τῆς Ἀρχῆς ». Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι οὐδὲ εἰς τὴν τοιαύτην ἀθώωσιν ἠρκέσθησαν, ὑποχρεώσαντες τὸν πατριάρχην νὰ ἐκδώσῃ αὐτὴν ἄνευ τοῦ ὅρου ἐκείνου ὅστις ἐδήλου ὅτι ἐνέδωκεν εἰς τὴν βίαν. Τελευταῖον ὅμως ἡ ἐκκλησία ἰσχύσασα, ἔρριψε τὰ βίλη τῆς ὀργῆς αὐτῆς κατὰ τῶν Ἀθηναίων, διὰ ἐπιτιμίου φρικτοῦ· καὶ τότε συνέβησαν αἱ προαναφερθεῖσαι δειναὶ συμφοραὶ, ἐξ ὧν πτοηθέντες οἱ τῆς πόλεως ταύτης κάτοικοι προσέπεσον εἰς τὸ ἔλεος τοῦ οἰκουμενικοῦ Θρόνου, διὰ τῆς δεητικῆς ἐκείνης ἐπιστολῆς, ἣν συνέταξεν ὁ ἐν τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσας συμπολίτης αὐτῶν Βενελδῆς, μετὰ εὐφραδείας καὶ γλαφυρότητος ἱκανὴς νὰ μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀκραιφνοῦς τῶν Ἀθηνῶν ἑλληνισμοῦ. Καὶ αὕτη λοιπὸν εἶναι ἡ ἐπιστολὴ ἣν ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν ὑπέθεσε γραφεῖσαν ἐν τῇ 8 ἑκατονταετηρίδι καὶ συνηρμολόγησε μετὰ τῶν σλαυικῶν ἐπιδρομῶν οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν εἰκονομαχικῶν ἐρίδων, παραδόξως συγχύσας χρόνους καὶ πράγματα, καὶ ἐν τῷ ταράχῳ τούτῳ φανταστωθεὶς Σλαύους, καὶ σφαγὰς, καὶ δηώσεις, καὶ ἐρημώσεις, καὶ ὅσα ἄλλα.! Πῶς ἔπειτα νὰ μὴ ἀντιρρέψωμεν κατὰ τοῦ ἀνδρὸς τὸ ἐπιφώνημα αὐτοῦ περὶ ἐκείνων οἵτινες ἐπρέσβευσαν ὅτι οὐδέποτε ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης ὑπῆρξεν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι ἰσχυροτέρα καὶ ἀκμαιοτέρα ἢ κατὰ τὴν 9 καὶ τὴν 10 ἑκατονταετηρίδα, ὅτε δηλαδὴ κατ' αὐτὸν εἶχε συμπληρωθῆ ἡ καταστροφὴ αὐτῆς; Διότι περὶ τούτων ἀνέκραξή ποτε· Dieses sind Fabeln in declamatorischer Form ! Μῦθοι ὅμως ῥητορικώτερόν πως διεσκευασμένοι ! δὲν εἶναι μᾶλλον αἱ πεπαρωνημέναι ἐκεῖναι ἑρμηνεῖαι κειμένων μηδεμίαν ἐχόντων σχέσιν πρὸς τὰ γεγονότα ἅπερ ἠξίωσεν οὗτος ν' ἀποδείξῃ;

Βραδύτερον, ἐλεγχθείσης ἐνταῦθά τε καὶ ἐν Γερμανίᾳ τῆς πολλῆς καὶ ποικίλης αὐτοῦ πλάνης, ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ μὲν τὸ ἄκριτον καὶ τὸ ἀσαφὲς τῶν κειμένων ἐκείνων, νὰ ὁμολογήσῃ δὲ ὅτι ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς νεωτέραν τινὰ ἐποχήν. Ἀλλὰ, ἐπιφέρει μετὰ τοῦ συνήθους αὐτῷ ἀτρομήτου θάρρους· ! τί πρὸς τοῦτο; Μήπως οὐδὲν ἧττον ἡ ἀρχαία Ἀττικὴ δὲν ἐξέλιπεν ἐκβαρβαρωθεῖσα; Μήπως δὲν ἠρημώθη ποτὲ τοῦ ἀρχαίου τῶν κατοίκων γένους ἐπὶ 400 ἐνιαυτούς; — Διότι ἐπιμένει ἀξιῶν ὅτι τὸ χειρόγραφον ὅπερ εἶδεν ἐν Ἀθήναις, τῷ 1833, διελάμβανε περὶ ἐρημώσεως 400 ἐνιαυτῶν, καὶ οὐχὶ τριῶν μόνον. Τὸ δὲ ὅτι ἡ ἐρήμωσις αὕτη ἀποδίδεται εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει, λέγει, εἰμὴ ὅτι ἡ ἀσαφὴς ἀνάμνησις τῶν συμφορῶν τῆς σλαυικῆς περιόδου, συμπεριπλακεῖσα ἐν τοῖς ἀναργυρικοῖς χειρογράφοις μετὰ τῶν παθημάτων ἃ ἡ πόλις καὶ ἡ χώρα ὑπέστησαν ἕνεκα τῶν κατὰ τὴν 15, 16 καὶ 17 ἑκατονταετηρίδα Ἀλβανικῶν ἐπιδρομῶν, παρήγαγε δεινήν τινα περὶ τὰς παραδόσεις σύγχυσιν (9). Ὥστε, κατὰ τὸν τελευταῖον τοῦ ἱστορικοῦ ἡμῶν ἰσχυρισμὸν, συνέβη μὲν πάντως ἐρήμωσις τῆς χώρας ταύτης ἐπὶ 400 ἐνιαυτοὺς, συνέβη δὲ πιθανῶς μᾶλλον ἐπὶ τῆς Σλαυικῆς περιόδου, εἰ καὶ ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ ἀναργυρικοῦ χειρογράφου εἰς μεταγενεστέραν ἐποχήν.

Ἀλλὰ τὸ χειρόγραφον ἐν ᾧ βεβαιοῖ οὗτος ὅτι ἀνέγνωσε, τῷ 1833 ἔτει, « ἡ Ἀττικὴ δ' ἔρημος διὰ τετρακοσίους σχεδὸν χρόνους », σώζεται ἐνταῦθα, καὶ ἔξεστι τῷ βουλομένῳ παρατηρῆσαι τοῦτο ἵνα πεισθῇ ὅτι διαλαμβάνει καθαρώτατα « ἡ Ἀττικὴ δ' ἔρημος διὰ τρεῖς σχεδὸν χρόνους. » Εἰ δὲ καὶ δὲν ἐροβούμην μήπως πρὸ ὥρας ἐξαντλήσω τὴν ὑπομονὴν ὑμῶν, ἠδυνάμην καὶ ἀπὸ τῆς ὅλης λεκτικῆς καὶ πραγματικῆς ὑφῆς τοῦ χειρογράφου ἐκείνου νὰ καταστήσω πρόδηλον, ὅτι ὁ λόγος δὲν

(8) Ἀρχαιολ. ἐφημ. σελ. 940 καὶ ἑπ.—Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας, τόμος δεύτερος, σελ. 162 καὶ ἑπ.

(9) XV πραγματεία ἐν τῇ Συλλογῇ τῇ ἐπιγεγραμμένῃ Fragmente aus dem Orient, τόμου 2, σελ. 472—476.

εἰμπορεῖ νὰ ἦναι ἐν αὐτῷ εἰμὴ περὶ βραχείας τινὸς τῶν Ἀθηναίων ἀποδημίας (10). Προτιμότερον ὅμως, οὐ μόνον διὰ τὴν τοῦ χρόνου οἰκονομίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὕρεσιν, νομίζω νὰ ἐνδιατρίψωμεν μᾶλλον ἐρευνῶντες, ἂν ὑπάρχῃ που τηλικοῦτον περὶ τὰς περὶ Ἀθηνῶν εἰδήσεις χάσμα, ἐν ἄλλαις λέξεσι, διὰ τῶν γεγονότων αὐτῶν νὰ ἐξακριβώσωμεν, ἂν συνέβη τῳόντι ποτὲ ἐρήμωσις τῆς χώρας ταύτης ἐπὶ τετρακοσίους ὅλους ἐνιαυτούς.

Ἡ ἐρήμωσις αὕτη, ἀρξαμένη κατὰ τὸν Γερμανὸν ἱστορικὸν ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 6 ἑκατονταετηρίδος, διήρκεσε μέχρι τῆς 10. Ἐντούτοις περὶ τὰ τέλη τοῦ 661 ἔτους μ. χρ. ὁ βασιλεὺς Κώνστας Β'. ἀπερχόμενος εἰς Ἰταλίαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διεχείμασεν εἰς Ἀθήνας, οὐχὶ βεβαίως εἰς πόλιν μηλόβοτον, πρὸ καιροῦ ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐγκαταλειφθεῖσαν καὶ εἰς Σκυθικὴν ἐρημίαν μεταβεβλημένην (11). — Μετ' οὐ πολὺ, ἐν ἀρχῇ τῆς 8 ἑκατονταετηρίδος, ἤτοι ἐν αὐτῇ τῇ ἀκμῇ τῆς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀνακαλυφθείσης πανωλεθρίας τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, οἱ Ἕλληνες ἢ Ἑλλαδικοὶ, ὡς ἐλέγοντο τότε οἱ τῆς κυρίως Ἑλλάδος κάτοικοι, συγκροτήσαντες ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Κυκλάδων νήσων, στρατὸν καὶ στόλον ἀξιόλογον, ἐπιχειροῦσι μεγάλην ἐπὶ τὸ Βυζάντιον, κατὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, στρατείαν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀναβιβάσωσιν εἰς τὸν θρόνον βασιλέα μὴ ἀποδεχόμενον τὴν τῆς εἰκονομαχίας αἵρεσιν, ὀνόματι Κοσμᾶν, ὃν καὶ εἶχον συνεπόμενον (12). Περὶ δὲ τὰ τέλη τῆς αὐτῆς 8 ἑκατονταετηρίδος, συνομνύουσιν οἱ αὐτοὶ Ἑλλαδικοὶ ἵνα προχειρίσωσι βασιλέα ἕνα τῶν ἐν Ἀθήναις ἐξωρισμένων ἀνδραδέλφων τῆς βασιλίδος Εἰρήνης, ἡ δὲ προλαμβάνει τὴν στάσιν διὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτῆς καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἄλλων ὀπαδῶν (13)· ὅπερ δυσχερῶς ἐπίσης συμβιβάζεται μετὰ τῶν νεωτεριστικῶν ἐκείνων δογμάτων, ὅτι ἅπαντες μὲν οἱ τῆς κυρίως Ἑλλάδος κάτοικοι εἶχον κατακρεουργηθῆ ὑπὸ τῆς τῶν Σλαύων μαχαίρας, ἔτι ἀπὸ τῆς 6 ἑκατονταετηρίδος, οἱ δὲ διαφυγόντες τὴν τύχην ταύτην εὐάριθμοι Ἀθηναῖοι διέτριβον μέχρι τῆς 10 εἰς Σαλαμῖνα καὶ τὰς ἄλλας παρακειμένας νήσους. — Ἀνέφερον τὸ ὄνομα τῆς Εἰρήνης· ἡ βασιλὶς αὕτη ἦτο, ὡς γνωστὸν, Ἀθηναία. Ἀθηναία δὲ ἦν καὶ ἡ Θεοφανὼ, ἡ σύζυγος τοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος βασιλεύσαντος Σταυρακίου. Πελοποννησία δὲ ἡ Σοφία ἡ σύζυγος Χριστοφόρου, υἱοῦ τοῦ Ῥωμανοῦ, ποῦ ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι βασιλεύσαντος. Παράδοξον ἴσως καὶ τοῦτο, τὸ νὰ λαμβάνωνται ἐπανειλημμένως αἱ βασιλίδες ἀπὸ χωρῶν, αἵτινες, καταληφθεῖσαι ὑπὸ ἀγρίων Σλαυικῶν φύλων, εἶχον, ὡς λέγεται, ὅλως ἐκβαρβαρωθῆ καὶ ἀποσπασθῆ μάλιστα ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἀπὸ τῆς Βυζαντινῆς κυριαρχίας. Ἀλλ' οἱ Σλαῦοι οὗτοι εἶχον πολλὰ πλεονεκτήματα καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἦσαν δεινότατοι περὶ τὴν Ἑλληνικὴν ὀρθογραφίαν, διότι κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀπόφασίς τις τοῦ κριτοῦ Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος προσεβλήθη ἐνώπιον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνωτάτου δικαστηρίου, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ἐν τῇ ὑπογραφῇ τοῦ κριτοῦ, τῆς λέξεως Ἑλλάδος τὸ ἐ ἦν διὰ τοῦ ψιλοῦ πνεύματος γεγραμμένον. Ἡ ἔνστασις ἀπερρίφθη, φυσικῷ τῷ λόγῳ (14)· ἀλλὰ μαρτυρεῖ ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Σλαῦοι λέγονται ἐξαφανίσαντες τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπεκράτει οὐδὲν ἧττον εἰς τὰς χώρας ταύτας, ἀφοῦ αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις Ἑλληνιστὶ ἐγράφοντο. Μὴ λησμονήσωμεν πρὸς τούτοις ὅτι ἐν ἀρχῇ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος, ὃ ἐστιν ἡ κυρίως Ἑλλὰς, παρεῖχεν εἰς τὴν ἐπὶ τοὺς ἐν Κρήτῃ Ἄραβας ἐκστρατείαν Λέοντος τοῦ σοφοῦ, ἐκτὸς τῶν δρομώνων καὶ ἀρθόνου πολεμεφοδίων προμηθείας, τρισχιλίους ναυβάτας, οἵτινες ὁμολογουμένως δὲν ἦσαν Σλαῦοι (15). Ἐλθωμεν δὲ πάλιν εἰς εἰδικωτέρας περὶ Ἀθηνῶν καὶ Ἀττικῆς εἰδήσεις.

Ἐπὶ τῶν ῥαβδώσεων τῶν κιόνων τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας σειρᾶς τῆς δυτικῆς τοῦ Παρθενῶνος πτέρυγος, ὑπάρχουσι γεγραμμέναι ὑπὲρ τὰς 80 ἐκκλησιαστικὰς ἐπιγραφὰς, ὧν αἱ μὲν ἐμφαίνουσι τὴν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου μετάστασιν ἐπισκόπων, ἀρχιεπισκόπων, μητροπολιτῶν καὶ ἄλλων ἀνδρῶν ἐχόντων ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα, ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 14 ἑκατονταετηρίδος, αἱ δὲ εἰσὶν ἱκετικαὶ ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τοῦ τελευτήσαντος δεῖνος ἢ δεῖνος (16). Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων μάλιστα ἀξιοσημείωτοι εἶναι αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τοὺς κατὰ τὴν 6, 7, 8, καὶ 9 ἑκατονταετηρίδα ἀρχιερεῖς τῶν Ἀθηνῶν, καθὸ πιστοποιοῦσαι τὴν ἐνταῦθα διατριβὴν καὶ τελευτὴν τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες βεβαίως δὲν παρέμενον μόνοι ἐν πόλει καὶ χώρᾳ ἐρημωθείσαις τῶν κατοίκων αὐτῶν.

Ἀλλὰ, λέγει ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν, οὐδεὶς θέλει ἀρνηθῆ ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἔπαθον τὰς δεινοτέρας τῶν συμφορῶν ἐπὶ τῆς Σλαυικῆς περιόδου, διότι ἡ μεγάλη αὕτη καὶ λαμπρὰ πόλις, κατήντησε περὶ τὰ τέλη τῆς 12 ἑκατονταετηρίδος, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ τότε ἀρχιεπισκόπου αὐτῆς Μιχαὴλ Χωνιάτου, ἀχρήματος καὶ πενιχρά. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἑτέρα τοῦ αὐτοῦ ἀρχιερέως μαρτυρία ἀποδίδουσα εὐκρινέστατα τὴν τοιαύτην τῆς πόλεως μείωσιν οὐχὶ εἰς Σλαυικὰς ἐπιδρομὰς, ὧν οὐδέποτε ἐμνήσθη ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἀλλ' εἰς τὰς ὑπερόγκους καὶ ἐπανειλημμένας φορολογίας καὶ καταπιέσεις ἃς ὑφίστατο ἡ πόλις (17). Ὅτι δὲ καὶ ἡ τῶν τοιούτων συμφορῶν ἔκθεσις τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν βασιλέα Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν, ἡ ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου ἐκείνου συνταχθεῖσα, περιεῖχεν ὑπερβολάς τινας οἵας εἴθισται, ἐν τοιαύταις περιστάσεσι, νὰ λέγωσιν οἱ φορολογούμενοι, καθίσταται πρόδηλον ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς καταστάσεως εἰς ἣν ἦσαν ἥ τε Ἀττικὴ καὶ ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς πᾶσα, κατὰ τὰς δύο ἀκολούθους ἑκατονταετηρίδας, τὴν 13 καὶ τὴν 14, ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας (18). Τῆς καταστάσεως ταύτης φέρομεν ἀπόδειξιν μίαν μὲν, ἀνταξίαν ὅμως πολλῶν ἄλλων. Ἐν τῇ μάχῃ ἣν ὁ δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν συνεκρότησε, τῷ 1311 ἔτει, πρὸς τοὺς Καταλονίους, ἐν Βοιωτίᾳ, ὁ στρατὸς αὐτοῦ συνέκειτο, κατὰ Νικηφόρον τὸν Γρηγορᾶν (19), ἀπὸ ἑξακισχιλίων φράγκων ἱππέων, πεζῶν δὲ Ἑλλήνων ὀκτακισχιλίων. Ὀκτακισχίλιοι ἄνδρες, στρατολογηθέντες ἀπὸ Ἀττικῆς, Βοιωτίας, Μεγαρίδος, Φωκίδος καὶ Λοκρίδος, δηλοῦσιν οὐκ εὐαρίθμους ὄντας τοὺς Ἕλληνας τῶν χωρῶν τούτων κατοίκους. Καὶ ὅμως ὑπάρχει μαρτυρία ἑτέρα, ἀνδρὸς βέλτιον τοῦ Γρηγορᾶ πεπληροφορημένου, τοῦ χρονογράφου Ῥαμὼν Μουντάνερ, ὅστις τὸν μὲν ἀριθμὸν τῶν Γάλλων ἱππέων ἐλαττόνει εἰς 700, τὸ δὲ πλῆθος τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν ἀναβιβάζει εἰς 24.000! Ὁποῖος ἦν ἄρα ὁ πληθυσμὸς τῶν χωρῶν τούτων καὶ ὁπόσοι οἱ πόροι αὐτῶν, ὥστε τηλικοῦτοι νὰ συγκροτῶνται ἐν αὐταῖς καὶ νὰ συντηρῶνται στρατοί (20).

Ἔρημος κατοίκων δὲν ἦτο ἡ πόλις αὕτη οὔτε ἐν τῇ πεντεκαιδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι, ὅτε ἔζη ὁ τοσάκις τῶν Ἀθηνῶν μνησθεὶς Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, ὅστις ἰδίως ὁμιλεῖ περὶ τῶν γενομένων ἐν αὐτῇ κοσμημάτων ἐπὶ τῆς μακρᾶς ἀρχῆς τοῦ Ἀντωνίου Ἀζαΐολου (21). Καὶ ἂν ὁ Μωάμεθ ὁ Β'., ἐλθὼν ἐνταῦθα, τῷ 1459, ἀπεθαύμασε μάλιστα τὴν ἀρχαίαν τῆς πόλεως μεγαλοπρέπειαν, οἱ κατὰ Ἰού-

(10) Τῳόντι τὸ χειρόγραφον, διαλαβὸν ὅτι « καὶ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἑκατονταετηρίδα, ἡ Ἑλλὰς κατήντησε τόπος τῶν καταδρομῶν, ἡ δ' Ἀττικὴ ἔρημος διὰ τρεῖς σχεδὸν χρόνους, » ἀποικισάντων τῶν Ἀθηναίων εἰς Ἀμπελάκια τῆς Σαλαμῖνος, καὶ ἱστορήσαν τὰς συμφορὰς ἅσας ἔπαθεν ἐν τῷ μεταξὺ ἡ πόλις, ἐπιφέρει ἀμέσως ὅτι "οἱ Ἀθηναῖοι, μὴν ὑποφέροντες τὴν στέρησιν τῆς πατρίδος αὐτῶν, ἀπεχάσισαν καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ζητοῦντες ἀτρέλειαν ἵνα ἐπανακάμψωσιν εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἐπιτυχόντες ταύτην ἐπανῆλθον » « Τότε, ἐξακολουθεῖ τὸ χειρόγραφον, καὶ ὁ ἱερεὺς Δημήτριος Κολοκύνθης, Ἀθηναῖος, πορευθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰωαννίκιον, ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ κατασκευάσῃ εἰς Ἀθήνας μοναστήριον τῶν ἁγίων Ἀναργύρων τὸ ὁποῖον καὶ ἐπροίκισε μὲ πολλὰ κτήματα, ὡς ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος φαίνεται. » — Οἱ Ἀθηναῖοι, λοιπὸν, κατὰ τὸ χειρόγραφον, ἅμα ζητήσαντες ἀποφάλειαν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, ἔλαβον αὐτὴν καὶ ἐπανῆλθον οἴκοι. Ἀλλ' ἤτο ἄρα ἀνάγκη νὰ περιμείνωσι 400 ὅλα ἔτη ἵνα ζητήσωσι τὴν ποθουμένην ἐκείνην ἀτρέλειαν, ἣν μετὰ τοσαύτης εὐκολίας ἐπέτυχον; Τριῶν περίπου ἐτῶν ἀναβολὴ, ἐννοεῖται, ἀλλὰ τετρακοσίων! — Τότε καὶ ὁ ἱερεὺς Κολοκύνθης ἐπορεύθη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπότε τότε; Κατὰ τὸν Γερμανὸν ἱστορικὸν, μετὰ τετρακοσίους ἐνιαυτούς. Ἀλλὰ τὸ χειρόγραφον, προσιμαιζόμενον μὲν ἀξιοῖ ὅτι ἐκτίθεται τὰ γεγονότα κατὰ ἑκατονταετηρίδα, πρεῖν δὲ καὶ κατ' ἔτος καὶ κατὰ μῆνας ἀκριβολογεῖ. Εἶναι ἄρα δυνατὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐπόθησε διὰ μιᾶς 400 ἐνιαυτοὺς περὶ ὧν οὐδὲν λέγει, ἁπλῶς δὲ διὰ τοῦ τότε ἐκείνου συνεχίζει τὸν λόγον μεταξὺ τῆς ἑκατονταετηρίδος περὶ ἧς ἤρξατο ὁμιλῶν καὶ γεγονότων συμβάντων μετὰ 4 ἑκατονταετηρίδας, ἅπερ μάλιστα, ὡς προείρηται, κατ' ἔτος καὶ κατὰ μῆνας διακρίνει; — Καὶ ἔπειτα ὁ ἱερεὺς Κολοκύνθης ὁ τοῦ μοναστηρίου τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων κτίτωρ ἐπροίκισε αὐτὸ διὰ πολλῶν κτημάτων ἀπομνημονευομένων ἐν τῷ σιγγιλλίῳ περὶ τῆς μονῆς ἐκείνης γράμματι. Τὰ κτήματα ταῦτα ἦσαν, ἰδ' ναὶ τῶν ἁγίων καὶ θαυματουργῶν Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, προπατορικὰ αὐτοῦ ὤν, ἐν ᾧ αὐτός τε καὶ οἱ ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ καταγόμενοι, ἐψάλλον τῷ Θεῷ· ἔτι δὲ καὶ πᾶσα ἡ πατρικὴ αὐτοῦ περιουσία, κελλία, θηλαδὴ, καὶ οἰκίαι, καὶ ἐλαιῶν, καὶ ἀμπελῶνες, ἅπαντα ἀκριβῶς ἀφορισμένα. Ἀλλ' ἐὰν ἡ πόλις ἦν ἔρημος ἐπὶ 400 ἐνιαυτοὺς, πῶς ὁ ἱερεὺς Κολοκύνθης καὶ οἱ προπάτορες αὐτοῦ ἐροῦσιν ἐν τῷ ναῷ ἐκείνῳ; πῶς διετηρήθησαν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον αἱ οἰκίαι αὐτοῦ; πῶς δὲ, τῆς χώρας οὖσης ἀνατάτου, διεσώθησαν καὶ οἱ ἐλαιῶνες αὐτοῦ καὶ οἱ ἀμπελῶνες; Ἡ διάσωσις τῶν κτημάτων τούτων μετὰ τριετῆ ἀπουσίαν, ἐξηγεῖται· ἀλλὰ μετὰ τετρακοσίων!

(11) Anast. de vit. pont. Rom. σελ. 51, κατὰ τὸν Saint. Martin, ἐκδότην τοῦ Lebeau, ἐνταῦθα παρατιθέμενος. Ἴδε καὶ τοῦ Muralt τὴν Chron. Byzantine, σελ. 710.

(12) Θεοφάνους τόμου, σελ. 623—624. Κεδρηνοῦ τόμου 1, σελ. 796. Τῶν Βυζαντινῶν αἱ παραθέσεις γίνονται συνήθως κατὰ τὴν ἐν Βόννῃ ἔκδοσιν. Τὸ ἀστεῖον εἶναι ὅτι ὁ Fallmerayer ἀξιοῖ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην γενομένην ὑπὸ τῶν ἐν Σαλαμῖνι φυγάδων Ἀθηναίων καὶ τῶν ἐν Μονεμβασίᾳ Πελοποννησίων. Καὶ λοιπὸν ἄνθρωποι μὴ ἔχοντες ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι, συγκροτοῦσι στόλους καὶ στρατοὺς ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τοῦ Βυζαντίου. Ἂν ὅμως τοιαύτας εἶχον δυνάμεις, δὲν ἦτο ἄρα ἁπλούστερον νὰ ἐπέλθωσι πρὸ πάντων ἐπὶ τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἰδίων πατρίδων;

(13) Θεοφ. τόμ. 1 σελ. 734. Ζωναρᾶ τόμου 2, σελ. 120. Παρισ. ἔκδ.—Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐνταῦθα λέγονται οἱ Ἑλλαδικοὶ συνεννοούμενοι μετὰ Ἀκαμήρου, τοῦ τῶν Σκλαβίνων τῆς Βελζητίας ἄρχοντος, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 8 ἑκατονταετηρίδος ἦσαν ἤδη Σλαῦοι ἐγκατεστημένοι ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ὅπερ οὐδεὶς ἀρνεῖται· συνάγεται ὅμως ἐνταυτῷ καὶ ὅτι οἱ Σλαῦοι οὗτοι, ἀντὶ νὰ ἐξολοθρεύσωσι τοὺς Ἕλληνας, συνέπρατταν μετ' αὐτῶν, αὐτοὶ περιεσταλμένοι ὄντες εἰς ὡρισμένας τινὰς χώρας.

(14) «Ἀλλ' ὁ μάγιστρος οὐκ ἐδέξατο εἰπὼν οὕτως· εἴ γε πρὸς ἑτέρους ὄντος τοῦ δικάζοντος ἐν τῷ ὑπογράφειν λογισμοῖς τὸ ὁλίσθημα συμβέβηκεν, οὐδὲν ὑποστήσεται πρόκριμα ὁ τοῦτο προκομίζων, δυνάμενος ἑτέρωθεν δεικνύειν τοῦτο ἀληθές· νοῦς γὰρ ὁρᾷ καὶ νοῦς ἀκούει.—Πεῖρα, ἤγουν διδασκαλία ἐκ τῶν πράξεων τοῦ μεγάλου Κυροῦ Εὐσταθίου τοῦ Ῥωμαίου, Edidit C. E. Zachariae a Lingenthal. Lipsiae, 1856 σελ. 274. Ἡ Πεῖρα συνετάχθη ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος.

(15) Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου Ἔκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως, σελ. 653 καὶ 657.

(16) Τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας ἀντέγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι ὁ Κ. Κ. Σ. Πιττάκης. Ὅρα φυλλ 31, σ. 935 καὶ ἐπ. 38, σ. 1214 καὶ ἐπ. καὶ 43, σ. 1435 καὶ ἐπ.

(17) Michael Akominatos von Chonae, Erzbischof von Athen. Ein Beitrag zur politischen und literarischen Geschichte Athens im Mittelalter. Von Dr. Adolf Ellissen. 1846 Σελ. 116 καὶ ἐπ. Αὐτοῦ δὲ, σελ. 57 καὶ ἐπ., καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Fallmerayer παρατιθεμένη μαρτυρία.

(18) Ἴδε τὴν περιγραφὴν τῆς καταστάσεως ταύτης ὑπὸ Finlay ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσῃ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας. Σελ. 155 καὶ ἐπ. τῆς Γερμανικῆς μεταφράσεως.

(19) Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ, Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, τόμου 1 σελ. 252—253.

(20) Chronique du très magnifique seignent Ramon Muntaner, σελ. 476 τῆς τοῦ Buchon μεταφράσεως. Et en attendant il (le duc d'Athènes) avait fait venir, soit de la terre du roi Robert, soit de la principauté de Morée, soit de tous les pays environnants, bien sept cents cavaliers français. Quand il les eut tous réunis, il rassembla également vingt-quatre mille Grecs, hommes de pied de son duché, et alors en bataille rangée il marcha sur la Compagnie.

(21) Σελ. 216.

λιον τοῦ 1464 ἐμβαλόντες ἐν αὐτῇ Ἑνετοὶ ἐθελεκάσθησαν μᾶλλον ὑπὸ τῶν νεωτέρων αὐτῆς θησαυρῶν, ἀξιόλογον ἀπαγαγόντες ἐντεῦθεν ποσὸν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου.

Ὡς πρὸς τὴν 16 ἑκατονταετηρίδα ἔχομεν τὰς μαρτυρίας τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλᾶ καὶ τοῦ Συμεὼν Καβάσιλα, ὧν ὁ μὲν λέγει τοὺς Ἀθηναίους *φύσει μνήμονας καὶ εὐφώνους*, ὁ δὲ ὁρίζει τὸν ἀριθμὸν τῶν τῆς πόλεως κατοίκων εἰς δώδεκα χιλιάδας (22). Περὶ δὲ τῆς ἑπομένης 17 ἑκατονταετηρίδος βρίθουσιν ἡμῖν αἱ εἰδήσεις, ἐπιμελῶς συλλεγεῖσαι ἐν τῷ πολυτελεῖ περὶ Ἀθηνῶν συγγράμματι τοῦ Γάλλου Λαβόρδου (23), ἑνὸς ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, ὧν ἡ λελογισμένη πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εὔνοια εἶναι ἱκανὴ νὰ παραμυθήσῃ ἡμᾶς διὰ πλείστας ὅσας ὀχλικὰς συκοφαντίας καὶ ἀντιπαθείας. Κατὰ δυστυχίαν ἐκ τῶν εἰδήσεων τούτων, ὅλων πολυτίμων, ἀναγκαζόμεθα νὰ ἐκλέξωμεν ὀλίγας τινάς. Ἐν τῇ 17 ἑκατονταετηρίδι λοιπόν, ὁ Ἰησουίτης Βαβῖνος ἔλεγεν ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν Ἀθήναις Ἕλληνες ἔμποροι ἔχοντες περιουσίας ὑπερβαινούσας τὰς 50,000 ταλλήρων· ὁ δὲ περιώνυμος πρέσβυς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔʹ. Νοαντὲλ ἀπεθαύμασε τὸ πλῆθος τοῦ ὑποδεξαμένου αὐτὸν ἐνταῦθα λαοῦ. Ἄννα δὲ ἡ Ἀγριγονία, ἡ εὐφυεστάτη ἀμφίπολος τῆς λογίας κομήσσης Κένιξμαρκ, ἐν ἐπιστολῇ ἐξ Ἀθηνῶν, τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1687, πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς, γράφει ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶναι ἡ καλητέρα τῶν ὅσας εἶδεν ἐν Ἑλλάδι· περιέχει, ἐπιφέρει, οἰκίας κομψοτάτας, Ἑλληνικάς τε καὶ Τουρκικάς, καὶ εἰς 4 ἢ 5 Ἑλληνικὰς οἰκίας ἃς ἐπεσκέφθημεν, προσεφέρθησαν εἰς τὴν *ἀφεντήναν*, ὡς ἐκάλουν τὴν κόμησσαν, ποικιλώτατα ποτὰ καὶ γλυκύσματα. Καθὼς βλέπετε, εἴμεθα μακρὰν τῆς Σκυθικῆς ἐρημίας, ἂν καὶ ὀφείλωμεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἐπειδὴ ὁ Ἕλλην, ἰατρὸς τὸ ἐπάγγελμα, ὅστις ὡδήγησε τὰς κυρίας ταύτας εἰς τὴν πόλιν, ἐβεβαίωσεν αὐτὰς ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Περικλέους, ἡ πονηρὰ ἀμφίπολος φαίνεται ὑποδεικνύουσα ἐλαφρόν τινα δισταγμὸν περὶ τῆς τοσούτων ἀκριβῶς ὡρισμένης ταύτης καταγωγῆς ἀπὸ τοῦ περιφανοῦς ἐκείνου οἴκου. Ὁ δὲ Χομβέρκ, Γερμανὸς σημαιοφόρος ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Κένιξμαρκ, βεβαιοῖ ὅτι αἱ Ἀθῆναι εἶναι πόλις μεγίστη καὶ πολυάνθρωπος (sehr grosse und volckreiche Stadt), οἱ δ' Ἀθηναῖοι, ἄνδρες καλοὶ κἀγαθοί, ἐκτὸς ὅτι δὲν εἰμπορεῖ τις νὰ ἐννοήσῃ αὐτοὺς διότι ὁμιλοῦν ἑλληνιστί. Ὁ δὲ Ζὲν (Zehn), ἕτερος τοῦ αὐτοῦ στρατοῦ ἀξιωματικός, λέγει πρᾶγμα τῇ ἀληθείᾳ σχεδὸν ἀπίστευτον, ὅτι ἡ τῶν Ἀθηνῶν πόλις περιεῖχε τότε 14,000 οἰκιῶν. Ἀλλ' εἶναι ἆρά γε χρεία νὰ παρατείνωμεν τὸν περὶ τούτου λόγον, ἵνα καταστῇ ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ πόλις αὕτη οὐδέποτε ὑπέστη τὴν πολυθρύλλητον ἐκείνην τῶν τετρακοσίων ἐνιαυτῶν ἐρήμωσιν, περὶ ἧς ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς μυθάρι' ἄττα προβαλὼν ἡμῖν περιέβαλε ταῦτα τῷ σεμνῷ τῆς ἱστορίας ὀνόματι;

Καὶ τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον δὲ πραγματευόμενος, ἐλέφαντα, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐκ μυίας ἐποίησε. Διότι ὑπάρχει μὲν ἐπιστολή τις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Νικολάου πρὸς τὸν βασιλέα Ἀλέξιον Αʹ. τὸν Κομνηνόν, ἐν παρόδῳ μνημονεύουσα ὅτι οἱ Ἄβαρες, ἤ, κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τῶν νεωτέρων, οἱ Ἀβαροσλαῦοι, κατέσχον, περὶ τὰ τέλη τῆς 6 ἑκατονταετηρίδος, τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἀπέτεμον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὥστε μηδὲ πόδα βαλεῖν δύνασθαι ἐν αὐτῇ Ῥωμαῖον ἄνδρα ἐπὶ 218 ἔτη, ἤτοι μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος, ὅτε οἱ ἀλλόφυλοι περὶ Πάτρας κατετροπώθησαν (24). Ἀλλὰ ἡ μαρτυρία αὕτη, ἥτις ἄλλως οὐδ' αὐτὴ λέγει ὅτι οἱ Σλαῦοι ἐξωλόθρευσαν καθόλου ἢ ἐν μέρει τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου κατοίκους, ἀντιφάσκει ἄντικρυς πρὸς ὅλας τὰς λοιπὰς εἰδήσεις ὅσας ἔχομεν περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Σλαύων, καὶ μάλιστα πρὸς τὰ ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἀναφερόμενα· ὁ δὲ Πορφυρογέννητος εἶναι ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἀξιοπιστότερος τοῦ πατριάρχου, οὐ μόνον ὡς πλησιέστερος εἰς τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀκριβολογήσας περὶ ταῦτα, ἐνῷ ὁ πατριάρχης ἐκ τοῦ παρατυχόντος ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν. Ὁ πολυΐστωρ λοιπὸν ἐκεῖνος βασιλεὺς ἐν μὲν τῇ περὶ *Θεμάτων* πραγματείᾳ ἀποδίδει τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἐγκατάστασιν τῶν Σλαύων εἰς τὰ μέσα τῆς 8 ἑκατονταετηρίδος, ἐνῷ ἡ πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ φέρει αὐτοὺς εἰς τὴν χερσόνησον ἔτι ἀπὸ τῆς 6· ἐν δὲ τῇ περιγραφῇ τῆς περὶ Πάτρας μάχης βεβαιοῖ ὅτι οἱ Σλαῦοι, οὐχὶ κύριοι ὄντες τῆς χερσονήσου, ὡς διαλαμβάνει ἡ ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου, ἀλλ' ἁπλῶς ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου καὶ ἐπαναστάντες κατὰ τῶν περιοικούντων Γραικῶν, κατεπολεμήθησαν ὑπ' αὐτῶν καὶ καθυπετάχθησαν. Πρὸς δὲ τούτοις, ἐν τῇ αὐτῇ τῆς μάχης περιγραφῇ, διαῤῥήδην λέγεται ὅτι αἱ Πάτραι καὶ ἡ Κόρινθος κατείχοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτι ἐν Κορίνθῳ ἕδρευεν ὁ τηνικαῦτα στρατηγὸς τοῦ θέματος, ἐξ οὗ δῆλον ἐπίσης ὅτι ἡ Πελοπόννησος δὲν εἶχεν ὅλως ἀφαιρεθῇ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς, καθάπερ ἀξιοῖ ἡ τοῦ πατριάρχου ἐπιστολή. Ὁ δὲ Θεοφάνης ἱστορεῖ ὅτι, ἐν ἔτει 783, ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, πέμψασα τὸν Λογοθέτην τοῦ ὀξέος δρόμου Σταυράκιον μετὰ δυνάμεως πολλῆς κατὰ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν Ἑλλάδι

(22) Turco—Graecia, lib. VII, ep. X και XIX.

(23) Athènes aux XVe, XVIe et XVIIe siècles par le Cte de Laborde, membre de l' Institut. Paris 1854. Συμβουλευτέον ὁλόκληρον τὸ σύγγραμμα, ἰδίως δὲ αἱ ἀνωτέρω παρατιθέμεναι εἰδήσεις εὑρίσκονται ἐν σελ. 122 και 288 τοῦ πρώτου τόμου, καὶ ἐν σελ. 277 καὶ ἐπ. 363 καὶ 359 τοῦ 2 τόμου.

(24) Ἴδε τὴν ἐμὴν πραγματείαν Περὶ τῆς ἐποικήσεως Σλαυικῶν τινων φυλῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐν Ἀθήναις, 1843, ἐν ᾗ παρετέθησαν ἐν ἐκτάσει πᾶσαι αἱ Βυζαντιναὶ μαρτυρίαι καὶ αἱ δοξασίαι τοῦ τε ἀντιπάλου ἡμῶν καὶ τῶν ὑπερμάχων. Ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας Λόγῳ ἠναγκάσθην, ἐννοεῖται, νὰ συγκεφαλαιώσω ὅσον ἐνδέχεται τὴν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου συζήτησιν.

καὶ ἐν Πελοποννήσῳ Σλαύων, ἅπαντας ὑπέταξε καὶ ὑποφόρους τῇ βασιλείᾳ ἐποίησε· τὸ δὲ γεγονὸς τοῦτο ἀποδεικνύει τὸ ἀνυπόστατον ἑτέρας τινὸς τοῦ πατριάρχου Νικολάου ῥήσεως, καθ' ἣν ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 6 μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος Ῥωμαῖος ἀνὴρ δὲν εἰσῆλθε δῆθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Παρεκτὸς τούτου, χειρόγραφόν τι ἐν Ταυρίνῳ σωζόμενον καὶ ἐπιγραφόμενον μὲν *περὶ τῆς κτίσεως Μονεμβασίας* (25), μνημονεῦον δὲ τῆς καταλήψεως ἐκείνης τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Ἀβαροσλαύων, ῥητῶς λέγει ὅτι τὸ ἀνατολικὸν τῆς χερσονήσου μέρος, ἀπὸ Κορίνθου μέχρι Μαλέου, καθαρεῦον διέμεινε τῶν ἐπηλύδων τούτων βαρβάρων. Καὶ αἱ γνωστότεραι δὲ *Χρηστομάθειαι ἐκ τῶν Στράβωνος γεωγραφικῶν*, αἵτινες, ὡς εἰκάζεται, συνετάχθησαν περὶ τὰ τέλη τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος, διαλαμβάνουσι μὲν ἀορίστως πως ὅτι Σλαυικὰ φῦλα ἐγκατεστάθησαν εἰς διαφόρους Ἑλληνικὰς χώρας, ὅτε ὅμως ἰδίως περὶ τῆς Πελοποννήσου πραγματεύονται, δὲν ἀναφέρουσι Σλαύους εἰμὴ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ἀρχαίων Πισατῶν, καὶ Καυκώνων, καὶ Πυλίων (26). Ἀλλὰ πρὸς τί ἀνατρέχομεν εἰς μαρτυρίας ἑτέρας, ἐνῷ αὐτὸς ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν ὁμολογεῖ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξηκολούθησαν κατέχοντες ἐν Πελοποννήσῳ, τὸν Ἀκροκόρινθον μετὰ τῶν δύο αὐτοῦ λιμένων, τῶν Κεγχρεῶν καὶ τοῦ Λεχαίου· ἔτι δὲ τὸ φρούριον καὶ τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν, τὴν Κυπαρισσίαν, τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην, τὴν ἀπὸ Καλαμῶν μέχρις Οἰτύλου, καὶ Τρινάσου, καὶ Ἀσωποῦ, καὶ Βοιῶν, καὶ Μονεμβασίας, καὶ Πραστοῦ παραλίαν· πᾶσαν τὴν χερσόνησον τὴν Ἀργολικὴν τὸ πάλαι καλουμένην, ἐπὶ δὲ τούτοις, καὶ μεσόγειά τινα χωρία, ἰδίως δὲ τὴν μεγάλην τῆς Λακεδαίμονος πόλιν. Καὶ ἀγωνίζεται μὲν ὁ καθαιρέτης ἐκεῖνος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς νὰ ἀποδείξῃ Σλαυικά, ἐξαιρέσει εὐαρίθμων τινῶν ὀνομάτων πόλεων, ἅπαντα τὰ ἐν Πελοποννήσῳ ὀνόματα τῶν ὀρέων, τῶν ποταμῶν, τῶν κωμῶν καὶ τῶν χωρίων· ἀλλ' ὁ Ἄγγλος Λήκιος, ὁ μετ' ἐπιστασίας καὶ εἰλικρινείας πλειοτέρας τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἐξακριβώσας, περιῆλθεν ἐξεναντίας εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν Πελοποννήσῳ ὑπάρχουσι 10 Ἑλληνικὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα πρὸς 1 Σλαυικόν. Ἕτερα δὲ γεγονότα ἀνατρέπουσιν ἔτι μᾶλλον τὴν καθ' ἡμῶν συσκευασθεῖσαν ἐκείνην ἱστορικὴν ῥαδιουργίαν· διότι ἂν ἦτο ἀληθὲς ὅτι οἱ Σλαῦοι, κύριοι γενόμενοι τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ δύο ὅλας ἑκατονταετηρίδας, ἔσφαξαν ἢ ἐφυγάδευσαν τοὺς προτέρους αὐτῆς κατοίκους, ἀναγκαίως ἡ χερσόνησος αὕτη, καθ' ἣν ἐποχήν, ἐν τῇ 9 ἑκατονταετηρίδι, οἱ ἄγριοι οὗτοι βάρβαροι κατετροπώθησαν, ἔμελλε νὰ παραστήσῃ ἡμῖν οἰκτρὸν θέαμα καταστροφῆς καὶ ἐρημίας. Καὶ ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι οὐδέποτε, κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, ἦν ἡ Πελοπόννησος εἰς λαμπροτέραν κατάστασιν ἢ ἐν τῇ 9 ταύτῃ ἑκατονταετηρίδι. Ἡ βιομηχανία, ἡ γεωργία, ἡ ἐμπορία ἤκμαζον ἐν αὐτῇ παραδόξως. Τὰ παμποίκιλα καὶ λεπτότατα λινᾶ, μάλλινα καὶ μεταξωτὰ ὑφάσματα, τὰ ὁποῖα ἡ περιώνυμος δέσποινα τῶν Πατρῶν Δανηλὶς ἔπεμπε καὶ ἔτος εἰς τὸν φίλον αὐτῆς Βασίλειον τὸν Μακεδόνα· οἱ θαυμάσιοι ἐπὶ τῷ κάλλει καὶ τῷ μεγέθει τάπητες οἵτινες ὑπὸ τῆς αὐτῆς δεσποίνης ἐστέλλοντο ἵνα κοσμήσωσι τοὺς λαμπροτέρους τῆς Κωνσταντινουπόλεως ναούς· πάντα ταῦτα κατεσκευάζοντο ἐν τοῖς ἐργοστασίοις τοῦ Ἄργους, τῆς Κορίνθου, τῶν Θηβῶν· καὶ παρεκτὸς τούτων ἡ Δανηλὶς προσέφερε τῷ βασιλεῖ σκεύη ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα, ὥστε ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὅστις εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς θησαυροὺς τοῦ Βυζαντίου, ἐβεβαίου ὅτι δῶρα τοσοῦτον πολυ-

(25) Τὸ χειρόγραφον τοῦτο, τὸ συνταχθὲν μὲν ἐν τῇ 16 ἑκατονταετηρίδι, δημοσιευθὲν δὲ ἐν τῇ 18 (Codices Manuscr. Bibliothec. Regii Taurinensis Athaen. Taurini. MDCCXLIX τόμ. 1, σελ. 417 καὶ ἐπ.) δὲν ἐγίνωσκον ὅτε ἔγραψα τὴν προπαρατεθεῖσαν περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Σλαύων πραγματείαν. Εἶναι δὲ ἡ μόνη μαρτυρία ἣν ἠδυνήθησαν νὰ προσαγάγωσι περὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἐπηλύδων τούτων καταστροφῆς τῶν προτέρων τῆς χερσονήσου κατοίκων, διότι διαλαμβάνει τρόπῳ τάδε· « ὁ δὲ Χαμνὸς (δηλαδὴ ὁ Χαγᾶνος, ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἀβαροσλαύων λύει (ἐν ἔτει 588) σπονδάς, αἰτῶν ὑπέρογκα· καὶ ἐχειρώσατο Θετταλίαν, Ἑλλάδα, Εὔβοιαν Ἀττικὴν καὶ Πελοπόννησον καὶ καταφθείραντες τὰ γένη κατῴκησαν αὐτοὶ ἐν αὐτῇ· οἱ δὲ δυνηθέντες ἐκφυγεῖν διεσπάρησαν ». Ἀλλὰ τί σημαίνει ἀκριβῶς τοῦτο τὸ καταφθείραντες τὰ γένη δηλοῦται ἀπὸ τοῦ μικρὸν κατωτέρω λεγομένου ὅτι τὸ ἀνατολικὸν τῆς Πελοποννήσου μέρος διέφυγε τὴν τῶν Σλαύων ἐπήρειαν. «Μόνου δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου, ἀπὸ Κορίνθου καὶ μέχρι Μαλέου, τοῦ Σθλαβινοῦ ἔθνους, διὰ τὸ τραχὺ καὶ δύσβατον, καθαρεύοντος, στρατηγὸς Πελοποννήσου ἐν τῷ αὐτῷ μέρει ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως κατεπέμπετο». Ὥστε ἡ ἔννοια τοῦ γράφοντος φαίνεται οὖσα ὅτι οἱ Σλαῦοι κατέφθειραν τὰ γένη μόνων τῶν μερῶν τῆς Χερσονήσου ὅσα κατέλαβον· καὶ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Λόγου δηλοῦται ὅτι τὰ μέρη ταῦτα ἀπεῖχον τοῦ νὰ περιλαμβάνωσι τὴν ὅλην Πελοπόννησον. — Ἔπειτα τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χειρόγραφον ἀντιφάσκει εἰς πολλὰ πρὸς ἑαυτό τε καὶ πρὸς ἄλλας ἀξιοπιστοτέρας μαρτυρίας· διότι ἐνῷ λέγει ὅτι ἡ Κόρινθος ἐξηκολούθει οὖσα ἡ ἕδρα τοῦ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοῦ, ἀλλαχοῦ διαλαμβάνει ὅτι οἱ Κορίνθιοι, φεύγοντες τοὺς Ἀβαροσλαύους, μετῴκησαν εἰς Αἴγιναν· καὶ ἐνῷ ἀπὸ τῆς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου μαρτυρίας, ἔξω πάσης ἀμφιβολίας καθίσταται, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐγκατέλειπον κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τὰς Πάτρας, τὸ χειρόγραφον λέγει ὅτι οἱ τῶν Πατρῶν κάτοικοι μετῳκησαν εἰς Ῥήγιον. Ἐν γένει δὲ μικρὰν ἔχει ἱστορικὴν ἀξίαν, οὐ μόνον διότι συνετάχθη, ὡς προείρηται, ἐν τῇ 16 ἑκατονταετηρίδι, καὶ προστούτοις εἶναι προδήλως ἔργον ἀνθρώπου ἀμαθεστάτου, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπαναλαμβάνει ἁπλῶς τὰς ἀορίστους ῥήσεις τῆς τοῦ πατριάρχου Νικολάου ἐπιστολῆς καὶ τῆς τοῦ Εὐαγρίου ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, συνυφαῖνον αὐτὰς μετά τινων ἐπιτοπίων παραδόσεων, αἵτινες διελθοῦσαι τὸ ἀχανὲς διάστημα 700 ἢ 800 ἐνιαυτῶν, φυσικῷ τῷ λόγῳ παραδόξως ἠδύναντο νὰ παραμορφωθῶσιν.

(26) Αἱ Χρηστομάθειαι αὗται προσηρτήθησαν, ὡς γνωστόν, καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γενομένην ἔκδοσιν τοῦ Στράβωνος. Ὅθεν ἴδε ταύτης τόμον 3, σελ. 373 καὶ 386, καὶ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ Προλεγόμενα. — Δὲν ἐννοοῦμεν δὲ ὅτι οἱ Σλαῦοι ἐγκατεστάθησαν εἰς μόνον τὸ δυτικομεσημβρινὸν τοῦτο μέρος τῆς Πελοποννήσου, διότι βραδύτερον ἀναφέρονται καὶ ἐν τῇ Λακωνικῇ. Ἀλλ' ἐκ τῆς περιωρισμένης ἐκείνης ἀπομνημονεύσεως αὐτῶν ἐν ταῖς χρηστομαθείαις συνάγεται βεβαίως ὅτι δὲν κατεῖχον ἅπασαν τὴν χώραν.

τελῆ α τῶν ἐθνικῶν βασιλέων οὐδεὶς σχεδὸν μέχρι καὶ τότε πρὸς βασιλέα Ῥωμαίων εἰσήγαγεν » (27). Γνωρὸν προσοῦτοις εἶναι ὅτι, εἰς τὴν ἐπὶ Ῥωμανοῦ στρατείαν κατὰ τῆς Ἰταλίας, ἡ Πελοπόννησος παρέσχε 1000 πολεμιστηρίους ἵππους, ἐστρωμένους καὶ κεχαλινωμένους (28)· ὀνομαστοὶ δὲ ἦσαν καὶ οἱ ναυτικοί, καὶ οἱ κογχυλευταί, καὶ οἱ χαρτοποιοὶ τῆς χερσονήσου· πόλεις δὲ εἶχε τεσσαράκοντα. Ὁποίας ἐμπορικὰς συναλλαγὰς, ὁπόσον ἐπιμελῶς κεκαλλιεργημένην χώραν, ἡλίκον ἀπ' αἰῶνος ἐπισεσωρευμένον πλοῦτον, δὲν προϋποτιθέασι τὰ ποικίλα ἐκεῖνα φυσικὰ καὶ τεχνητὰ προϊόντα· καὶ ὁπόσον ἡ ἀληθὴς αὕτη τῶν πραγμάτων εἰκὼν διαφέρει τῆς ἀγρίας καταστάσεως ἣν ἀνέπλασεν ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς ἵνα πιθανολογήσῃ τὴν περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους δοξασίαν αὐτοῦ!

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς προσγείου ταύτης καὶ μερικῆς περὶ Πελοποννήσου καὶ Ἀθηνῶν ἐρεύνης, ὥρα νὰ μετεωρισθῶμεν εἰς ὑψηλοτέραν καὶ γενικωτέραν τοῦ ζητήματος ἔποψιν· διότι ἐκ περιωπῆς μάλιστα θεωροῦντες τὰ πράγματα, θέλομεν ἀπαντήσει πλεῖστα ὅσα τὰ ἄρδην τὴν δοξασίαν ἐκείνην ἀνατρέποντα. Καὶ πρῶτον τὴν ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ διατήρησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς ἠγωνίσθη νὰ συμβιβάσῃ τὸ γεγονὸς τοῦτο μετὰ τοῦ προσδευθέντος ὑπ' αὐτοῦ ἐξαφανισμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀξιῶν ὅτι ἡ Βυζαντινὴ κυβέρνησις ἐξελλήνισε τοὺς ἐνταῦθα Σλαύους, διαδοῦσα παρ' αὐτοῖς τὸν χριστιανισμὸν δι' Ἑλλήνων ἱερέων καὶ Ἑλληνικῶν γραφῶν, ἔτι δὲ πέμψασα εἰς τὰς ἐκσλαυισθείσας Ἑλληνικὰς χώρας ἀποικίας ἐκ Βοσπόρου, ἐκ Θρᾴκης, ἐκ μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλὰ ! πῶς ἡ βυζαντινὴ κυβέρνησις δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξελληνίσῃ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἄλλας ὑπὸ Σλαύων ἢ ἐκσλαυισθέντων φύλων καταληφθείσας χώρας, τὴν Βουλγαρίαν λ. χ; Εἰς τὴν Βουλγαρίαν διεδόθη ἐπίσης ὁ Χριστιανισμὸς δι' Ἑλλήνων ἱερέων καὶ δι' Ἑλληνικῶν γραφῶν· μετὰ τῆς γείτονος Βουλγαρίας διετέλει ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία εἰς σχέσεις, μάλιστα ἐμπορικὰς σχέσεις, πολὺ συνεχεστέρας ἢ μετὰ τῆς πόρρω κειμένης Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου· οἱ εὐπατρίδαι τῆς Βουλγαρίας ἐξεπαιδεύοντο ἐν τοῖς σχολείοις καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ὁ πολυθρύλλητος Συμεὼν, πρὶν βασιλεύσῃ, εἶχε διδαχθῆ ἐν Βυζαντίῳ τὴν ῥητορικὴν τοῦ Δημοσθένους καὶ τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους λογικήν. Καὶ ὅμως οἱ μὲν Βούλγαροι διετήρησαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τὸ ἰδίωμα αὐτῶν, οἱ δὲ Σλαῦοι τῶν μεσημβρινωτέρων Ἑλληνικῶν χωρῶν ἀπέβαλον τὴν πάτριον γλῶσσαν. ! Πόθεν τοῦτο ; ἐρωτῶμεν καὶ αὖθις. Διότι, ἀπαντᾷ ὁ ἐτεροδιδάσκαλος, ἡ Βουλγαρία, εἰ καὶ ἀποδεξαμένη τὸν Ἑλληνικὸν Χριστιανισμὸν, διεφύλαξε τὴν αὐτονομίαν, ἐνῷ οἱ Σλαῦοι τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπέκυψαν οὐ μόνον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κυριαρχίαν. Λησμονεῖ ὅμως ἡ ἀποκρύπτει γεγονὸς πασίγνωστον, ὅτι καὶ ἡ Βουλγαρία ἀπὸ τοῦ 972 μέχρι τοῦ 1186, ἤτοι ἐπὶ δύο ὅλας ἑκατονταετηρίδας, ἐκτὸς μικροῦ διαλείμματος, διετέλεσεν ἐπαρχία Βυζαντινὴ ἐπίσης ὅσον καὶ τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ τῆς Πελοποννήσου θέμα. Ὥστε αἱ πρὸς τὴν Βυζαντινὴν κυβέρνησιν καὶ πρὸς τὴν Βυζαντινὴν ἐκκλησίαν σχέσεις ἑκατέρων τῶν χωρῶν ἦσαν ἀπαράλλακτοι (29). Διέφερον ἄρα καθ' ἕτερόν τι ἀπ' ἀλλήλων ἵνα ἐπέλθωσιν ἐν αὐταῖς τοσοῦτον ἀλλοῖα ἀποτελέσματα· καὶ ἐπειδὴ ἀνάγκη νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν διαφορὰν ταύτην ἐν ταῖς ἐσωτερικαῖς αὐτῶν περισπάσεσι, βέβαιον δὲ εἶναι ὅτι τῆς Βουλγαρίας τὸ πλεῖστον κατελήφθη ὑπὸ ἀλλοφύλων, ἀναγκαίως περιερχόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, τὸ συνᾷδον ἄλλως καὶ πρὸς ἁπάσας τὰς μερικὰς εἰδήσεις ὅσας ἔχομεν περὶ Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος, ὅτι εἰς τὰς χώρας ταύτας οἱ Σλαῦοι ἦσαν πολὺ τῶν Ἑλλήνων εὐαριθμότεροι· τούτου δ' ἕνεκεν, ἐν μὲν τῇ Βουλγαρίᾳ δὲν κατωρθώθη νὰ ἐξελληνισθῶσιν καθ' ὁλοκληρίαν, ἐνταῦθα δὲ ὅλως συνεχωνεύθησαν ἐπὶ τέλους ἐντὸς τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ὅτι δὲ οἱ Σλαῦοι τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος, μακρὰν τοῦ νὰ ἐξολοθρεύσωσι τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν, ἀπετέλεσαν ἀνέκαθεν ἐλάττονά τινα τῶν κατοίκων μερίδα, συνάγεται καὶ ἐξ ἑτέρας περιστάσεως. Αἱ ἐποικήσεις τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἤρξαντο ἀπὸ τῆς 14 ἑκατονταετηρίδος. Καὶ ἐπειδὴ οὐδαμοῦ οἱ ἔποικοι οὗτοι φαίνονται ὅλως ἀποβαλόντες τὸ πάτριον ἰδίωμα, δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἀρχικὸς αὐτῶν ἀριθμὸς οὐσιωδῶς ἠλαττώθη· ὑπολογίζονται δὲ σήμερον ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἑκτημόριον τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Ἂν λοιπὸν τὰ ἀλβανικὰ φῦλα, καί τοι ἀποτελοῦντα ἐλάχιστον τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ μέρος, καί τοι πλείστην ὁμολογουμένως ἔχοντα οἰκειότητα πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, δεν ἐγκατέλιπον ὅμως τὸ ἰδίωμα αὐτῶν ἐν διαστήματι ἓξ ἑκατονταετηρίδων, ! πῶς οἱ Σλαῦοι, οἱ τοὺς προηγουμένους κατοίκους ἀφανίσαντες, καὶ ὅλως ἡμῖν ἀλλότριοι ὄντες, ἐξελληνίσθησαν οὐδὲν ἧττον, ἐντὸς ἑτέρων ἓξ ἑκατονταετηρίδων, ἀπὸ τῆς 7 μέχρι τῆς 12, ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε, κατὰ τὴν 13 ἑκατονταετηρίδα, τὰ *χρονικὰ τῶν ἐν τῷ Μωρέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων* δὲν ἀναφέρουσιν αὐτοὺς εἰμὴ ἐν μόνῃ τῇ Λακωνικῇ ; — Διότι τὸ λεγόμενον ὅτι ἐστάλησαν ἐνταῦθα ἀποικίαι ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου, ἀπὸ τῆς Θρᾴκης καὶ ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, εἶναι ἐπινόημα αὐθαίρετον καὶ ἐπὶ οὐδεμιᾶς μαρτυρίας στηριζόμενον. Ἐξεναντίας ὁ Θεοφάνης λέγει ὅτι, περὶ τὰ μέσα τῆς 8 ἑκατονταετηρίδος, πολυάριθμοι οἰκογένειαι μετηνέχθησαν, ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἀναπληρώσωσι τὸν ἐν τῇ βασιλευούσῃ ταύτῃ ἐλαττωθέντα ἀπὸ τοῦ θανατικοῦ πληθυσμόν (30). Ἅπασαι λοιπὸν αἱ μαρτυρίαι καὶ ἅπαντα τὰ τεκμήρια συντρέχουσιν εἰς τὸ νὰ καταστήσωσιν ἀναμφισβήτητον ὅτι οἱ ἐν Ἑλλάδι ἐγκατασταθέντες Σλαῦοι ἦσαν ἀνέκαθεν πολὺ τῶν Ἑλλήνων εὐαριθμότεροι.

Ἔχομεν δὲ καὶ τελευταίαν τινὰ μαρτυρίαν, μαρτυρίαν κατὰ τοῦτο μάλιστα ἀκαταμάχητον ὅτι ἐκπηγάζει ἀπὸ τῶν σπλάγχνων αὐτῶν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως· καὶ ἔστιν ἡ μαρτυρία αὕτη, ἡ βαθεῖα πεποίθησις ἣν ἀείποτε οἱ τῶν χωρῶν τούτων κάτοικοι ἔσχον περὶ τῆς κατὰ γένος καὶ ἦθος οἰκειότητος αὐτῶν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Γνωστὸν εἶναι ὅτι οἱ βασιλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καίτοι ἄρχοντες χωρῶν ἐν αἷς ἐπεκράτει τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον καὶ ἰδίωμα, ἐκάλουν ἑαυτοὺς *Ῥωμαίων βασιλεῖς*, διότι ἠξίουν ἑαυτοὺς εἶναι κληρονόμους τῆς μεγάλης Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας (31). Ἐντεῦθεν καὶ νόμοι, καὶ διατάξεις, καὶ συγγραφαί, εἰ καὶ Ἑλληνιστὶ συνετάσσοντο, Ῥωμαίους ὅμως ἐκάλουν ἐκείνους δι' οὓς ἐγράφοντο. Τὸ ὄνομα *Ἕλλην* ἐσήμαινεν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸν *ἐθνικὸν*, τὸν εἰδωλολάτρην· καὶ αὐτοὶ δὲ τῆς κυρίως Ἑλλάδος οἱ κάτοικοι, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς σημασίας ταύτης,—οὐχὶ πρὸς περιφρόνησιν, ὡς ἐρρέθη παρά τινων, —*Ἑλλαδικοὶ* ὠνομάζοντο. Οἱ δὲ τοῦ ὅλου κράτους ὑπήκοοι *Ῥωμαῖοι*, ὡς προείρηται, ἐκαλοῦντο ἐν τῇ ἐπισήμῳ γλώσσῃ τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ἀφ' ἧς καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ ἐξουσία παραλαβοῦσα τὴν προσηγορίαν, *Ῥωμαίους* ἀπεκάλεσεν ἅπαντας τοὺς Χριστιανοὺς αὐτῆς ὑπηκόους· ὥστε ἐπὶ 1,400 ἔτη ἡ ἐπωνυμία αὕτη ἐπεκράτησεν ὡς ἐπίσημος ἐθνικὴ ἐπωνυμία ἐν τῇ ἀνατολῇ.

Ἀλλ' ἡ ἐπωνυμία αὕτη ἦν ἡ πολιτικὴ, ἡ ἐξωτερικὴ, οὕτως εἰπεῖν, ἐπωνυμία, ἣν οἱ αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπεδέχθησαν ἵνα δηλῶσι δι' αὐτῆς τὰ ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους κληρονομικὰ αὐτῶν δίκαια· Ὁσάκις ὅμως καθ' ὅλον ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τὸ διάστημα ἐπήρχετο δεινή τις πραγμάτων κρίσις, ἢ ἐπέκειτο περὶ τῶν ὅλων ἀγὼν, αἴφνης, καθάπερ διὰ μαγικῆς τινος ῥάβδου, προέκυπτεν εἰς μέσον ἡ ἀληθὴς, ἡ γνησία τοῦ ἔθνους ἐπίκλησις, τὸ ἱερὸν, τὸ ἅγιον τῶν Ἑλλήνων ὄνομα, ὡς λάβαρόν τι ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ὁποίου τὸ ἔθνος ἐθεώρει ἑαυτὸ ἀκαταγώνιστον, ὡς φυλακτήριόν τι, διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων, καὶ ἂν ἀπέβαλον ἐνίοτε τὴν πολιτικὴν αὐτονομίαν, διέσωζον ὅμως ἀπαραποίητον τὴν ἐθνικότητα. Ὅτε ἐν τῇ 13 ἑκατονταετηρίδι οἱ σταυροφόροι κατέλαβον τὴν μεγάλην ἡμῶν βασιλεύουσαν, ὁ μέγας Λογοθέτης Νικήτας ὁ Χωνιάτης, ὅστις καθ' ὅλην τὴν προηγουμένην αὐτοῦ ἱστορίαν περὶ Ῥωμαίων ποιεῖται λόγον, ῥιφθάσας εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ἁλώσεως, ἀποβάλλει ἐξ ἑρόδου τὴν ξενικὴν ἐπωνυμίαν καὶ ἀποδοὺς τοῖς ὁμογενέσι τὴν ἀληθῆ καὶ ἐθνικὴν αὐτῶν προσηγορίαν, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ὀρθοδοξίας, μάλιστα δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διαμαρτύρεται κατὰ τῆς τῶν ἀλλοφύλων ἐκείνων ἐπιδρομῆς καὶ ἀδικίας (32). Ὁ δὲ Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἄριστοι τῶν Ἑλλήνων, οἱ τότε δι' ἀγώνων περιφανῶν διασώσαντες ἐν Εὐρώπῃ τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνικότητα, *Ἑλλάδα* ἀπεκάλεσαν τὸ παρ' αὐτῶν ἱδρυθὲν κράτος, ὅπερ περιελάμβανε τὴν Ἤπειρον, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν, καὶ ὁ λαὸς *δεσπότην Ἑλλάδος* ἀπεκάλει τὸν τοῦ κράτους ἐκείνου ἡγεμόνα (33).— Πάλιν δὲ ὅτε ἐν τῇ 15 ἑκατονταετηρίδι ἡ ἑλληνικὴ ἐθνικότης, ἀφοῦ, ἐπὶ χιλίους ὅλους ἐνιαυτοὺς, ἀντεπάλαισεν οὐ μόνον ὑπὲρ ἑαυτῆς, ἀλλὰ, καὶ ὡς προμαχὼν τῆς Εὐρώπης, ὑπὲρ σύμπαντος τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, πρὸς ἀλλεπαλλήλως ἐπερχομένους βαρβάρους, κατέπιπτε τελευταῖον ὑπὸ τὸν ἀκαταγώνιστον ἀκινάκην τοῦ Μωάμεθ Β'., ὁ Χαλκοκονδύλης, ὁ Φραντζῆς, ὁ Γεμιστὸς Πλήθων, μιᾷ φωνῇ τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπεκαλοῦντο ἐπὶ τὴν ψυχορράγουσαν τοῦ ἔθνους αὐτονομίαν· καὶ κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἀπορράδος ἐκείνης 29 Μαΐου, αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, τὸ ἔσχατον ἀποτείνων τὸν λόγον πρὸς τοὺς συναγωνιστὰς, προέτρεπεν αὐτοὺς νὰ προπολεμήσωσιν, ὡς « *Ἑλλῆνων* ἀπόγονοι » ὑπὲρ τῆς πόλεως ἣν « ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων » αὐταῖς λέξεσιν ἐκάλουν τὰ μαρτυρικὰ αὐτοῦ χείλη (34). Τελευταῖον ὅτε, ἐν ἔτει 1821, τὸ ἔθνος, μετὰ ἀδιαλείπτους ἀτυχεῖς ἀποπείρας, ἐπεχείρησε τὸν ἀγῶνα ἐκεῖνον ὅστις ἔμελλε νὰ ἐπιτέρῃ τὴν πολιτικὴν αὐτονομίαν ταύτης τοὐλάχιστον τῆς γωνίας τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν τούτων, συνελθόντες ἐπανειλημμένως εἰς ἐθνικὰς συνελεύσεις, δὲν ἔπαυσαν ἀποφαινόμενοι, ἐν μέσῳ τῆς κλαγγῆς τῶν ὅπλων, ὅτι

(27) Οἱ μετὰ Θεοφάνην σελ. 226 καὶ ἑπ. —Γίββων, κεφ. LIII Zinkeisen, τόμ. 1, σελ. 780 καὶ ἑπ.

(28) Κωνσταντίνου πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν, σελ. 243—244. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος· ἀλλ' ἀναφέρεται ἐνταῦθα ὡς προϊὸν τῆς ἀμέσως προηγουμένης καταστάσεως πραγμάτων.

(29) Τοσοῦτῳ μᾶλλον ὅσῳ, κατὰ τὸν Fallmerayer, καὶ ἡ κυρίως Ἑλλὰς δὲν ἀνεκτήθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν εἰμὴ ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι· βέβαιον δὲ εἶναι ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 13, ὑπέκυψεν εἰς τὴν Φραγκικὴν κυριαρχίαν· ὅθεν, κατὰ τὸν ἱστορικὸν ἐκεῖνον, καὶ ἡ Ἑλλὰς, ὡς ἡ Βουλγαρία, ἐπὶ δύο μόνον ἑκατονταετηρίδας διτέλεσεν ὑποκειμένη τοῖς Βυζαντινοῖς.

(30) Θεοφ. Τόμος 1, σελ. 662.

(31) Ἴδε τὰ περὶ τῆς μετωνυμίας ταύτης ἄριστα ἐκτεθειμένα καὶ ἐξηγημένα ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ Λαονίκου Χαλκοκονδύλου.

(32) Σελίδες 767-768, 794, 796, 806, 807.

(33) Χρονικὰ τῶν ἐν Ῥωμανίᾳ καὶ μάλιστα ἐν τῷ Μωρέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων, ἔκδ. τοῦ 1841, σελ. 23, 75, 89.

(34) Ὁ Χαλκοκονδύλης ἀείποτε ἀποδίδει εἰς τὸ ἔθνος τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτοῦ ὀνομάζει Ἑλλήνων βασιλεῖς. Ἴδε παρὰ Φραντζῇ τὸν λόγον τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, καὶ ἰδίως ἐν σελ. 275-276. Τοῦ δὲ Γεμιστοῦ Πλήθωνος δὲν ἔχω κατὰ δυστυχίαν τὸ κείμενον, καὶ οὔτε ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου ὑπάρχει· ἀλλ' ἴδε τὰ περὶ τῆς γνησιότητος τῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον Ἑλλήνων δόγμα αὐτοῦ ἐν τῷ 2. τόμῳ, σελ. 303 τῆς ἱστορίας τοῦ Fallmerayer. Προσεσημειωτέον δὲ ἐνταῦθα ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ πολυθρύλλητον χωρίον τοῦ Πορφυρογεννήτου (Περὶ θεμ. σελ. 53 καὶ ἑπ.) τὸ ὁμιλοῦν περὶ τῆς ἐκδορ-

« ἀπόγονοί εἰσι τοῦ σοφοῦ καὶ φιλανθρώπου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων», καὶ διὰ δεσμῶν ἀῤῥήκτων συναρμολογοῦντες τὴν παροῦσαν τοῦ ἔθνους τύχην, οὐ μόνον μετὰ τῆς ἀρχαίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς μέσης αὐτοῦ ἱστορίας, ἐκήρυξαν ὡς κῦρος νόμου ἔχοντας, τοὺς ἀστυκοὺς νόμους «τῶν ἡμετέρων ἀειμνήστων χριστιανῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως» (35). Ὑπάρχουσιν ἄρα γε ἱστορικὰ συστήματα ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις σκευωρούμενα, ἱκανὰ νὰ κατισχύσωσι τῆς χιλιετοῦς ἐκείνης κραυγῆς ἔθνους ὁλοκλήρου, τὸ ὁποῖον καὶ πίπτον καὶ ἐγειρόμενον οὐδέποτε ἔπαυσε ἔχον διὰ στόματος τὸ ὄνομα καὶ τὸ σύνθημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ;

Καὶ τοῦτο λοιπὸν τὸ ἔθνος ἐπέπρωτο νὰ κατακριθῇ ὅτι οὐδὲν ἔχει ἴδιον στοιχεῖον ζωῆς καὶ ἐνεργείας καὶ ὅτι πλανήτης ἁπλοῦς ἐστιν ὑπερβορείου τινὸς πολιτικοῦ συστήματος, ἀπεστερημένος ἰδίου φέγγους καὶ θάλπους! Ἀλλὰ ! ποῦ ἦτο τὸ ὑπερβόρειον τοῦτο πολιτικὸν σύστημα ὅτε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, συνερχόμενον εἰς συνόδους μεγάλας, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῶν Ἀθανασίων, τῶν Γρηγορίων, τῶν Βασιλείων καὶ τῶν Χρυσοστόμων, συνεπλήρου καὶ ὥριζε τὰ δόγματα τοῦ θρησκεύματος ἐκείνου ἐπὶ τοῦ ὁποίου, ὡς ἐπὶ κρηπῖδος ἀσφαλοῦς, ἐρείδεται ἅπας ὁ νεώτερος τοῦ κόσμου πολιτισμός; Ποῦ, ὅτε ὁ Ἡράκλειος, ἡρωϊκῶς ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως κατὰ τοῦ δεινοτάτου αὐτῆς πολεμίου Χοσρόου, προήλαυνε νικηφόρος μέχρι τῶν τελευταίων τῆς Περσικῆς μοναρχίας περάτων; Ποῦ, ὅτε ἡ Ἑλληνικὴ εὐφυΐα ἐπενόει τὸ ὑγρὸν πῦρ, ὁ δὲ κλῆρος, ὁ στρατὸς, καὶ ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπέκρουον τὰ ἀναρίθμητα τοῦ ἀκμάζοντος Ἀραβισμοῦ πλήθη; Ἢ ὅτε οἱ Φωκάδες, οἱ Ἰωάνναι καὶ οἱ Βασίλειοι ἐτέλουν τὰ πολύκροτα καὶ εὐλαβῆ κατὰ Μωαμεθανῶν καὶ Βουλγάρων ἐπινίκια, καθ' ἃ, ἀναβιβάσαντες ἐπὶ τοῦ πομπικοῦ ἅρματος τὴν πάνσεπτον τῆς Παναγίας εἰκόνα, ἐκείνην ἀνθ' ἑαυτῶν ἀνεδείκνυον θριαμβεύουσαν, ὡς προστάτιν καὶ πρόμαχον τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος; Ἢ ὅτε οἱ μεγάλοι Κομνηνοί, ὁ Ἀλέξιος, ὁ Ἰωάννης, ὁ Μανουὴλ, ἐπὶ ἑκατονταετηρίδα ὅλην ἐταπείνουν τοὺς ἀγερώχους Φράγκους, οἱ δ' ἐν Νικαίᾳ βασιλεῖς ἐξέβαλλον αὐτοὺς ἀπὸ τῆς τότε μητροπόλεως ἡμῶν, καὶ ἀντήχουν αὖθις ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς Ἁγίας Σοφίας αἱ δοξολογίαι τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως; Ἢ ὅτε ὁ ἔσχατος τῶν Κωνσταντίνων ἔπιπτεν αἱματόφυρτος ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς ἐπωνύμου αὐτοῦ πόλεως, Ἑλλήνων δὲ τηλικαῦται μυριάδες ἐθυσιάζοντο, κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐν Κύπρῳ, ἐν Κρήτῃ, ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν Χαλκίδι, περὶ Ναύπακτον, ἐν Κερκύρᾳ καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας; Ἢ, τελευταῖον, ὅτε οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ἔσωζον τὴν ὅλην Ἑλλάδα, καταστρέφοντες τὴν πολυάριθμον στρατιὰν τοῦ Δράμαλη, οἱ δὲ Στερεολλαδῖται ἐτέλουν ἐν Μεσολογγίῳ τὰ ἀείμνηστα ἐκεῖνα κατορθώματα, οἱ δὲ ναυβάται ἡμῶν ἤγειρον τὰ περὶ Σάμον καὶ Καφηρέα ἀπαράμιλλα τρόπαια; — Ἀλλ' ἅπασαι τῆς ἱστορίας ἡμῶν αἱ σελίδες, κατά τε τὸν μέσον αἰῶνα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ οὐχὶ ξένην, οὐχὶ ἑτεροκίνητον, ἄπαγε, ἀλλὰ ἰδίαν τινὰ καὶ αὐθόρμητον, καὶ ἐθνικὴν καὶ ὄντως Ἑλληνικὴν ἐξεπλήρωσεν ἀείποτε ἐπαγγελίαν.

Ἡ ἱστορία αὕτη διδάσκει ἐν κεφαλαίῳ, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ, εἰ καὶ πολλοὺς καὶ ποικίλους ὑποδεξαμένη εἰς τὰς χώρας αὐτῆς ἐπήλυδας, τινὰς μὲν ἐξ αὐτῶν ἐν ἑαυτῇ ὅλως συνεχώνευσεν, ἀπὸ ἑτέρων δὲ ὅλως διακεκριμένη παρέμεινε· διδάσκει, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ, εἰ καὶ προσοικειωθεῖσα νεώτερά τινα ἐθνισμοῦ στοιχεῖα, μάλιστα δὲ τὴν μοναρχικὴν πολιτείαν, καὶ τὸ Χριστιανικὸν δόγμα, πολλὰ ὅμως καὶ τῶν ἀρχαίων προσόντων ἀπαραποίητα διέσωσε, τὴν γλῶσσαν, τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, τῆς ναυτιλίας, τῆς ἐμπορίας· διδάσκει τελευταῖον, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺν χρόνον διετέλεσεν ὁ κυριώτατος ἐπὶ τῆς γῆς ἀπόστολος καὶ πρόμαχος τοῦ Χριστιανικοῦ δόγματος, ἀπέβαλε μὲν τὴν πολιτικὴν αὐτονομίαν, ἀλλὰ διετηρήθη πάντοτε ὡς ἡ ἐπικρατεστέρα, ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς, ἐθνικότης τῆς ἀνατολῆς. Ὅλαι αἱ ἱστορικαὶ παρεξηγήσεις τοῦ κόσμου δὲν θέλουσι δυνηθῇ οὐδὲ νὰ ἀφαιρέσωσιν ἐκ μέσου τὸ ἀμετάκλητον ἐκεῖνο παρελθὸν, οὐδὲ νὰ ἀνατρέψωσι τὸ ἐκ τούτου παραχθὲν γεγονὸς τοῦ μεγάλου ἀξιώματος ὅπερ ἐπέχει σήμερον ἐν τῇ ἀνατολῇ ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης.

Μίαν δὲ καὶ μόνην ἐκφέρομεν ἔτι εὐχήν. Εἴθε αἱ καθ' ἡμᾶς γενεαὶ ἀναδειχθῶσιν ἄξιαι τῶν προγόνων! Ἡ ἑορτὴ ἣν ἄγομεν σήμερον ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἴσως ζωηρότερον ὑπομιμνήσκει τὸ μέγεθος τῆς ἐπικειμένης αὐταῖς ἐντολῆς καὶ εὐθύνης. Διότι πανηγυρίζομεν τὴν μνήμην τῶν γενεθλίων τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Μονάρχου καὶ τῶν γενεθλίων τοῦ ἀνωτάτου τούτου τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως ἱδρύματος. Ἀλλὰ μοναρχία καὶ ἐθνικὴ παίδευσις εἰσὶν αἱ δύο τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς διανοητικῆς τοῦ ἔθνους ἑνότητος βάσεις, ἃς ἐκληροδότησαν ἡμῖν αἱ θυσίαι καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν πατέρων ἡμῶν ἐπὶ τετρακοσίους ὅλους ἐνιαυτούς. Εἰς ὑμᾶς δὲ, ὦ νέαι τῆς Ἑλλάδος γενεαὶ, ὦ γλυκεῖα τῆς πατρίδος ἐλπὶς, εἰς ὑμᾶς τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀπόκειται νὰ συμπληρώσετε, ἐπὶ τῶν βάσεων ἐκείνων, τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἑνότητος.

Σαρώσεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Σλαύων, ἐπειδὴ λέγει, ὅτι ὁ Νικήτας, ὁ τοῦ Χριστοφόρου πενθερὸς, ἐκαυχᾶτο ἐπὶ τῇ εὐγενείᾳ αὐτοῦ, ἀρκούντως ὑποδεικνύει ὅτι ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι, πολὺ μετὰ τὰς Σλαυικὰς ἐποικήσεις, οἱ Πελοποννήσιοι αὐτοὶ ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς γνησίους τῶν Ἑλλήνων ἀπογόνους· ἡ δὲ γενομένη κατ' αὐτοῦ ἀντίῤῥησις ἐτήματνε μόνον ὅτι ἐγένετο ἐνταῦθα ἐπιμιξία πρὸς ἀλλοφύλους, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐξολόθρευσις τοῦ ἀρχαίου τῶν κατοίκων γένους.

(35) Τῆς πολυτίμου Συλλογῆς Α. Ζ. Μάμουκα, τόμος 2, σελ. 32, 43, 101, 143, τόμου 3, σελ. 87, τόμου 5 σελ. 8 καὶ ἑπ.